МИРОЕ
ӘСӘД
Сисә

(քրդ.)

Ա 73

«Сисе» к'т'еба Мирое Әсәдә ә'wльнә. Әв сәрһатйа ә'мре гӧнде к'ӧрдайи колхозие дьдә к'ьвше

Միրոյե Ասադ

ՍԻՍԵ

(Քրդերեն)

Հայկական պետական հրատարակչություն

(Հայպետհրատ)

ԵՐԵՎԱՆ, 1961

МИРОЕ АСАД

СИСЕ

(на курдском языке)

Армянское государственное издательство

(Айпетрат), Ереван, 1961.

СИСЕ

Нвисхана колхозе орт'а гӧнд бу. Әw авайики бәләw бу, бь кәвьре туфе һатьбу чекьрьне. бане wн, кӧ бь т'әноке соркьри һатьбу гьртьне. жь һәр чар алие гӧнд дьһатә к'ьвше. П'әнщәре фьрә у даре т'әзә, кӧ дора авайи нькандьбун, әw дһа бәдәw дькьрьн. Сәр Нвисханеда чар ст'ахе орт'ә, сәракә мәзьн һәбун. Сәр бани чәнд ләмпед электрикиейә мәзьн дардакьрибун у гава тари дьк'әтә ә'рде. wан ләмпа ишqәкә ӧса дьда, wәки әw авайи мина р'ож һәла дурва дьһатә к'ьвше.

Эварәкә һавинейә хwәш бу. Баки һеньк жь зәви у мерге колхозе, жь ч'йа у бание дорбәр бина кӧлилке һ'әзар р'әнги дани дьгиһандә нава гӧнд.

Әwе эвара һавине сәра колхозе бь хәбатк'аред гӧндва к'ьм-к'ьми бу. Сәраеда, кӧ дӧ р'ев чәнд щергә

р'уньшток данибун, qәт щики вала т'ӧнәбу, һәла гәләк щаһьл п'ӥа сәкьнибун, чәнд колхозвана жи т'ъзп'ала хwә дабун диwер, qәрәфиска р'уништьбун, бъ дьк'шандьн у алие дьк'е дьнһер'ин. Сәр дьк'е h'әвт-h'әйшт мәрьв р'уньштьбун. Нава wанда дӧк'ӧлфәте сәрә һәбун, кӧ к'ъницнә бәдәwә т'әмьз хwәкьрьбун у бь бәнгзәки хwәш ль сәдре колхозе дьнһер'ин, е кӧ wе дәме хәбәр дьда. Щват бу...

—Хәбата мәрьвайә h'әлал т'ӧ щара дәйа начә,— сәдре колхозе Шәрәф дьгот,—щмаә'те wәхтеда р'аст готӥә «шӧхӧлк'ара хwәбә, ширне хәлqебә». Һьлбәт ван хәбәра зәмане мәда лап һатӥә гӧһастьне. Мәфькра хәбатчи жь алие qәwм у пьзмама, һәвал у һогьрада, алие т'әмамийа щмаә'теда те h'ьзкьрьне. Щмаә'т у h'ӧкӧмәт зәh'мәте хәбатчиед пеш бльнд qимәт дькьн. Иро әм гьшк бона мәрәмәкә дьхәбьтьн, ләма жи әм һәвр'а нә хәлqе хәрибьн, ле әм нәфәре маләкә мәзьн у бь т'фаqьн.

Хәбәред сәдр щмаә'те хwәш дьһатьн, әw дһазә'ф Дилбәре у Сьпһ'ане хwәш дьһатьн, кӧ сәр дьк'е нава сәдртийа щватеда р'уньштьбун. Әwана, чахе сәдре колхозе хәбәрдьда, щарана сәре хwә дьһ'әжандьн, дьхwәстьн бьготана, wәки әw р'аст дьбежә, ле гава сәдр наве wан дьда, wана шәрма сәре хwә дькьрә бәр хwә у мина qизәкә кәзи соро-моро дьбун.

— Ч'ук у мәзьне гӧнд Дилбәре у Сьпһ'ане р'ьнд нас дькьн. Әwана wәкә бистпенщ салә, wәки ферма колхозеда чаwа ч'еләкдош дьхәбьтьн, к'әда wана наһәбуна колхозеда гәләкә, әм жь wана гәләки р'аве һесабьн, ле әм бьхәбьтьн зинә, ле wана ида wәкә 60 сали ә'мр кьрӥә, нһаәwана гәраке малда р'унен, у али wан бькьн. Сәдр дьгот у щмаә'те дьнһер'н.

Чахе Дилбәре у Сьпһ'ане әв хәбәрана бьһистьн ч'ә'ве һәв ньһер'ин у ньшкева һәрдӧ жь щие хwә р'абун.

—Wәлә йәк әзьм,—Дилбәре гот,—әз бе хәбат тайах накьм. Шькьр һәбуна мә жи һәйә, кӧр'е мьн у qиза мьн жи дьхәбьтьн, h'але мә жи хwәшә, ле ньқарьм нәхәбьтьм, щарна гава бек'еф дьк'әвьм у накарьм... чьмә хәбате, әз һәw заньм кәр' у гежьм. Ахьр хәбат мәрьва щаһьл дькә.

—Дилбәр р'аст дьбежә,—Сьпһ'ане гот.

Жь щерга ә'wльн каләмерәки, кӧ к'олоз ль сери бу бишметәки р'әши лебу, т'зби дьк'шандьн, жь щие хwә р'абу, чу бәр дьк'е у к'еләка сәдр сәкьни, к'ӧхиййа, бәре хwә һәрдӧ ч'еләкдошада кьр у h'әмди хwә хәбәрда.

—Дилбәр, Сьпһ'ан, һәла һун щие хwәда р'унен,— пәй wан хәбәрар'а әwи мьле сәдр гьрт, бәре хwә щмаә'теда кьр у сәр хәбәрдана хwәда зедәкьр.— —Сәдре мә жи бра бьбахшинә, wәки әз бе изьн хәбәрдьдьм, мьн нәһишт, wәки әw хәбәрдана хwә к'ӧта бькә. Ле мә гьшка фьккра wи фә'мкьр, әwи тьштәки

р'ьнд гот, wәки дьле мә һ'әмуйа хwәш те. Щмаә'т!

—Әwи дәнге хwә бльндкьр,—калбун, пирбун бәре боа мәрие хәбатк'ар дәрде лапи гран бун, ләма жи щмаә'те дьгот «хwәзьл мьрьн һәбуйа, калбун, пирбун т'Ӧнәбуйа». Бәле, калбун, пирбун жь мьрьне храбтьрбун. Ле иро сәдре мә дьбе, wәки Дилбәре у Сьпһ'ане wәкә 60 сали ә'мр кьрьнә, гәрәке иди малда р'унен, һесабьн, әм али wан бькьн. Бәхте мьндабә әв зә'ф гьлики хwәшә. Хwәзьл һ'әзар щар хwәзьл зәмане мәда калбун—пирбун һәбуйа, ле мьрьн т'Ӧнәбуйа...

Бу к'Ӧхтә-к'Ӧхта кале. Щмаә'та бәрәвбуйи чахе кӦ дит к'Ӧхьке әw гьртйә у ньжарә хәбәрдә, ле Ӧса жи әw нахwәзә хәбәрдана хwә к'Ӧтабькә, дәсте хwә льһәвхьст, к'әнйан, кале жи дит, wәки к'Ӧхьк мәщале наде, жь бәр дьк'е һат у щие хwәда р'уньшт. Сәдр дәсте хwәйи р'асте бльндкьр, щмаә'те дәстхwәда фә'мкьр, wәки әw дьхwәзә бежә «кәр'бьн».

—Чаwа те к'ьвше һунә wәстиайнә у нахwәзьн, wәки әм гәләки хәбәрдьн. Дә wә иди мәрәме сәрwертийа колхозе фә'мкьрийә, әгәр һун нә мqабльн, wи чахи әм гәрәке qраре qәбулкьн, wәки Дилбәр у Сьпһ'ан сьбеда нәхәбьтьн у бона wана һәр йәке мәһе 12 р'ожхәбата к'ьвшкьн.

«Әм гьшк р'азинә», «зә'ф р'ьндә», «мә qәбулә» чарали жь сәрае дәнге колхозвана дьһатә бьһистьне. Гава сәдр гот «к'и qаилә qрарәкә Ӧса qәбулкьн, бра

дәсте хwә льһәвхьстьн.
дәсте хwә бльндкә» гьшка дәсте хwә бльндкьр.
Ле чахе сәдр пьрси, «к'и мqабьлә»? т'әне мәрьвәки бәжи кьньк, кӦ щотә сапок льнгадабу, красәки гәwр хwә кьрьбу, qаишәкә бәр дабу пьшта хwә, п'ор'е сәре wи иди спи бьбун, жь щие хwә р'абу, дәсте хwә бльндкьр у гот:—әз мqабльм. Щмаә'т гьшк вәгәр'ийа ль wи нһер'и, йәки һерсбуйи же пьрси:—һәла бежә тӦ чьма мqабьли, чьма Дилбәр у Сьпһ'ан храб хәбьтинә, йане тӦ нахwәзи колхозванед кал у пирр'а әм р'ожхәбата к'ьвшкьн?» Бежә, бежә,—дәнге чәнд колхозванед майин жи һат.

—Әзе бежьм, qәт ләз нәк'әвьн.

—Wәрә бәр дьк'е хәбәрдә,—сәдр готе.

—Әз жь вьра жи дькарьм хәбәрдьм. Диләбәре у Сьпһ'ане жь гьшка р'ьндтьр әз нас дькьм. Әз сәрwере фермемә, әwана ч'еләкдошьн. Жь хәбата wана әз гәләки р'азимә. Әwана ч'еләкдошнә испорьн, һәма сәба wе йәке жи әз нахwәзьм әw жь ферме һәр'ьн.

Колхозвана чахе әв хәбәред сәрwере ферме бьһистьн, һерса wан дани, к'әнйан, йәки һәла жь щие хwә гот,—wәлә Дәдо мәрьвәки ширһ'әлалә.

—һун дьхwәзьн әw һәрдӦ ч'еләкдошед щер'банди жь ферме һәр'ьн у дәwса wана дӦ ч'еләкдошед хам бенә ферме. Ләма жи әз мqабльм. Шир wәки кембә, һуне wи чахи бежьн Дәдо храб хәбьтийә. Щвате иди qрар qәбулкьрйә, wи чахи әз пьрсе датиньм, wәки

ве щвательда жи әм qраркьн, к'и we дәwса hәрдӧ ч'еләкдоша бьхәбьтә.

—Дәдо р'аст дьбежә, р'аст дьбежә, дәнге чәнд колхозвана hат.

Wәхте хәбәрдана Дәдо сәдре колхозе, кӧ к'еләка Дилбәре у Сьпh'ане р'уньштьбу, hәй щара wанар'а нәрм хәбәр дьда у hьм жи гӧhе хwә дьда сәр хәбәрдана сәрwере ферме, жь щие хwә р'абу.

—Wәки ӧсанә,—сәдр гот,—wәрьн әм пьрса ч'еләкдошед т'әзә сафикьн. Дайка Сьпh'ан дьбе, wәки Qәрqаша h'әсән, кӧ нhа к'иләра колозеда дьхәбьтә, чәнд сала щәм we хәбьтийә у ч'еләкдошәкә храб ни нә, әм дькарьн wейа бьшиньн дәwса дайка Сьпh'ан бьхәбьтә. Гәло Qәрqашә вьрә, йане на? Сәдр гот у нава щмаә'те ньhер'и.

—Әз вьрьм hәвале Шәрәф,—жь нава щмаә'те дәнге Qәрqаше hат,—чахе ьнка Сьпh'ан дьбе, wәки әз дькарьм дәwса we бьхәбьтьм, әзе hәр'ьм бьхәбьтьм, к'иләреда хәбата мьн гәләки hесайә, к'ӧлфәтәкә дәст дәргуш дькарә хәбата мьн бькә, зар'а мьн иди мәзьн буйә у дьчә баг'че зар'а.

—Ә'фәрьм Qәрqаш, ә'фәрьм,— дәнге чәнд мәрийа hат.

—Ле әм к'е бьшиньн дәwса дайка Дилбәр бьхәбьтә?—Сәдр жь щмаә'те пьрси. Жь сәрае т'ӧ дәнг нәhат. Сәдр чәнд щара әв пьрса хwә wәк'ьланд, ле т'ӧ кәси наве йәке нәда.

Щерга пашьнда qизьәкә щаhьл р'уньштьбу. әwә сәре хwә кьрьбу бәр хwә у жь р'әнг-р'уе we дьhәтә к'ьвше, wәки әw дәрhәqа тьштәкида дьфькрә. П'ьртә-п'ьрта дьле we бу, әw hәй щара жь щие хwә р'адьбу, ле дәст хwәда диса р'удьньшт, соро-моро дьбу у әwе йәке әw qизька ч'ә'вбәләк дhа бәдәw дькьр. У ньшкева әw жь щие хwә р'абу, дәсте хwә бльнд кьр у дәнгәки ширьн гот:

—hәвале Шәрәф изне бьдә мьн.

—К'әрәмкә Сисе, к'әрәмкә.

Qизка кӧ жер'а дьготьн Сисе, qәшәнг-qәшәнг у Wәләзә-ләз нава щмаә'тер'а чу у бәр дьк'е сәкьни. әwе сәре хwә кьрә бәр хwә у ньқаркә дәqәке-дӧда әwе сәре хwә кьрә бәр хwә у ньқарбу хәбәрда, ньзанбу чаwа дәст бь хәбәрдана хwә бькә, ле паше әwе сәре хwә бльнд кьр у к'әлобин дәст бь хәбәрдана хwә кьр.

—hәвале сәдр, hун заньн, wәки мьн к'ома дәhа к'ӧтакьрийә...Дәдо хәбәрдана we бьр'и, ньшкева жь щие хwә бь дәнгәки бльнд гот:

—Сәрhатийа тә мә нәлазьмә, кьн бежә, тӧ наве к'е дьди? Паше жи тӧ зани к'и дькарә ч'еләка р'ьнд бьдошә?—Сәдр дәсте хwә ль зәнгьл хьст у hерсбуйи гот:

—Дәдо бьhелә, бька Сисе чь дьбежә?

We дәме Сисе дьфькьри чь бежә, ләма жи әwе фькра хәбәред Дәдо р'ьнд фә'м нәкьр, хәбәрдана wийа т'әмам нәбьhист.

—Әз дьхwәзьм һәр'ьм дәwса мәт'а Дилбәр бьхәбьтьм, әз соз дьдьм...

—Тӧ чь соз дьди,—Дәдо жь щие хwә р'абу у диса бе изьн хәбәрда:—тә к'әнге ч'еләк дотьнә, тӧ чь дькари бьки, фермә нә щие qизед мина тәйә хамә, әм гәрәке шир зедә бькьн, мәрьвед щер'ьбанди мәр'а лазьмьн, әз гәрәке плане бьqәдиньм...

Сисе т'әвһәв бу, дһа соро-моро бу, хwә шашкьр, ньзанбу чь щабе бьдә Дәдо, сәре хwә кьрә бәр хwә, жь дьк'е дурк'әт у ләз чу щие хwәда р'уньшт. We дәме һ'әдаде колхозе, Тәфур, жь сәдр һиви кьр, wәки изне бьдә wи чәнд хәбәра бежә.

—Һәвално,—әwи гот,—пар сәдре мә Аh'мәдә кӧр'е Ләwәнд, дә һун гьшк жи р'ьнд нас дькьн, шандә щәм мьн, wәки h'әдадханеда бьхәбьтә. Р'асти әзи дӧдьл бум, мьн нәдхwәст, wәки әw бе щәм мьн, чьмки әwи qәт ньзаньбу дәстие чакуч жи р'аст бьгрта. К'ома дәһа к'ӧтакьрбу у р'аст һатьбу h'әдадхане. Мьн әw щер'банд, р'ожа ә'wльн мьн чакуч да дәсте wи, h'әсьнәк дани сәр зьндане у жер'а гот, wәки чакуч' ль к'едәрехә, у wәхта әwи чакуч ани хwаре, әгәр мьн дәсте хwә шунда вәнәк'ьшанда, әwи р'аст we ль зәнда мьн хьста. Әз гәләки сәрда һерс бум у мьн дьле хwәда һәла сәдр'а да ч'ер'а...

Шәрәф у т'әмамийа щмаә'те жь ван хәбәре Тәфур к'әнийан. Тәфур жи we дәме дәзмала хwә жь щебә

хwә дәрхьст, худанә ә'нийа хwә т'әмьзкьр у пашә сәр хәбәрдана хwәда зедәкьр:

—Нава салокеда Аh'мәд һат у жь мьн дәрбаз бу. Дәдо жи мина мьн дьтьрсә у нахwәзә, wәки Сисе фермеда ч'еләкдош бьхәбьтә. Дәдо! Әз у тӧ иди кал дьбьн, ле к'и гәрәке дәwса мә бьхәбьтә, к'әсәк зьке дйа хwәда һини h'әдадие у ч'еләкдошие набә. Гаве тә нә р'астьн.

—Апе Тәфур р'аст дьбежә,—жь нава колхозвана дәнге хортәки щаһьл һат.

Щвате qраркьр, wәки Сисе бьшиньн дәwса Дилбәре бьхәбьтә. Колхозван бәрә-бәрә жь авайи дәрк'әтьн у һәр кәс бәрбь мала хwә чу.

* * *

Ә'wре р'әш сәр гӧнда дальqйабуи, хӧшина баране бу дьһат. Ә'wра дькьрә гӧр'ин, щар-щарна бруске ӧса вәдьда, wәки жь р'онайа we нава от'ахе т'әмам дьбу р'онаи. Ә'wра р'уе ә'змин гьртьбуи у әгәр мәрьва сәh'әте нәньһер'иа, йане жи дика нәкьрана гази, дәгмә дькарьбуи те дәрхьстана, wәки сьбә иди сафи буйә.

Кәванийа мале, Зозан, we сьбе дәрәнг жь хәwе р'абу. Дбә әw дһа дәрәнг р'абуйа, әгәр гӧр'ина ә'wра, кӧ авайи жь we гӧр'ине ләрьзи, әw h'ьшйар нәкьра. Әw чаwа h'ьшйар бу дәст хwәда тә'на кьрес жь щие хwә банзда бәрбь от'аха дьне чу.

—Сисе, Сисе... Әԝе дәсте хԝә да сәр ньвине ԛиза хԝә, әԝ һ'әжанд, ԝәки һ'ьшйарбә. Сисе ԝәлгәр'ийа сәр к'еләка дьне. Де әԝ дһа ԛәԝин һ'әжанд.

—Ԛиза мьн р'абә, тӧ дәрәнг дьк'әви, ә'ԝра у баране әм хапандьн, сьбә иди сафи буйә, р'абә.

Сисе ижар ԝәлгәр'ийа сәр к'еләка хԝәйә дьне. Әԝе дәнге де дьбһист, ле хәԝе аԛас зор ль ԝе кьрьбу, ԝәки т'аԛәт нәлькьр р'абә. Шәв һ'әта дәрәнг әԝ нькарьбу р'аза. Хәбәред Дәдо дьк'әтьнә бира ԝе, әԝ гәләки дьфькьри, гәло ԝе карьбә созе хԝә бьԛәдинә, бәр гӧнди у щинара, дәрсдаред хԝә шәрми нәминә. Сисе дәрһәԛа пьрсәкә майинда жи гәләки дьфькьри у нькарбу һеса р'аза. Дьлк'әтие ԝе, К'әләш, кӧ саләке бәри ԝе к'ома дәһа к'ӧтакьрьбу у нһа сәрԝере к'т'ебхана колхозе дьхәбьти, т'ьме ԝер'а дьгот гәрәке әԝ һәрдӧ т'әвайи һәр'ьн бажер һинбьн, хԝәндьна бльнд дәст биньн у бажерда жи бьминьн, ле Сисе бе ԝи, щвата колхозванада һивикьр, ԝәки ԝейа бьшиньн ферме чаԝа ч'еләкдош бьхәбьтә. Гәло К'әләше чь бежә? Гәло нһа әԝ пе һ'әсиайә у чь дьфькьрә?.. Аһа һ'әта дәрәнг Сисе дәрһәԛа ван пьрсада дьфькьри у бәрбанга сьбе анщах хәԝр'а чу, ләма жи дйа ԝе гәләки чәрчьри һ'әтани әԝ һ'ьшйар кьр.

—Ԛиза мьн,—де дьготе,—нә тә шәв жь мьн һиви кьр, ԝәки тә бәрбанга сьбе һ'ьшйаркьм, нһа жи жь хәԝе р'анаби.

Сисе чәнд щара тәвьзи дан хԝә у жь щи р'абу. Әԝе ләзә-ләз к'ьнще хԝә хԝәкьрьн у дьхԝәст бе тә'ште жь мал дәре, ле дйа ԝе нәһишт. Әԝе ԝәхта к'ьнщ ль хԝә дькьрьн, Зозане истәганәк тог'авк у нанәки лош жь свдәре ани у дани сәр т'әхтә.

—Дае әз иди дәрәнги к'әтьмә, мә'де мьн начә тьштәки.

—Мәрьве хәбатчи ԛәт бе тә'ште жь мал дәрте, ԛиза мьн? Пари нан бькә дәве хԝә, әве тог'авке сәр хԝәдакә.

Сисе п'әнщәрер'а ньһер'и

—Дае тӧ дьбини иди баране жи бьр'и. Дә әз чум. Әԝе бе нан тог'авк сәр хԝәда кьр у жь мал дәрк'әт.

—Р'успиби...Де пәй чуйина ԝер'а гот.

***

Мәк'т'әба гӧнд авайики дӧԛат бу, ԛәрахе гӧнд бу, дәве р'е. Ләʼд бу. Р'о иди эп'ещә бльнд бьбу. Чәнд к'ӧлфәта ԛате ә'ԝльнда дәрсханә т'әмьз дькърьн, истоле шагьрта дьданә сәрһәв, пол дьшуштьн.

Директоре мәк'т'әбе кабинета хԝәда р'уньштьбу, ԛәләм дестда һәй дьфькьри, һәй тьштәк дьнвиси, щарна жь щие хԝә р'адьбу нава от'ахе дьчу—дьһат, щьг'арә дьк'ьшанд, диса р'уньшт у дьнвиси. Чаԝа дьһатә к'ьвше әԝи тьштәки фәрз дьнвиси. Әԝ мәрьвәки нә зә'ф щаһьл, нә жи кал бу, щмаә'т мәрьве ӧсар'а дьбе «мәрьве йаше хԝәва орт'ә».

Жь дәнге дери директор сәре xwә бльнд кьр.

—К'әрәмкьн, wәрнә һӧндӧр'.

Мәрьве кӧ дәри дьхьст, дәнге директор нәбьһист, диса дәри к'ӧта. Директор жь щие xwә р'абу у ве щаре һьнәки qәwин гот:

—К'әрәмкьн, к'әрәмкьн...

Бу ч'ьр'ина дери, qизәкә щаһьл сәре xwә дерир'а дәрхьст.

—һәвале К'амьл, изьн һәйә?

—Сисе? Wәрә һӧндӧр', wәрә.

Сисе, кӧ ч'ә'ве wе т'ьжи һесьр ббун, һатә һӧндӧр', сәләм да у пешбәри т'әхте нвисаре сәре xwә кьрә бәр xwә у сәкьни. К'амьл жь ч'ә'ве Сисейә т'ьжи һерсбуйи, жь пьрч'уе wе тедәрхьст, wәки р'ожа лә'де Сисе бона тьштәки гәләки фәрз һатйә бал wи, ле гәло бона чь, дьбә тьштәки храб qәwмийә?... Сисе сәкьнибу у хәбәрнәдьда. К'амьл дәст xwәда же нәпьрси чь qәwьмийә, чьма һатйә у xwәст бәре һьнәки wе бьдә һесакьрьне, пашe же бьпьрсә.

—Сисе, р'уни. Әwи щи нишани wе да у әw р'уньшт.

—Әз зува очеркәке дьнвисьм у ида сәр к'ӧтакьрьнемә. Мьн нһа дәрәща пашьн дьнвиси, тӧ һати. Заньм дәрһәqа чьданә?

Сисе сәре xwә һ'әжанд, wәки ньзанә.

—Нһа әзе тәр'а бежьм. Тӧ Дилбәра ч'еләкдош нас дьки?

—Бәле.

—һәма дәрһәqа wеда дьнвисьм. Ахьр мәрьв чаwа дькарә п'әйе хәбатчиед ӧса нәдә, дәрһәqа wанда нәнвисә? Әва 25 салә әw фермеда дьхәбьтә. Ле чьqа жи р'унәрмә, мьн чахе ве аг'ьрие wер'а хәбәрдьда, п'әйе wе дьда, әwе шәрм дькьр дәрһәqа xwәда чәнд гьлийа бежә.—Жь сәрwере ферме, жь һәвале мьн бьпьрсә, әз чь дькарьм дәрһәqа xwәда бежьм? Сәри әwә, wәки мәрьв жь шӧхӧле xwә һ'ьз бькә, һ'әлал бьхәбьтә,—әwе wа мьнр'а гот. Мьн жи наве очерка xwә данийә «Хәбатчийа һ'әлал».

Сисе һьнәки һесабьбу, дьле wе данибу, ле wәхта дәрһәqа фермеда, Дилбәреда, хәбәрдана К'амьл бьһист, к'әла wе дһа р'абу, ч'ә'ве wе диса т'ьжи һесьр бун, һьндьк ма, wәки бьгрйа, ле әwе жь директоре xwә, кӧ дәрса литературае дабу wе, шәрмкьр у анщах гьрие xwә зәфт кьр. Директор әw йәка р'ьнд фә'м кьр.

—һәвале К'амьл, Дилбәр иди фермеда нахәбьтә.

—Чь? Нәви тьштәк Дилбәре qәwмийә, ч'ә'ве тә т'ьжи һесьр бунә, бежә!

Сисе иди xwә зәвт нәкьр, дьлопе һесра сәр һ'ьнаре сурәте wеда һатьнә харе. Әwе бәре xwә жь К'амьл гӧһаст, бу искә-иска wе.

—Сәд һ'әйф. Дилбәр хәбатчикә һ'әйф бу.. К'амьл әв хәбәрана бь дьләки шәwьти готьн, жь qӧт'ийа xwә щг'арәк дәрхьст, вехьст у к'ьшанд.

—һәвале К'амьл,—Сисе готе,—бьбахшинә, к'әла

мьн сәба тьштәки дьне т'ьжи буйә, шькьр тьштәк мәт'а Дилбәр нәһатиййә, әз сәба пьрсәкә майин...
К'амьл сәре xwә һ'әжанд, чу сәр р'уньштока xwә р'уньшт, щг'ара xwәйә весанди щарәкә дьн вехьст, бәшәра wи xwәш бу.

—Әзе очерка xwә иди к'ӧта бькьм. Ле Сисе тӧ wе мьнр'а бежә, тӧ чьма ӧса бе мә'дәйи, хьзмәта тә чийә?

—Дӧһ щвата колхозе qраркьр, wәки Дилбәрер'а пенсиае к'ьвшкьн у иди нәхәбьтә.

—Әw тьштәки зә'ф р'ьндә. Qәнщкьрьнә, әwә иди мәзьнә. Ле к'е wе дәwса wе бьхәбьтә?

—Әз.

—Тӧ?

—Бәле, әз, ле...

—Бьмбарәк бә хәбата тәйә т'әзә, Сисе, бьмбарәкбә! Ле тӧ дәwса шаби...

—Һәвале К'амьл, әз чь шабьм, мьн соз да колхозвана р'ьнд бьхәбьтьм, ле...Диса к'әла Сисе т'ьжи бу.

—Сисе, к'әла тә зу т'ьжи дьбә, ӧса нә лазьмә, мьнр'а бежә, чь qәwмиййә?

Сисе бәре xwә гӧһаст, к'ӧхйа, паше бәре xwә директорда кьр у ве щаре һьнәки һеса хәбарда.

—Әз весбе чумә сәр хәбате. Дйа мьн әз дәрәнг жь хәwе һ'ьшйар кьрьм, ләма жи әз дәрәнг к'әтьм. Паше...

—Паше, паше? К'амьл же пьрсн.

—Һ'әта әз чум, ч'еләкдошед майин иди хәбата xwә сәрһәвда анибун. Мьн ләзә-ләз дәст бь дотьна ч'еләка кьр. Чар ч'еләк мьн п'ьр'и—һьндьки дотьн, ахьр мьн qәт ч'еләк нәдотьнә... Ч'еләка пенща гава мьн дьдот Дәдое сәрwере ферме жь шәм ч'еләкдошед майин бәрбь мьн һат, мьн жь р'әнг-р'уе wи фә'мкьр, wәки әwи һерсбуйә. Дә әз дәрәнг чубум сәр хәбате, мьн т'әг'минкьр әw ль мьн һерсбуйә. Мьн xwә һе шашкьр у ньзаньм чаwа мьн гӧһане ч'еләке әшандьн, әwе һ'әйwане чьәт авит у дӧ ведроед шир р'етьн. Дәдо гава әв йәка дит һерса ньзанбу чь бькра.

—Ле мьн дьгот, фермә нә щие щаһьлед мина тәйә, ле тә соз дьда, ле тә дьгот...—Дәдо аwа һерсбуйи мьнр'а дьгот.

Директор дәсте xwә дабун бьн чәнга xwә, ә'нишке xwә данибун сәр т'әхтә у гӧһдарийа Сисе дькьр.

—Паше ч'еләкдошед майин һатьн али мьн кьрьн, мә ч'еләкед майин жи дотьн. Ч'еләкдош бәр дьле Дәдода һатьн, дьготьне: «тьшт набә, щаһьлә, хамә, wе һинбә», ле әw дһа һерс дьбу у дьгот: «ле әзе плане чаwа бьqәдиньн»? Аг'рие чахе мә дотьна ч'еләка к'ӧтакьр у әм жь гоме дәрк'әтьн, wәки һәр'ьнә мале xwә, Дәдо диса һерсбуйи мьнр'а гот: «тӧ иро, һәма р'ожа пешьн дәрәнг һати сәр хәбате, тә шир р'ет, тә һьмбәри дотьна Дилбәре шир гәләк кем т'әслим кьр, әз ньк'арьм бьбахшиньм тә, әзе тә һәма нһа

бьдмә газета диwер, паше жи р'ьнд бьфькьрә, голә нә?» Сисе әв хәбәред пашьн к'әлогри готьн.

—һәвале директор, әз һатьмә wәр'а бежьм, wәки һун, дәрсдаред мьн, дәрһәqа мьнда храб нәфькьрьн. Әз созе хwә ньқарьм бьqәдиньм у иди начьм ферме. Дәдо жи...Сисе жь т'әхте нвисаре дурк'әт, бәрбь дери чу, wәки дәре һәр'ә, ле К'амьл нәһишт.

—Сисе, ләз мәк'әвә, р'уне. Мьн ижар р'ьнд жь тә фә'мкьр. Әз гәләки шамә, wәки тӧ чуйи фермеда бьхәбьти. Әw һьм бона тә, һьм бона колектива мәк'т'әба мә тьштәки бь һ'ӧрмәтә. Р'ожа пешьн тӧ р'асти чәтьнайа һатий у жь созе хwә вәдьк'ьши. Әw тьштәки нәр'ьндә. Трсонәки нава хәбатеда кер нае

—Әз трсонәк нипьм, ле...

—Дьхwәзи бежи шәрм дьки, бәле, әз фькра тә фә'м дькьм. Шәрм нинә, wәки тьштәки р'ьнд ньзани, шәрм әwә, wәки дьтрси, худане нар'ежи, wәки wи тьшти һинби. Ахьр щер'бандьна тә т'ӧнә.

К'амьл wәхте әв хәбәрана готьн, ахинәк һате. Жь дәрдана сәр т'әхтә ав валайи к'асе кьр у вәхwар.

—Тӧ нә гӧнәк'ари Сисе, әм, дәрсдар, гӧнәк'арьн, әзи гӧнәк'арьм.

Сисе жь ван хәбәра ә'щебмайи ма.

—Әз ньзаньм ч'еләка бьдошьм, һун чьма гӧнәк'арьн? Дһа р'аст дйа мьн гӧнәк'арә, әwе нәдһишт әз алие wе бькьм.

—Тӧ дьбежи чьма? Һьлбәт әмә гӧнәк'арьн. Мә һун гәләк тьшт һинкьрьнә дәрһәqа хwәйкьрьна һ'әйwанәтда, гәләк тьшт мә wәр'а готйә, ле мә һун qәт щарәке нәбьрьн ферме. Һини хәбате нәкьрьн, ләма жи тӧ ньзани ч'еләка бьдоши, һәла р'оке т'әмам нәхәбьтийи жь wе хәбате дьр'әви.

Директор жь щие хwә р'абу һьнәки незики Сисе бу, р'аст ль ч'ә'ве wе ньһер'и.

—Тӧ гәрәке созе хwә бьqәдини, тӧ гәрәке һәр'и ферме, жь ч'еләкдошед щер'банди һинби, брошйура, газета дәрһәqа хәбата ч'еләкдошада бьхуни, гәрәке жь чәтьнайа нәтрси, гәрәке ӧса бьхәбьти, wәки р'ожәке очеркәке жи дәрһәqа хәбата тәйә башда бьнвисьм.

Директор чахе әв хәбәрана готьн, qәй бежи нетәкә т'әзә нава дьле wида пешда һат, шунда чу сәр р'уньштока хwә р'уньшт, qәләм гьртә хwә у тьштәк сәр к'агәзе бәр хwә нвиси. Паше сәре хwә бльндкьр, Сисе ньһер'и.

—Әз сәрнвисара очерка хwә дьгӧһезьм,— «Хәбатчийа һ'әлал у шагьрта wе». Аһа р'ьндә, бәле, аһа р'ьндә,—әwи wәк'ьланд.

Пәй нвисара ван хәбәрар'а К'амьл жь щие хwә р'абу.

—Сисе, wәки ӧсанә, әз очерка хwә к'ӧта накьм, әwе нивщи бьминә, һ'әтани wе гаве, wәхта тӧ жи бьби ч'еләкдошәкә пеш.

Бәшәра Сисе хwәш бу, бәнгзе wе һатә гӧһастьне, әw к'ур фкьри, хәбәред дәрсдаре wе qәwатәкә т'әзә данә wе.

—Әз наһельм очерка wә зә'ф дәрәнг бьк'әвә, әз соз дьдьм...—Сисе гот у жь кабинета директор дәрк'әт.

***

Пәй qрара колхозер'а Дилбәр иди нәдьчу сәр хәбате, шӧхӧле мала хwәва мжул дьбу. Мала wе нә гран бу: qиз у кӧр'әки wе һәбун. Кӧр'е wе, К'әләш, мәк'т'әба гӧндә дәһсалә к'ӧтакьрьбу у к'т'ебхана колхозеда дьхәбьти, ле qиза wе—Р'ьһ'ане, к'ома һ'әвта к'ӧтакьрьбу у әw чәнд салбу завода ширда дьхәбьти. Мере Дилбәре сала 1941 чу шер' у wе сале жи мина ферьза һатә кӧштьне. Гранийа мале к'әтә стӧе Дилбәре. Әwе ә'мре хwә бь хәбата фермер'а гьреда, wәхте шер' гәләк чәтьнайи к'ьшандьн, ле әwе бь хәбата хwә зар'ед хwә хwәйкьрьн, данә хwәндьне. Пәй шер'р'а һ'але wан р'ож бь р'ож хwәш дьбу. К'әләш чахе дйа хwәр'а гһишт, Дилбәре бь к'омәкдарийа колхозе хwәр'а авайики т'әзә чекьр—от'ахәк, сьвдәр, мал, т'әwлә. Навмала wан жи п'ак бу. Һәрт'ьм эвара wәхта Дилбәр жь ферме дьһат, әwе гәләк һ'ьздькьр, wәки р'адиоһлданоке бьбһе, йане жи патифоне лехә. Эваре щинар дьһатьнә мала wан шәвбьһерийа хwә дькьрьн. К'әләш эвара т'ьме дьчу сәр хәбата хwә—к'т'ебхане, ле хушка wи щарна щәм дйа хwә дьма, щарна жи дьчу клуба колхозе. Бь ви тәһәри Дилбәре р'ожед хwә дәрбаз дькьрьн. Нһа гава әw иди нәдьчу сәр хәбате, малда т'әне дьма, гәләки а'щьз дьбу. Гәләк щара малда әwе шӧхӧләк чәнд щара дькьр, wәки мжулбә, вала нәсәкьнә. Дӧ-се р'ожа щарәке әw дьчу ферме ч'еләкдошар'а хәбәр дьда, лаqьрди дькьрьн. Гава дьчу ферме әwе ә'сә сәрик ль ч'еләкед хwә дьда. Чахе Дилбәре т'әсәлийа ч'еләке хwә дькьр, Сисе иди дәст жь йаха wе бәрнәдьда, пьрс дьдане. Әwе жи дәрһәqа хәйсәте һәр ч'еләкәке Сисер'а дьгот, т'әми дьдан wе. «Бәше» һьнәки нә'сә,—әwе дьгот,—бәри дотьне сәре wе мьзда, т'имаркә,—у гәләк тьштед майин wер'а шровәдькьр. Дилбәр һәр щар, гава дьчу ферме дьнһер'и ч'еләке wе р'ьнд тенә хwәйкьрьн, Сисе иди сәрәдәрие жь хәбата хwә дькә, Дәдо иди зә'ф дәрһәqа wеда храб хәбәрнадә, гәләк ша дьбу, чаwа щмаә'т дьбе «орт'а wе у ә'зминда бьһӧстәк нәдьма». Гәләк щара әwе дьле хwәда дьгот: «әз гәрәке Сисе К'әләше хwәр'а бьхwәзьм. К'ӧлфәта кӧ жь хәбате һ'ьздькә, дәгмә әw мала хwәр'а хравбә».

Р'ожәке, wәхте Дилбәр жь щәм ч'еләкдоша дьһат, әwе дит, wәки К'әләш бәр дәре от'ахе сәкьнийә у мина qизәкә щаһьл бәрбь кӧр' бәзийа, әw һ'әмез кьр,

k̇атә р'уе wи. K̇öр' жи дйа хwә h'әмезкьр, сәре хwә да сәр синге wе.

—Әз qöрба, мьн чьqас бира тә кьрьбу, мәhәкә тö чуйи, ле мьн hәw заньбу әва саләкә мьн тö нәдити. Дә әм hәр'ьн höндöр'. Хwә тö зува бәр дери нәсәкьний?

—На дае щан, әз hәма hежа жь автое пәйа бум. Дилбәре к'ьлит жь бәр пьшта хwә дәрхьст, дәри вәкьр, әw у кöр'ва әшq у ша чунә höндöр'.

—K̇'әләш тö нhа бьрчийи, әз тәр'а зу-зу hекәр'уне чекьм, бöхә h'әта хwарьна тәндуреда hазьр дьбә.

—На, нә лазьмә, әзи т'ерьм. Ле әва мәhәкә әз hажь гöнд т'öнәмә. Дә глийа бькә qә гöндда чь hәйә, чь т'öнәйә?

—Шькьр гöнди-щинар гьшкә саг' у сламәтьн. Дәwреш дә'wәта кöр'е хwә кьр, хазгинне qиза Дуж'о hатьбун, ч'еләка Тәфуре h'әдад гелида к'әтьбу льнге wе шкәстьбу, шәржекьрьн, щинара дәст хwәда гоште wе к'ьр'ин, мьн жи дö кило ани. Дәh иди чь тәр'а бежьм, хәбата колхозе жи р'ьнд пешда дьчә.

Дилбәр, кö к'еләка кöр'е хwә р'уньштьбу, жь щи р'абу.

—Дйа тә qатьхәки öса мәйандийә, wәки мина пәнер пе к'ере дькари бьбьр'и. Тә зува qат'ьхе дәсте мьн нәхwарийә, әз тәр'а hьнә qат'ьх биньм бöхwә, бра hьнәки дьле мьн р'әh'әтбә.

Әw жь от'ахе дәрк'әт у чәнд дәqа шунда вәгәр'и-

йа т'асәк qат'ьх, кәвч'ик у нан дани бәр кöр'е хwә. K̇'әләш р'астә т'ер бу, ле гава ч'ә'ве wи qат'ьх к̇'әт дәст хwәда кәвч'и hьлда, т'ас к'ьшандә бәр хwә у мә'дәки хwәш хwар.

—Qат'ьхе тә зер'ә—зер' дае, чьqас тә'мә. Р'асти мьн бира qат'ьхе тә кьрьбу. Qат'ьхе бажер мина qат'ьхе мә, мале, нә тә'мә.

Әв хәбәре кöр' де гәләки хwәш hатьн.

—Ле әз qöрба, дйа тә qат'ьх храб дьмәйинә? K̇'әләш qат'ьх дьхwар у hәй щара дьwәк'ьланд: «оф чьqас хwәшә, дьле мьн hеньк бу».

—Wәләh мьн т'ер хwар,—әwи гот у т'аса вала wеда да.

—Тә h'әлалбә, лоши щане тәбә, бре мьн,— де готе. Дилбәре нан жь бәр кöр' hьлда бьр к'иләре у диса вәгәр'ийа. K̇'әләш жи wәхте qатьх хwар к̇'öтә кьр, дәре чәмәдане хwә вәкьр, тьштәк же дәрхьст. Wәхта де вәгәр'ийа әw бәрбь дйа хwә чу.

—Дае, әва чöхе сутә мьн тәр'а анийә, wәки тö хwәр'а әнт'әрики бьдруйи. Мьн хушка хwәр'а жи дерәк анийә.

—Ә'мре тә дрежбә кöр'е мьн. Ве мәhеда мьн дö п'ешк'еш стәндьн.

—K̇'е иди тәр'а п'ешк'еш анийә?— к̇öр' же пьрси. Дилбәре п'әрч'ә жь дәсте кöр'е хwә гьрт, вәкьр, ле нhер'и у дани сәр кәр'әвате.

—Сәрwертийа колхозе щотә сол у дерәки бь го-

тьна тә п'ешк'еш да мьн. Ахьр мьн биркьр тәр'а бьгота—әва иди незики мәһәкейә әз нахәбьтьм

К'әләш шашмайи ма.

—Чаԝа, тӧ жь хәбате дәрхьстьнә? Ԝәки дәрхьстьнә ле чьма п'ешк'еш данә тә?—К'әләш бе сәбьр жь де пьрси.

Дилбәр к'әнйа, нәйнька диԝерда дардакьрида ль хԝә ньһер'и, паше кӧр'р'а гот:

—Дйа тә иди пир буйә. Дьбен гәрәке иди нәхәбьти, һесаби... Мәһе 12 р'ожхәбата мьнр'а дьнвисьн. Әз жи нахәбьтьм, ле...

—Ле чь? Ԛәнщ жи кьрьнә, тӧ гәрәке һесаби. Әԝи шабуна дйа хԝә һ'әмезкьр.

—Дае щан, мькьр тӧ мина щаһьлани, ле гәрәке иди һесаби. К'әләш шә жь щова хԝә дәрхьст, нәйнькер'а хԝә ньһер'и, п'ор'е хԝә шәкьр. Әԝ гәләки ша дьбу, ԝәки дйа ԝи п'ешк'еш кьрьнә, әԝ бь р'уки-р'успити жь хәбате дәрк'әтйә.

—Лао, дьле мьн т'ә'мул накә, әз һәрт'ьм дьчьм ферме тем, т'әсәлийа ч'еләке хԝә дькьм. Әз һәԝ заньм мьн тьштәк ӧнда кьрйә. Паше жи ԛизькәкә щаһьл дәԝса мьн к'ьвшкьрьнә, әз дӧп'а сәба ԝе ньчьм—тем.

К'әләш ԝе дәме пенщәке хԝә жь ишкаве дәрдьхьст, ԝәки хԝәкә у һәр'ә дәрва.

—К'и дәԝса тә к'ьвшкьрьнә?

—Сиса Смо.

—К'и?—К'әләш жь гӧһе хԝә баԝарнәкьр, щарәкә дьне жь дйа хԝә пьрси.

—Сисе, Сиса Смо.

Чахе К'әләш щара дӧда наве Сисе бьһист, тә ԛәй гот т'асә ава сар сәрда кьрьн, әԝ бьрьн К'әләшәки дьне анинә дәԝсе. Әԝи мьләки хԝә пенщәкр'а кьрьбу, мьле дьне дьхаст пенщәкр'а кьра, ле әԝ стӧе ԝида һатә хԝаре, шабун же р'әви, әԝи мә'де хԝә кьр, бинтәнг бу. Де мьр'узе кӧр' ньһер'и у бь дьләки шәԝат же пьрси.

—К'әләш, чь тә ԛәԝьми?

—Ԛәт, дае тьштәк нәԛәԝьми, ньшкева сәре мьн әшйа. Тьшт набә. Әԝ щи бь щи сәр р'уньштока к'еләка шкафе р'уньшт. Де дәст хԝәда банзда сьвдәре т'асәк чәԛьлмаст ани у да кӧр'. К'әләш әԝ жь дәсте дйа хԝә гьрт, вәхар.

—Оф хԝәш, әве дьле мьн р'әһ'әт кьр.

Һьлбәт чәԛьлмаст дьле К'әләш ньқарбу р'әһ'әткьра, әԝи сәба хатьре дйа хԝә гот, ԝәки әԝ бәр хԝә нәк'әвә, әԝи ч'ә'ве дйа хԝә ньһер'и, паше жь щие хԝә р'абу, мьле хԝәйи дьне пенщәкр'а кьр у жь мал дәрк'әт.

***

Ферма һ'әйԝанәт ԛәрахе гӧнд бу. Ч'еләк дӧ т'әԝлед тәр'ькида хԝәйдькьрьн. Т'әԝлә бь шур'е т'әзә

һатьбун чеврьне, бане wан кришкьри бун, диwаре бун сиwахкьрьне. Ләмпед электрикие бәр дәре т'әwла у һӧндӧр'е wанда дардакьрибун, чахе тари дьк'әтә ә'рде wана ишьq дьда нава т'әwла у дорбәре ферме. Дӧ кр'ане аве бәр дәре ферме һәбун, хӧлә-хӧла ава зәлалә сар бу жь wан дьк'ьшийа, дәйа нәдьчу. Жь ферме һьнәки дур, бьнащер'бандьне хәбатчиед фермае һектарәк кукуруз чандьбун у бь wе аве авдьдан. Дәдо пешие wе йәкер'а qаил нибу. Щаньм,—әwи дьгот,— кал-баве мә кукуруз чандьнә, wәки әм бьчиньн, бадьлһәwа әм хәбата хwә гран дькьн.

Т'әшкиләта колхозейә партиае Дәдо мәщбур кьр, wәки бь дәсти р'енщбәра һектарә кукуруз бещәр бькьн. К'атьбе т'әшкиләте, Щнди, агроном бу, гли дә сәрк'арие wи шӧхӧли бькә.

Кукуруз бәжна мәрьвәки зедәтьр бльнд бьбу, у һәма wе эваре п'арәкә хәбатчие ферме бь сәрк'арийа зоотехнике колхозе жь бәлч'ьк у к'әле кукуруз силос һазьр дькьрьн. Ч'ә'ла силосе к'еләка ферме бу.

Ч'еләкдоша кӧ дә'не эваре иди ч'еләк дотьбун, хәлате спи хwәкьрьбун, лач'ьке qәрqаш дабун сәре хwә, бәр дәре к'иләра һасьләте сәкьнибун у шир т'әслим дькьрьн. Дәдо мина һәрщар к'аг'әз у qәләм дестда щәм хwә дьнвиеи, чька т'әмамийа р'оже

к'ижан ч'еләкдоше чьqас шир т'әслими к'иләре кьрийә у һәй щара дьwәк'ьланд:

—Әм бьнһер'ьн чька наве к'е wе иро сәр т'әхтә р'әш у сор бе нвисаре?

Ч'елокдоша лаqьрди дькьрьн дьготьне:—наве ч'еләка гәрәке бьнвисьн, ле нә кӧ наве мә. Бра әw шир гәләки бьдьн, әме жи гәләки бьдошьн,—паше һәв дьнһер'ин дьк'әнийан у һивие бун чька Дәдое чь бежә.

—Ле, ч'еләк гӧнәк'арбун, wәки р'ожед пешьн пәй чуйина Дилбәрер'а Сисе р'оже жь һәр ч'еләкәке 2—3 литр кем дьстәнд. Нәви Сисе жь ч'еләка һивикьр, wәки әw шир гәләки бьдьн у дәма нһа әw р'оже иди qаси Дилбәре шир т'әслими к'иләре дькә.

Сисе иди нә Сиса бәре бу, гава Дәдо дьдит жь шәрма бәре хwә жь wи дьгӧһаст, йане жи сәре хwә дькьр бәр хwә у чахе Дәдо сәрда һерс дьбу ч'ә'ве wе т'ьжи һесьр дьбун у ньзаньбу чь щаба wи бьдә. Әwе 10 ч'еләк дьдотьн. Гәләк щара әw һәвалед хwә дәрәнгтьр жь хәбате дьһатә мале, бь сәһ'әта т'әрка ч'еләка нәдьда, чәнд щара афьр'е һәр ч'еләкәке дьнһер'и, әw т'имар дькьрьн, йане жи йаха ч'еләкдошәкә щер'банди дьгьрт, нәдьһишт, wәки әw һәр'ә мале у һәма к'еләка афьр'е ч'еләке хwә һ'әзар у йәк тьшт жь wе дьпрси: «аве чаwа бьдьм, пешие гиһе бьдьм, йане к'ӧспе, гӧһане «Зозане» гәләки һ'ьшкьн чаwа бькьм, wәки нәрмбьн, тӧ чь-

ма һәрт'ьм пешие флан ч'еләка хwә дьдоши, чаwа тö пе дьһ'әси, wәки wә'дәйә у лазьмә хwе бьднә ч'еләка?» у гәләк—гәләк пьрсед майин.

Әwе щарна жь һәвалед хwә баwар нәдькьр у әw пьрсана дьданә зоотехнике колхозе, брошйур, гачәтьнайед, кö нава хәбата wеда пешие һәбун, алт'дькьр, дьбу пьспора шöхöле хwә.

Ч'еләкдоша гькща шир т'әслими к'иләре кьрьн к'öтакьрьн у һивие бун чька сәрwере ферме wе чь бежә. Дәдо сәр т'әхте к'иләрчи бь чотке һ'әсаб дькьр, щарна бәшәра wи хwәш дьбу,щарна әwи пьрдьч'уе хwә дькьр, сәре хwә дьхöранд у ч'еләкдоша дьнһер'и. Ч'еләкдоша хәйсәте Дәдо р'ьнд заньбун, чахе бәшәра wи хwәш дьбу, әwана те дәрдьхьст, wәки ч'еләкдошәке шир зедә т'әслим кьрийә, ле гава әwи сәре хwә дьхöранд иди заньбу, wәки йәкә шир кем дотийә.

Дәдо һ'әсабе хwә кьр, к'öтакьр, худана ә'нийа хwә пе дәзмале т'әмьзкьр у жь щие хwә р'абу. Ч'еләкдош бәр бь wи һатьн. Ч'еләкдошокә сәрә ль Дәдо ньһер'и, готе:

—Дәдо, wәләһ бәнгзе тәр'а те к'ьвше, мә иро плана хwә зедә qәдандийә.

Дәдо сьмела хwә бада у незики Сисе бу, дәсте хwә да сәр мьле wе.

—Qиза мьн,—әwи готә Сисе,—иро жь гьшка

зә'фтьр тә шир т'әслими к'иләре кьрийә, бь дәсте хwә әз гәрәке наве тә сәр т'әхте сор бьнвисьм.

Сисе бәшәрхwәш бу, әwе иди бәре хwә жь Дәдо нәгöһаст. Һәвалед wе чар али ч'ә'вр'онайи дане. Qәрqаша ч'еләкдош, кö чәнд р'ожа пешда Сисер'а к'әтьбу нава ләще, незики Сисе бу әw һ'әмезкьр.

—Ә'фәрьм Сисе, щәфе тә дәйа начә, әз зә'ф шамә, wәки тö нава хәбата хwәда пешда дьчи, ьнка Сьпһ'ан жи иди шәрме надә мьн, wәки ч'еләкдошәкә хамр'а к'әтьмә ләще.

—Дә иди һәр'ьн һесабьи,—Дәдо готә ч'еләкдоша, ле паше дәст хwәда тьштәк к'әтә бире.

—На, на, дәqәке бьсәкьньн, мьн биркьр бьгота, ле ахьр әм наве к'е сәр т'әхте р'әш бьнвисьн? Ч'еләкдоша ч'ә'ве һәв ньһер'ин у ньзанбун наве к'е бьготана.

—Чьма гәрәке ә'сәйи наве йәке сәр т'әхте р'әш бьнвисьн?—Qәрqаше к'ән жь Дәдо пьрси.

—Ле чаwа,—әwи гот,—гава наве йәке сәр т'әхте сор дьнвисьн, гәрәке т'әхте р'әш жи вала нәминә.

Сисе, wе дәме гöһе һәваләкә хwәда дькьрә п'ьстәп'ьст, бь дьләки саг' готә Дәдо:

—Wи чахи наве мьн сәр т'әхте сор нәнвисин, wәки пьрса т'әхте р'әш жи жь орт'е бе һьлдане.

Wәхте ве хәбәрдане ч'еләкдошәкә щаһьл соро—моро бьбу у хwәда дьшәwьти.

—Наве мьн гәрәке сәр т'әхте р'әш бьнвисьн

Мьн һьмбәри һәрр'о ведро шир кем т'әслими к'иләре кьрйә.

Гьшк вәгәр'йан ль ԝе ньһер'ин.

—Чьма?—Дәдо һерс буйи готе,—ԝәки һәр ч'еләкдошәк р'оже ведро шир кем т'әслим бькә, ԝи чахи гәрәке әз п'әсә-п'усе хԝә т'опкьм у жь ферме һәр'ьм

—Ведро шир иро жь дәсте мьн к'әт у р'ьжйа, мьн ньзанбу. ԝәки ч'әмьле ведрое машйанә.

Һерса Дәдо дһа р'абу. әԝи сәре хԝә хӧранд, дьхԝәст тьштәк бьгота, ле Ԛәрԛаше мәщал нәдае.

—Севазе пеж мәва гӧне хԝә һьлда стӧе хԝә, әм гьшк т'әгмин дькьн,—әԝе ч'ә'ве ч'еләкдошед майин ньһер'и,—гәрәке ԝейа надьн т'әхте р'әш, тӧ дьбини әԝ чаԝа шәрм дькә, гӧнәк'арийа ԝә жи һәйә, ч'әмьле гәләк ведрийа машйанә, тӧ, сәрԝертийа колхозе, чьма дәрһәԛа ԝе йәжеда нафкьрьн у һәла...

Хәбәрдана Ԛәрԛаше гьшка хԝәш һат.

—Ԛәрԛаш р'аст дьбежә,—жь чарали готьн.

Дәдо диса сәре хԝә хӧранд, ле ве щаре бе һерс, бь һ'әмди хԝә хәбәрда.

—Дә п'ак, п'ак. Севаз гәрәке щарәкә майин фәсалбә, әзе дәрһәԛа ведриада бьфкьрьм. Ч'еләкдош к'әниан у ша бун, бәнгзе Севазе һьнәки хԝәш бу.

Чахе серԝере ферме у ч'еләкдоша хәбәрдьдан, мәрьвәки кастйумәки гәԝр ле, дәфт'әрәк дестда незики ԝан бу у сәлам да ԝан.

—Тӧ сәр ч'ә'вар'а һати һәвале Щнди.—Дәдо у ч'еләкдоша сәлама ԝи вәгьртьн. Щнди хортәки 25—30 салибу, әԝ агрономе колхозе бу у чәнд мәһ бу әԝ бжартьбун к'атьбе т'әшкиләта партиае. Дәдо дәрһәԛа хәбата ч'еләкдошайә р'ожеда жер'а шровәкьр, әԝи башԛә готи гәләк п'әйе Сисе да. К'атьбе т'әшкиләте ԝәхте хәбәрдана Дәдо бь к'ән готе:

—Дә ӧсанә ,иди нькари мә'нийа бьгри, ԝәки чәнд ч'еләкдошед тә хамьн у ләма жи ферма мә жь йа колхоза щинар һәла шунда дьминә.

Сисе, ԝе дәме к'әтьбу нава мьтала, хԝәхԝа хԝәр'а дьгот:—иди мьн хам һ'әсабнакьн, бьзанки, әз гәрәке дһа р'ьнд бьхәбьтьм, Дәдо ищар ԝәки сәр мьнда һеребә ԝе бежә: «хӧ тӧ нә ч'еләкдошәкә хами, ԝәки плана хԝә кем дьԛәдини?». Бәле, Сисе иди нә ч'еләкдошәкә хамбу, әԝ гәрәке дһа р'ьнд бьхәбьтә, гәләк чәтьнайа алт'бькә, ԝәки бьгһижә дәрәща ч'еләкдошед наһ'иейә пеш.

Щнди хатре хԝә жь ч'еләкдоша хԝәст, әԝ у Дәдо бәрбь т'әԝла чун. Ч'еләкдоша жи хәлате хԝе әхьстьн, авитьнә сәр мьле хԝә у һәр к'әс бәрбь мала хԝә чу.

Иди эвар бу. Авайе мәк'т'әбе, кӧ нава гӧндда авайе һәри бльнд бу, нава шәмала электрикиеда дьтәиси. Бае эваре дәнге р'адиое нава гӧндда бәла дькьр у әԝ һәйло дьгиһандә ферме, йа кӧ ԛәрахе гӧнд бу.

Р'адиое к'ламәкә щмаә'та әрмәниа «Ми йар унем»

дьстра. Сисе у Севаз т'әвайи жь бәр к'иләре ҷун; мале wан жи к'еләка hәвбун, wана бьч'уктиеда hәвhиндьбун. р'а hәвалти дькьрьн, h'әтани к'ома h'әвта т'әвайи

Сисе гава бала хwә да авайе мәк'т'әбе, wәки ӧса р'ьнд дьhатә к'ьвше, созе кӧ әwe дабу директоре мәк'т'әбе, к'әтә бире. Әwe hьм шагртийа хwә бир дани, hьм жи әw к'ьлама әвинтие дьбhист, кӧ hаqа ширьн дәнгбежәки дьстьра.

—К'ьламәкә хwәшә?

—Зә'ф хwәшә,—Севазе щаба Сисе да. Бәле. әw к'ьлама wана ӧса хwәш дьhат, чаwа к'ьламед щмаә'та wан—«Сиабәнд у Хәще», «Мәме у Зине», «Кәзизәре».

— Әм нан бьхӧн—Севазе гот,- у hәр'ьн к'т'ебхане

Сисе мәт'әлмайи ч'ә'ве Севазе нhер'и, ахьр әw жи hәма wе дәме дәрhәqа к'т'ебханеда, ле дhа р'аст дәрhәqа сәрwере к'т'ебханеда дьфкьри. У әгәр әwe заньбийа, wәки «сәрwер» hатйә, әwe hәма жь ферме дәст хwәда бьчуйа к'т'ебхане, нан у ав иди нәдьк'әтьнә бире.

—Бәле, әм hәр'ьн..

***

Р'астә әварбу, тә'рие зува ә'рд hьнгавтьбу, ле жь ньшьqа ләмпед электрикие, wәки нава гӧнда мина

стәйрке ә'змин дьтәйсин, мәрва дәqәке бир дькьр, wәки зува, зә'ф зува р'о чуйә ава. Жь п'әнщәре от'ахайә вәкьри ищqе давитә дәрва, ӧса жи дәнге сазбәндие у к'лама дhәтә бьhистьне. Жь п'әр'әки гӧнд ермина дәфе у qур'ина зӧр'не дьhат, жь алики дьне дәнге блурейн хwәш, йәки qәйде нерийа ледьхьст, ле жь дур дәнге тракторе дьhат. Әвар бу, ле гӧнд бь бнәлиед хwәва hәла р'анәзабу. Әw нә гӧнде бәре бу, wәки wәхте мьришк дьчунә т'ар'е гӧндиед зәh'мәтк'еш дьк'әтьнә щи, wәки wә'дәки дәрде хwә бир бькьн.

Сисе у Севазе нәй хәбатер'а к'ьнще хwә гӧhастьбун. Сисе qизәкә бәжнбльнд бу, дерәки гӧлгӧли бь щур'е европи дьрути хwәкьрьбу, h'әвтр'әнгәк дабу сәре хwә, щәтә солед сьвк кьрьбун ьнге хwә. Гӧлиед wейә р'әш дьгhиштьн h'әтани чока. Ч'ә'ве wейә бәләк, сьфәте wейи qәрqаш у гьловәр', бьруед wейә мина qәйт'ана дьреж у р'әш, ә'нийа wейә кәвәри, h'ьнаре сурәте wейә сор, навкелка wейә зрав h'ьш у сәwде мәрьва дьбьрьн. Севаз hьнәки жь Сисе кьнтьр бу, qизәкә демqәмәр бу, ч'ә'ве wе hьнәки hуртьр бун, дәвәки к'ән ле бу, гәләки хуиширьн бу. Әwe дерәки сор хwәкьрьбу, сәрда жи әләкәки qич'ьк, шалькәкә к'әск дабу бәр хwә. Дәсте wан hәрдб hәваләда жи к'т'еб hәбун у әwана бәрбь к'т'ебхане дьчун, к'ижан р'аст пешбәри ивисхана колхозе бу, wәкә 50 гави же дуртьр. Әw авайики йәк qәтейи

бьч'ук бу, дӧ от'ах теда һəбун. От'ахəкеда к'т'еб, ковар, газет дьхандьн, йа дьнеда жи к'ьшьк, тамə, нəрди у листькед майин дьлистьн.

—Сисе əw чь к'т'ебə дəсте тəда?—Севазе же пьрси.

—«Мəме у Зинейə», мьн əв чəнд р'ожə к'ӧтакьрийə, ле wə'де мьн т'ӧнəбу бьбра бьда к'т'ебхане йəкə дьнбанийа. Əз нһа к'т'ебəкə бьч'ук дьхуньм дəрһəqа ч'елəкдошəкə пешда.

Севазе, кӧ к'т'еб кьрьбу бьн мьле хwə, жь бьн мьле хwə дəрхст у гьртə дəсте хwəйи р'асте.

—Мьн жи «Ануш»-а Т'уманйан хwəнд, к'ӧтакьр,— əwe к'т'еб нишани Сисе да.

Сисе бь к'əн мьле һəвала хwə гьрт у гӧһе wеда нəрм гот: «чəwа те к'ьвше əм һəрдӧ жи р'ьнд бəнги бунə».

Əwана незики к'т'ебхане бун. П'əнщəре к'т'ебхане дьһатьнə к'ьвше, ле р'онайи т'ӧнəбу.

—Дьбини к'т'ебханə дадайə,—Сисе гот.

—һьнги К'əлəш чуйə, к'əнге п'аки дəри вəдькьн На кəсəк к'т'ебханеда т'ӧнə, ле əм к'ӧда һəр'ьн?

Сисе бона дадана к'т'ебхане бəр хwə нək'əт, əwe пьзанбу, wəки сəрwер һатийə у нһа wе дьгəр'ə.

—Wəрə əм һəр'ьн щəм зоотехник, əз гəрəке чəнд глийа же бьпрсьм,—Сисе гот.

—Əз наем, əзе жи һəр'ьм щəм һ'əсабдар, бьнһе-

р'ьм чька р'ожхəбатед дйа мьн чьма т'əмам нəньвисинə?

Зоотехник у һ'əсабдар жи авайе ивисхана колхозеда р'удьньштьн. От'аха зоотехник мьле авайи р'асте бу, ле һ'əсабдари—мьле ч'əпе. Сисе у Севазе к'əтьнə һӧндӧр'е авайи, йəк бəрбь р'асте чу, йа дьне бəрбь ч'əпе.

Мрад əw чəнд мəһ бу, wəки институт к'ӧтакьрьбу у к'ьвшкьрьбун зоотехнике колхозе. Əw хортəки бəжнбльнд бу, демqəмəр, бьруед wийə р'əшə qальн т'əвһəв бьбун, гһиштбунə һəв, п'ор'е wийи кӧришки һəвалиабу. Ч'əвед wи мəрьвар'а дьк'əнйан, халəкə р'əш сəр сурте wийи ч'əпе бу. Əw хортəки бəдəw бу. Мрад р'астə нə жь wи гӧнди бу у wə'дəки дреж нибу, wəки һатьбу, ле əwи бьнəлиед гӧнд насдькьрьн, илаһи хəбатчиед фермае, wəки əw wанар'а һатьбу гредане у т'ьме нав wанда бу.

We эваре Мрад щие хəбата хwəда р'уньштьбу, сəре хwə кьрьбу бəр хwə у дьнвиси. Əw т'əне бу. Агрономе колхозе, кӧ от'аха wида р'удьньшт, wе эваре нə wьр бу, əw у сəдре колхозе чубун бригада трактора, кӧ зəвиед колхозейə пьш ч'йеда дьхəбьтин.

Сисе һатə һӧндӧр'е от'ахе, эвархери да зоотехник. Мрад жь щие хwə р'абу, сəлама wе вəгьрт.

—К'əрəмкə, р'уне, һəвала Сисе.

Сисе сəр р'уньштока, кӧ к'елəка т'əхте зоотехники

нвисаре данибу р'уньшт, у алие п'әнщәре ньһер'и, wәки р'аст пешбәри we бу, wьра авайе к'т'ебхане фәр'ьһ' дьһатә к'ьвше.

—Әва дӧ р'ожә,—Мрад гот,—әз нәһатьмә ферме, к'атьбе т'әшкиләта партиае спартийә мьн дәрһәqа пьрсәкеда һазьр бьм, wәки хәбатчиед фермер'а дакладе бьхуньм.

Әwи р'аст ль Сисе дьһ̇ер'и. Гава Сисе бәре хwә wида кьр, әw һьнәки соро—моро бу у бәржер ньһер'и.

Сисе qәләмәк жь сәр т'әхтә һьлда, к'аг'әзәк да бәр хwә, сәр к'аг'әз хазәк—дӧдӧ к'ьшандьн.

—Һәвале Мрад,—Сисе готе,—мьн иро газетеда хwәнд, wәки фермед пеш нһ̇а т'әне дәрһәqа зедәкьрьна ширда нинә, wәки дьфькьрьн, әwана дьхәбьтьн адана шир зедәкьн. Ле чьма әм дәрһәqа we пьрседа нафькьрьн?

Мрад к'әнийа, р'уньштока хwә һьнәки пешда к'ьшанд у к'аг'әзе, кӧ, нвисибу жь сәр т'әхте хwә һьлда, нишани Сисе да.

—Бьһ̇ер', әз жи сәр we пьрсе дьхәбьтьм. Бона даклада, кӧ әзе бьдьм тә эщьз нәкә, әз нһ̇а дәрһәqа we пьрседа нахазьм щаба тә бьдьм. Әз дьхазьм, wәки тӧ wә'де даклада мьн р'анәзейи...

Мрад әв хәбәред пашьн гәләк бь шәwат готьн, нава wанда һ'ӧб у һ'ьзкьрьн һәбу.

We дәме Сисе алие к'т'ебхане дьһ̇ер'и, әw йәкә фә'мнәкьр у нәдит, wәки Мрад чаwа соро-моро бу.

—Ле, wәки әз т'әне р'анәзем, щмаә'т гьшк р'але, wи чахи даклад иди бона чийә?—Сисе бь дьләки сах гот.

Мрад дьловани ль Сисе ньһер'и, wәки we дәqе wейа жи ль wи дьһ̇ер'и.

—Бьра тә хwәш бе, Сисе...

Сисе жи сороморо бу, һьнәки р'уньштока хwә шунда к'ьшанд, сәре хwә кьрә бәр хwә, qәләм зу—зу сәр к'аг'әз бьр—ани, щара дьн сәре хwә бльндкьр у алие к'т'ебхане ньһер'и. У бь фькра хwәва т'әмам чу щәм сәрwере к'т'ебхане. Һ̇әрда жи хәбәт нәдьда у wан т'әг'мин нәкьр, чаwа дәри вәбу у хортәк һатә һӧндӧр'. Әw К'әләш бу.

—Сәлам һәвале зоотехник у һәвала ч'еләкдошр'а! К'әләш хәбәра «ч'еләкдош» гәләк ә'к'ьс гот.

Сисе нава мьталада бу, жь дәнге К'әләш ньшкева вәщеньqи, жь щие хwә р'абу, шабуна биркьр әw ль к'ӧйә у әw бу, wәки хwә бавита п'есира К'әләш, әw һ'әмез бькра у бьготае, wәки мьн гәләки бира тә кьрйә, ле гава әwе мьр'узе К'әләш дит у дәнге Мрад бьһ̇ист, wәки слава К'әләш вәгьрт, әw жь щие хwә нәләqийа у щие хwәда р'уньшт.

К'әләш чахе жь мала хwә дәрк'әт, әw пьш мәле, сәр кәвьрәки р'уньшт у гәләки фкьри, гәләки бәр

хԝә к'әт у һерс бу, ԝәки дьлк'этийа ԝи бе ԝийа
чуйә буйә ч'еләкдош, әԝи һерса леве хԝә дьгәс-
тьн, дәсте хԝә дьгваштьн. На,—әԝи гот,—әз гәрәке
һәр'ьм Сисе бьвиньм у бежьм: йан әз, йан ферма.

Әԝ мина мәрьве сәрхԝәш бь тәһәрәки чу фермае, Сисе нәдит, һәваләк р'асти ԝи нәһат, ԝәки бьшинә мала Сисе, газикьне, у аһа мә'дәкьри һатә нвисхана колхозе. Һ'әсабдариеда Севазе готе, ԝәки Сисе от'аха зоотехникданә.

К'әләш ԝәхте һатә һӧндӧр' у дит, ԝәки Сисе у Мрад т'әненә, әԝ дһа хԝәда шәԝьти, дьле ԝи дһа т'ьжи бу, ле гава әԝи бәжн у бала Сисе дит, ԝәки ԝе эваре дһа бәдәԝ дьһатә к'ьвше, әԝ һьнәки нәрм бу, һерса ԝи дани.

—К'әләш,—Сисе бь дәнге хәԝйи ширьн готе,—тӧ к'әнге һати?

—Әва лә'зәкә.

—Ле к'т'ебханә чьма дадайә, мьн к'т'еба хԝә анийә кӧ бьгӧһер'ьм.

К'әләш бәр п'әнщәре сәкьни, т'опә папиросе «Казбек» жь щеба хԝә дәрхьст, львә папирос же һьлда у вехьст.

—Мьн от'аха һ'әсабдарда газета диԝер дьханд,—К'әләш бь тә'н гот, дуе щьг'ара хԝә бәри нава һәԝе да у сәрт ль Сисе ньһер'и.

Сисе һәр тьшт фә'мкьр.

Мрад ньзанбу чь орт'а Сисе у К'әләшда һәйә.

Әԝ гәләк бәр хԝә к'әт, ԝәки К'әләш һатә һӧндӧр' у нәһьшт, ԝәки әԝ дьле хԝә т'әмам бәр Сисе, бәр һәри-п'әрие вәкә, паше жи хәбәред К'әләшә ә'к'ьс дәрһәԛа газетеда ԝи хԝәш нәһатьн, әԝ жь щие хԝә р'абу, незики К'әләш бу, щьг'арәк же хԝәст. Паше к'еләка ԝи, р'аст пешбәри Сисе сәкьни, ԛӧлапәк—дӧдӧ щьг'ара хԝә хьстьн, дәсте хԝә да сәр мьле К'әләш у һ'әмди хԝә хәбәрда.

—Ԝә'де әм теда дьжин ӧсанә, ԝәки һәргав, һәр сәһ'әт гәләк гӧһастьн дьбьн, тӧ әԝе һәке бирнәкә.

—Бәле,—К'әләш бь тә'н гот,—әз дьбиньм, ԝәки нава ве мәһа пашьнда гӧнде мәда жи гәләк гӧһастьн бунә.

—Тӧ р'аст дьбежи, гӧнде мәда гәләк гӧһастьн бунә. Сисе ԝәхтәке нәдьхәбьти, ле нһа ч'еләкдошә. Дйа тә,—әԝи готә К'әләш,—һ'әта ве аг'ьрие дьхәбьти, ле нһа иди нахәбьтә. Вьр мәһниваке пешда газета диԝерда нвисинә, ԝәки Сисе храб дьхәбьтә у әԝ газета һәла диԝервана. Ле тә т'әхте р'әш у сор ньһер'и?—Мрад жь К'әләш пьрси.

Һерса К'әләш диса р'абу. Әԝи папиросәкә т'әзә вехьст у һьнәки жь Мрад дурк'әт.

—Ле иро,—Мрад сәр хәбәрдана хԝәда зедәкьр,—наве Сисе сәр т'әхте сор нвисинә.

Сисе, ԝәки ԝәхте хәбәрдана ԝана дьфькьри ча-

wa бькә, кӧ we шәве башqә К'әләшр'а хәбәрдә, жь щие хwә р'абу. Мрад т'ьрс әw дьхwәзә һәр'ә.

—Сисе, ләз нәк'әвә,, шӧхӧле мьн тә һәйә, әз дьхwәзьм дәрһәqа пьрсәкеда тәр'а хәбәрдьм.

К'әләш, кӧ нькарьбу щие хwәда р'әһ'әт бьсәкьнийа у нава от'ахе дьчу—дьһат, һерсбуйи жь от'ахе дәрк'әт. Сисе жи дьхwәст пәй дәрк'әта, ле Мрад нәһишт.

—Сисе, мьн т'әг'мин кьр, wәки К'әләш дәрһәqа хәбата тәда бь qәрф хәбәрдьдә, ле ньзаньм бона чь? Әw йәка дьле мьн хwәш нәһат. Әw фә'м накә...

—На, чьма, әw кӧр'әки аqьлә.

—һәрнәйсә, әw ише wийә. Әз тьштәки майин дьхwәзьм бежьм. Әз дьхwәзьм, wәки тӧ һьм бьхәбьти, һьм жи дурәкә института зооветеда һинби, wәки...

Әв готьна Мрад Сисе гәләк хwәш һат. Әw фькьри, әгәр К'әләш пе бьһ'әсә, wәки әwе института дурәкәда һинбә, wи чахи иди әw һерс набә. Әw әп'ещәйи шабу, бәшәрхwәш Мрад ньһер'и у бәрӧь wи чу.

—Әзе али тә бькьм, һьм бона инт'һама, һьм жи бона we йәке, wәки ә'сәйи бьби зоотехник.

—һәвале Мрад, әз гәләки жь тә р'азимә, тә фькрәкә баш нава мьнда пешда ани. Сьбе әзе бем к'әг'әзе мьн чекьн, бьшиньн.

—Чьма сьбе, һәма нһа р'уни ә'рза хwә бьнвисә,

әзе сьбе әваре сәба хатьре тә һәр'ьм бажер у к'аг'әзе тә хwәр'а бьбьм.

Сисе чахе п'әнщәрер'а ньһер'и у дит, wәки р'онайа к'т'ебхане ведьк'әвә әwе иди Мрад биркьр, бәрӧь дери чу.

—Сьбе, сьбе, шәва тә бьминә хwәш.

Мрад ши бь щи р'уньшт у ль пәй Сисе ньһер'и Сисе иди дәрк'әтьбу...

***

Мала Смо бәр дәве ч'ем бу. Хенжь т'әwле, к'ох, дӧ от'ахе wи жи һәбун. П'әнщәре от'ахәке ль ч'ем дьньһер'ин. Wан п'әнщәрар'а дурва чәнд ч'йаед мәзьн у бьч'ук дьһатьнә к'ьвше, ед кӧ мина хәләqе зьнщирәке тә qәй дьгот говәнд гьртьнә у qәйдәки гран дьлизьн. Сьба wәхте т'әзә р'о дәрдьк'әт, мәрьва т'ьре әwе хwә хут пьшта wан ч'йада вәшартийә, търсана дәрпәкер'а хwә нишан надә, һеди-һеди дәрте, ле чахе кӧ дәрте, иди т'ӧ фькара накә у мәрд—мәрданә р'йа хwәйә һәрр'ова дәрбаз дьбә, qәй бежи жь wан ч'йа хәиди дьчә жь wан дур дьк'әвә.

Орт'а wан ч'йа у мала Смода бәстәкә тәр'ьки бу. Зәвие дӧ—се колхоза ль we бәсте бун. Дәве ч'ем мерг у чаир бун. Wәхте бһар дьһат, һешнайи бльнд дьбу, тә кӧ ль wан чаир у чимана дьньһер'и мәрьва т'ьре халичәкә бь һ'әзар р'әнги хәмьланди ль we

бәсте р'ахьстьнә, щьклчики бь мә'рифәт шәв у р'о бь дәсте xwә әw ньтърандийә. Ч'әм жи мина мә'рафьтьл дьда xwә нава wан мерга у чаирар'а дәрбаз дьбу. Хӧшә—хӧша ава ч'ем, wитә—wита ч'вика, вьзә—вьза мозед һьнгьв, wәки р'оже т'ьжи сәр кӧлилке һ'әзар р'әнги дьбун, р'ӧһ' дьданә wе дәшта р'аст у дуз. Чаира wедатър зәвиед гәньм бун. Гәньме сор wәкә бәжна мәрьваки бльнд дьбу. Гава жь алие ч'йе ба дьһат, дурва мәрьва т'ьре әw нә зәвинә, ле бә'рә, wәки пел дьдә, пеле wе нәрме xwә тен у сәр һәвр'а дәрбаз дьбьн. Смо к'еләка мала xwә, бәр дәве ч'ем чәнд даре бие ньҝандьбун у әwана жи һьндава xwәда әw бәста дһа бәдәw дькьрьн. Сисе гава нивро дьһатә мале, әwе т'ьме һ'ьздькьр к'ӧрсие xwә дайнә бәр п'әнщәре, к'т'ебәке бьгрә xwә, һәй бьхунә у һәй wе бәдәwәтийа т'әбийәте мезә бькә. Щарна әw бса дьбу машоqе wе т'әбийәте, wәки бь сәһ'әта р'удьньшт у те дәрнәдьхст, wәки аqа дьреж р'уньштийә, жь к'т'еба xwә т'әне п'арәк-дӧдӧ xwәндьнә.

Иди шәв бу, гава Сисе жь к'т'ебхане һатә мал. Әwә гәләки мә'дәкьри бу, тә qәй дьгот һ'ьнаре сурәте wе wе шәве ч'ьлмьсинә, ч'ә'ве wейә бәләк шелу бьбун, мина мәрьве к'әсьри әwе анщах к'ӧрсик һьлда да бәр п'әнщәре у сәр р'уньшт.

—Дае, шәрбькә ав бьди мьн.

Де т'ӧ щара qиза xwә әwqа мәлул, әwqа к'әсьри нәдитьбу. Сисе р'уни у аве жь дйа xwә бьхазә? qәт тьште бса нәбьбу.

Де дәст xwәда шәрбькә ав ани да qизе, дәсте xwә т'әwаржьр у ль wе ньһер'и. Сисе бь бинәке ав вәхар, шәрбьк дани сәр п'әнщәре у ль алие бәсте ньһер'и, wәки шәве п'әрда xwәйә р'әш сәр р'ахьстьбу. һ'ьзингәк һатә де, әw чу от'аха дьне. Әwе т'ӧ тьшт жь qиза xwә нәпьрси, чьмки хәйсәте wе заньбу. Wәхте к'ефа Сисе т'ӧнәбу әwе һ'ьзнәдькьр wейа бьднә хәбәрдане, тьштәки же бьпьрсьн. Де дьле де т'ә'мул нәкьр, лә'зәки шунда әw диса һатә һӧндӧр'е от'ахе.

—Сисе, qиза мьн,—де нәрм готе,—мьн xwарьна тә данийә сәр т'әхтә, нан бьxwә, р'азе, тӧ гәләк wәстиайи те к'ьвше. Баве тә жи иро wәстиайи бу, чәwа жь хәбате һат к'әтә щи.

—Әзе нһа бьк'әвмә нава щи, дае тӧ һәр'ә р'әһ'әт р'азе.

Де диса кьрә ахин,—әз qьр'ка xwәде ньзаньм чь һатйә сәре qизка мьн?—Әwе нәрм әв хәбәрана бәр xwәда готьн, wәки Сисе нәбьһе у бәрбь от'аха дьне чу, ле бәр дери щарәке жи вәгәр'ийа ль qизе ньһер'и, һ'ьзьнгәкә к'ур жи һатә, паше дәри нәрм гьрт.

П'әнщәра вәкьрир'а баки һеньк сьфәте Сисе дьхьст, wәки wе дәме дьшәwьти. Кӧлилке р'әнг—р'әнги нәдьһатьнә к'ьвше, жь т'ӧнәбуна р'оже, әw

жи мина һ'ьнаре сурәте Сисе ч'ьлмьсибун, ле бинә бь we йәке дьхазьн бежьн—әм һәла саг'ьн, әм нһа ч'ьлмьсинә, ле сьбә нә дурә, п'әнще р'ожей бльндкьн, гӧл бьдьн у диса бь һ'әзара моз у мьнә мьник we бен мә шабьн. Т'әне ч'ем дәнге хwә нәдьгот әw qәйде хwәйи һәрр'о ледьхә. Т'әне фьрqи әw бу, wәки нһа гава гӧнд к'әтьбу хәwа һьнгоре, әw дәнга дһа зил дьһатә бьһистьне.

Сисе к'әтьбу нава мьтала, хwәда дьшәwьти. Нә бае һеньк, нә бина кӧлилка, нә жи хӧшина ч'ем ве шаве бәшәра we хwәш нәдькьрьн.

Т'әмамийа һ'ьзкьрьна we у К'әләш дьһатә бәрч'ә'ва...

...Се мәһ пешда бу, гава эварәке әw у К'әләш сәр п'ьрер'а дәрбази wи алие ч'ем бун у һәма пешбәри мала wана, нава чайиреда, бәр дәве ч'ем р'уньштьн. Баве we we шаве чубу аш, дйа we от'аха дьнеда бу, wәки п'әнщәре we алие гӧнд дьнһер'ин. Шәвәр'әш бу, кәсәки әw нькарьбу бьдитана.

Сисе нәдьхwәст, wәки һәр'ьн wи бәре ч'ем, ле К'әләш әw ани йоле.

—К'т'ебханә т'жи мәрьвьн, нава гӧнда чуйин—һатьн гәләкә, we мә бьвиньн, әм нькарьн хwәр'а һьнәки аза хәбәрдьн. Әз нахазьм т'ӧ кәс сӧр'а мә

бьһ'әсә, wи алие ч'ем, бәр мала wә, нава гӧл у сосьнада р'ьндә.—К'әләш дьготә Сисе.

Әwана һьлбәт бәри we шәве гәләк щара һәвр'а хәбәрдабуи, һәвдӧ нас дькьрьн. Чахе р'ожәке Сисе нәдьһатә к'т'ебхане К'әләш мина мәрьве нәхwәш бу. Әwи жь Сисе һ'ьз дькьр, сәр we бәнги бьбу, ле тӧрьщ нәдькьр дьле хwә бәр Сисе вәкә. һәй щара гли бәр Сисер'а давитьн.

—Сисе,—әwи дьготе,—тӧ чьма дӧһ нәһати к'ьт'ебхане? Чахе тӧ нәей мьн т'ьре р'онайа от'ахе кем дьбә.

Сисе фькра wи фә'мдькьр у бь лаqьрди дьготе.

—Бежә сәдре колхозе бра дӧ ләмпучкед мәзьн бьдә тә ,бавежә дәwса wан ләмпучкед бьч'ук у wи чахи р'онайи кем набә.

Лаqьрдие Сисе ль К'әләш хwәш нәдьһатьн, әwи т'ьре әw т'ьр'ане хwә пе дькә, сәр хәбәре wи дьк'әнә у әw дьфькьри, чаwа щарәкә дьне Сисе бьдә сәрwәхткьрьне, wәки т'әне Сисе дькарә р'онайе бьдә дьле wи, у чь бежә, wәки әw сәр нәк'әнә Әwи т'ьме qрар дькьр, wәки чаwа р'асти Сисе бе, гәрәке мина мера жер'а бәжә «әз сәр тә бәнги бумә», ле чахе р'асти Сисе дьһат, жь бәжибала wейә назьк, жь ч'ә'вед wейә бәләк, wәки агьр же дьбарин у пьриске wи агьри дьле К'әләш дьсотьн, әwи хwә шаш дькьр, һ'ӧньр нәдькьр чь кӧ qраркьрийә бежә Сисе. Ләма жи гәләк щара

гьштнә ӧса дьготьн, wәки Сисе бӧ ԛәли дьк'әнийа у әwи hәw занбу Сисе сәр wи дьк'әнә. У аhа гәләк щара әw п'ор у п'ошман жь Сисе дурдьк'әт.

Сисе жи бь дьләки на, бь h'әзар дьли К'әләш h'әбандьбу.

Р'ожәке к'т'еб десдда нивро щунда, Сисе чу к'т'ебхане, wәки к'т'ебе бьгӧhер'ә йәкә дьне бинә. Хенжь К'әләш к'әсәк от'ахеда т'ӧнәбу. Чахе wана салам да hәвдӧ, к'ӧтакьр, Сисе бәр шкафе сәкни к'т'еба дьнhер'и, wәки йәке бьбьжерә. Әwе к'ьр'әх hәв, wәки әw ԛа к'ш дабун т'әг'мин кьр, незики Сисе у шкафе бу, дәсте хwә да к'т'ебе, wәки али Сисе бькә бьк'ьшинә дәрхә. Әwи жи ԛәт ньзанбу, чаwа дәсте wи к'әтә сәр дәсте Сисе у гьвашт... тә hәw заньбу тока электрикие бәдәна wир'а дәрбаз бу, хуне авитә ԛафе wи, әwи ԛәт те дәрнәхьст, wәки әw йәк Сисе жи хwәш hат. Әw сәр Сиседа хар бу, дәсте хwәйи ч'әпе стӧе wер'а бьр, левед хwә незики сурәте wейи назьк кьрьн. Сисе wе дәме ч'ә'вед К'әләшә агьр—шәwат пе к'әти дьнhер'и, паше ч'ә'ве хwә гьртьн...бу мьрч'ина р'амусана wанә пешьн... Әwана т'әне wи чахи жь hәв дур к'әтьн, гава бу р'ьнгина дәре от'аха дьне.

У аhа әв р'амусана пешьн бу, wәки ишәв, мина wе р'оже, дьhатә бира Сисе у әw дин у hар дькьр.

Пәй wе йәкер'а Сисе у К'әләш иди фәсал hәвр'а хәбәр дьдан у р'асти hәв дьhатьн, wана hәw заньбу гьшк пәй wан дьгәр'ьн, wана дьнhер'ьн, гӧhе хwә дьдьн сәр wан. У hәма сәба wе йәке жи әwана шәвәке дәрбази wи бәре ч'ем бун у бәр мала Сисе, бәр дәве ч'ем, жь п'егәр'е дур, нава шәвәр'әшеда р'уньштьн.

Сьфәте wе шәве, кӧ әwԛас зу дәрбаз дьбу, бәр ч'ә'ве Сисе бу. Әwе жь hӧндӧр'е от'ахе, п'әнщәрер'а дьнhер'и, ле т'әг'мин дькьр, wәки wи бәри ч'емә, мина wе щаре р'уньштийә, К'әләш сәре хwә данийә сәр чока, хwә жи п'ор'е К'әләши кӧришкир'а дьлизә...Шәвәр'әш бу, ле wана ч'ә'ве hәв дьнhер'ин, hәвдӧ р'ьнд дьдитьн, щар—щарна р'амусане ширьн дьданә hәв. Wана гәләк дьрež хәбәрда.

—Сисе,—К'әләш готе,—ле к'әнге хwәзгинийа бьшиньм щәм баве тә? Бәс нинә, wәки хоф дьле мәда, әм нава шәвәр'әша hада р'унен?

Хәбәре К'әләш hьнәки Сисе хwәш нәhатьн, ԛәй бежи әw хәйиди.

—Wәки әв шәва тә хwәш нае, тӧ иди ещьз буйи. р'абә әм hәр'ьн.

К'әләш сәре хwә жь сәр чока Сисе hьлда, ԛәwин әw h'әмез кьр у дhа бь шәwат hатә р'уе wе, паше дәсте нәрмьк гьрт.

ғьштнә ӧса дьготьн, wәки Сисе бӧ ԛәлп дьк'әнийа у әwи һәw занбу Сисе сәр wи дьк'әнә. У аһа гәләк щара әw п'ор у п'ошман жь Сисе дурдьк'әт.

Сисе жи бь дьләки на, бь һ'әзар дьли К'әләш һ'әбандьбу.

Р'ожәке к'т'еб десда ниво шунда, Сисе чу к'т'ебхане, wәки к'т'ебе бьгӧһер'ә йәкә дьне бинә. Хенжь К'әләш к'әсәк от'ахеда т'ӧнәбу. Чахе wана салам да һәвдӧ, к'ӧтакьр, Сисе бәр шкафе сәкни к'т'еба дьнһер'и, wәки йәке бьбьжерә. Әwе к'ьр'әх һәв, wәки әw аԛа к'ип дабун т'әг'мин кьр, незики Сисе у шкафе бу, дәсте хwә да к'т'ебе, wәки али Сисе бькә бьк'ьшинә дәрхә. Әwи жи ԛәт ньзанбу, чаwа дәсте wи к'әтә сәр дәсте Сисе у гьвашт... тә һәw заньбу тока электрикие бәдәна wир'а дәрбаз бу, хуне авитә ԛафе wи, әwи ԛәт те дәрнәхьст, wәки әw йәк Сисе жи хwәш һат. Әw сәр Сиседа хар бу, дәсте хwәйи ч'әпе стӧ wер'а бьр, левед хwә незики сурәте wейи назьк кьрьн. Сисе wе дәме ч'ә'вед К'әләшә агьр—шәwат пе к'әти дьнһер'и, паше ч'ә'ве хwә гьртьн...бу мьрч'ина р'амусана wанә пешьн... Әwана т'әне wи чахи жь һәв дур к'әтьн, гава бу р'ьнгина дәре от'аха дьне.

У аһа әв р'амусана пешьн бу, wәки ишәв, мина wе р'оже, дьһатә бира Сисе у әw дин у һар дькьр.

Пәй wе йәкер'а Сисе у К'әләш иди фәсал һәвр'а хәбәр дьдан у р'асти һәв дьһатьн, wана һәw заньбу гьшк пәй wан дьгәр'ьн, wана дьнһер'ьн, гӧһе хwә дьдьн сәр wан. У һәма сәба wе йәке жи әwана шәвәке дәрбази wи бәре ч'ем бун у бәр мала Сисе, бәр дәве ч'ем, жь п'егәр'е дур, нава шәвәр'әшеда р'уньштьн.

Сьфәте wе шәве, кӧ әwԛас зу дәрбаз дьбу, бәр ч'ә'ве Сисе бу. Әwе жь һӧндӧр'е от'ахе, п'әнщәрер'а дьнһер'и, ле т'әг'мин дькьр, wәки wи бәри ч'емә, мина wе щаре р'уньштийә, К'әләш сәре хwә данийә сәр чока, хwә жи п'ор'е К'әләши кӧрищкир'а дьлизә...Шәвәр'әш бу, ле wана ч'ә'ве һәв дьнһер'ин, һәвдӧ р'ьнд дьдитьн, щар—щарна р'амусане ширьн дьданә һәв. Wана гәләк дьреж хәбәрда.

—Сисе,—К'әләш готе,—ле к'әнге хwәзгинийа бьшиньм щәм баве тә? Бәс нинә, wәки хоф дьле мәда, әм нава шәвәр'әша һада р'унен?

Хәбәре К'әләш һьнәки Сисе хwәш нәһатьн, ԛәй бежи әw хәйиди.

—Wәки әв шәва тә хwәш нае, тӧ иди ещьз буйи. р'абә әм һәр'ьн.

К'әләш сәре хwә жь сәр чока Сисе һьлда, ԛәwин әw һ'әмез кьр у дһа бь шәwат һатә р'уе wе, паше дәсте нәрмьк гьрт.

—Дәлала мьн, бе тә ә'мре мьн т'ӧнә, әз дьхазьм, wәки вьр һада, иди тӧ шәв у р'о, ашкәла к'еләкә мьнби. Ләма мьн ӧса гот.

—Һәла зуйә, К'әләщ,—Сисе готе,—тӧ дьхәбьти, ле мьн әва саләкә к'ома дәһа к'ӧтакьрийә у нахәбьтьм. Әзе жи бьк'әвьмә сәр хәбате, паше әме дәрһәqа wе пьрседа бьфькьрьн.

—Чь хәбат,—әwи гот,—әз дьфькьрьм, wәки әм т'әвайи һәр'ьн бажар бьхуньн, паше жи бажерда бьминьн у бьхәбьтьн.

—Мәрьв дькарә бьхәбьтә у һьм жи һинбә, шәрмә wәки щаһьле мина мә вала дьгәр'ьн у нахәбьтьн.

—К'а гӧнда чь хәбатәкә ӧса һәйә, wәки тӧ бьки? Әз чьqа дьфькьрьм колхозеда хәбатәкә лайиqи тә т'ӧнә, тә к'ома дәһа к'ӧтакьрийә.., qизәкә мина тә...

Сисе ньшкева жь щие хwә р'абу, К'әләш жи р'абу. Сисе мьле wи гьрт.

—Иди дәрәнгә,—Сисе гот,—әзе чь дйа хwәр'а бежьм?

К'әләш әw да сәкьнандьне.

—Әм һьнәки жи бьсәкьньн.

Wе дәме ч'ьр'ина дәре мала Сисе, wәки wи бәре ч'ем бу һат, у чәнд дәqа шунда диса дәнге дери һат. Чаwа дьһатә к'ьвше йәк жь мал дәрк'әт, щарәкә дьне чу һӧндӧр'е мале.

—Дьбини, дйа мьн һ'әта нһа бона мьн һ'ьшйар майә, дәрәнгә, әм һәр'ьн.

Әw р'ек'әт, К'әләщ жи мәщбур бу wер'а һәр'ә.

Сисе әw чәнд дәqәбу, бәр дери сәкнибу у щӧлә'т нәдкьр дерихә, шәрм дькьр, дьфькьри чь щабе бьдә дйа хwә, гава әw же бьпьрсә чьма аqә дәрәнг те мале. Щара ә'wльн бу, wәки Сисе беһ'әйам дьһатә мале. Әw эп'ещәйи бәр дери сәкни, ле паше фә'мкьр, wәки чьqас дәрәнг дәри бьк'ӧтә, дһа храб. Әwе нәрм дәри к'ӧта. Ч'ьр'ина дәрие һӧндӧр' һат, бу п'ьртә—п'ьрта дьле Сисе.

—Әw к'ийә?—жь һӧндӧр' пьрсин.

—Әзьм дае,—Сисе әwqа нәрм гот, wәки дйа wе анщах дәнге wе бьһист.

Чахе дәри вәбу, Сисе чу һӧндӧр', әw гәләки ша бу, гава дит лӕмпучкә венак'әвьн, дйа wе нькарьбу сьфәте wе, кӧ агьр-алав пек'әтьбу дьшәwьти, бьбинә. Т'әне мομәкә бьч'ук сәр т'әхтә дьшхӧли у анщах р'онайи дьда дора т'әхтә. Ле әwqа р'онайи жи бәсбу, wәки ч'ә'ве Зозанейә щер'банди шәwата сьфәте Сисе бьдитана у заньбуна әw чь шәwатә wан гьртйә.

Сисе ләз чу от'аха дьне, ньвина хwә һазьр кьр, wәки бьк'әвә щи. Зозан мом дестда пәй wе чу, мом дани сәр т'әхте бьч'ук, ль Сисе нһер'и.

—Шивва тә сәр п'энщәрейә, т'әмийа мьн тә щарәк дьне дәрәнги нәк'әви. Ле wәки баве тә малбуйа...

—Зозане гот у чу от'аха дьне. Сисе гәләкӥ ша бу, wәки де тьштәк же нәпьрси. Сисе, кӧ пәй нане ләзә—ләз к'ьнще хwә эхьст, к'әтә нава щийӥ у гәләк дәрәнг хәwр'а чу.

У аһа ишәв, бәр п'әнщәре р'уньшти, әw шәва кӧ бе хәw әwе дәрбазкьр дьк'әтә бире у бь т'әмамийа qьлафәте хwәва дьһатә бәр ч'ә'ве wе.

Ле нһа... мәһәке зедәтьр бу, әwе у К'әләш һәвдӧ нәдитьбун, һәвр'а нәмә жи нәдьнвисин, дьготьн «оләщахә хәлq дькарә сӧр'а мә бьһ'эсә» у аһа К'әләш һатйә дәwса дьлк'әтийа хwә һ'әмезкә, шабә, wәки әw иди дьхәбьтә, ле әw дәwса wе йәке һерс дьбә, тьште нәт'е дьбежә, дьле wейи назьк дьшкенә.

—Сисе,—К'әләш готе, wәхте Сисе жь от'аха зоотехник дәрк'әт у һатә к'т'ебхане,—һ'әта мьн әв мәһа бе тә дәрбазкьр әз һ'әл у машбум у мьн баwәр нәдькьр әзе диса р'асти тә бем, тә бьбиньм, ле әз һатьм мьн чь бьһист, мьн чь дит? Чаwа, дьлк'әтийа мьн к'ома дәһа к'ӧтакьрийә ч'еләкдош бьхәбьтә у эваре дәрәнг от'аха зоотехникда р'уни ширьн—ширьн хәбәрдә, чьма әзи мьримә?

Сисе жь ван хәбәред К'әләшә пашьн сьлька.

—Ле к'и гәрәке дәwса ч'еләкдошед пир бьхәбьтә?

Сисе ч'ә'ве К'әләш ньһер'и у же пьрси.

—К'и дьхәбьтә, бьра бьхәбьтә, ле тӧ гәрәке нәхәбьти. Әw чь хәбатә, wәки тӧ ӧса пева зәльqийи?

—Нә тә бь хwә чәнд щара щватеда хәбәрдьда у дьгот, лазьмә һасьләта һ'әйwанәт зедә бькьн. Тӧ агитаторе фермейи, һәрр'о тә ч'еләкдошар'а дьгот хәбата wә хәбатәкә һ'ӧрмәтийә у гәләк пьрсед мәйин, ле тӧ нһа дьбежи әw чь хәбатә, К'әләш, әз жь тә фә'м накьм, р'ьнд бьфькьрә. Сәри әw нинә әз чь хәбате дькьм, сәри әwә р'ьнд бьхәбьтьм, һ'әлал бьхәбьтьм, к'аре бьдмә wәләте хwә, щмә'та хwә у әм жь һәв фә'мбькьн.

К'әләш сәре хwә кьрә бәр хwә, сәромоpо бу, әлбер'а ньк'арьбу щаба Сисе бьдә. Сисе әw йәка р'ьнд фә'мкьр у ләма жи һавйа щәбә К'әләш нәсәкни.

—Тӧ нһа дьбежи әз агитаторьм,—Сисе бь к'ән гот,—Сисе жи сәр сәре мьн агитаторие дькә. На! Әз заньм тӧ wан пьрса мьн р'ьндтьр фә'мдьки. Бәсә п'ьрч'уе хwә бьки. Әзе бьхәбьтьм у һинбьм жи. Һәвале Мрад мьнр'а гот сьбе һәр'ьм к'аг'әзе хwә һазьр бькьм бона дурәкә института зооветеда һинбьм. Һь, тӧ чь дьфькьри?

К'әләш wәхте наве Мрад бьһист дһа т'әвһәв бу, щьг'арәк дәрхьст, вехьст, ле һ'әта вехьст әwи 7—8 льв пич'кә шкенандьн у wеда автитьн, дәсте wи һерса у к'әрба дьләрьзин.

—Т'әрка ч'еләкдошие бьдә, паше дәрһәqа зооветеда бьфькьрә. Чаwа те к'ьвше Мрад хwәш те, wәки тӧ жи бьби зоотехник.

—ħьлбəт ԝе мьнр'а дħа ħесабə, ԝəки əз ԝе институтеда ħинбьм, чьмки əз чь кӧ дəрбазбьм əзе нава хəбата хԝəда бьбиньм у дħа р'ьнд ħинбьм, паше жи зоотехнике мə ԝе али мьн бькə. Ԝəки тӧ жи шӧхӧле хԝə бьди ԝе институте, ԝе дħа п'акбə, əме т'əвайи ħинбьн, т'əвайи ħəр'ьн бажер инт'ħама бьдьн, лексиа бьбħен...

К'əлəш чу бəр т'əхте нвисаре р'уньшт, ԛӧлапəк—дӧдӧ щг'ара хԝə хьст, паше к'əтə нава мтала, хԝəда к'əԝтьри, хԝə шаш кьр, ньзаньбу чь бежə Сисе, ԝəки ԛаси ə'мре хԝə жь ԝе ħ'ьз дькə. Ле т'ьме фькрəк ħ'ьше ԝир'а дəрбаз дьбу «дьлк'этийа мьн ч'елəкдошбə, əз мьримə нькарьм ԝе хəбатəкə дьнда щикьм. Сисе—ч'елəкдош? На, ԛəт нəбуйə».

—Сисе,—К'əлəш жь щие хԝə р'абу,—йан ч'елəкдоши, йан əз.

Əԝи əв хəбəрана гəлəк чатьн готьн, ле готьн... Сисе жи жь щие хԝə р'абу. Ԝе дəме дəри вəбу, Севаз ħатə ħӧндӧр'.

—Əзе бьхəбьтьм. Мьн соз дайə...

Сисе мьле Севазе гьрт у ħəрдӧ жь от'ахе дəрк'əтьн.

Сисе əв шəва жи бе хəԝ дəрбазкьр. Хəбəре К'əлəш,—«йан ч'елəкдоши йан əз», жь бира ԝе нəдьчун, əԝана мина тирəкə жə'рдадайкьри дьле ԝейи назьк к'əтьбун. Дьле бриндар жи ħеса у зу нак'əԝə. Сисе чахе ч'ə'ве хԝə дьгьртьн, щвата колхозе,

директоре мəк'т'əбе, Дəдо, ħ'əмӳ хəбатчие ферме, Дилбəр, дьħатьнə бəр ч'ə'ва. Əԝе т'əг'мин дькьр дəнге ԝан те, гьшк ħəвр'а жер'а дьбен: тə р'аст щаба К'əлəш да, тӧ сəр р'йа р'аст сəкни, тə соз дайə тӧ гəрəке созе хԝə бьԛəдини. Əԝе дəнге зоотехник жи дьбħист: тӧ гəрəке ħинби жи...

***

Пайиза дəрəнг бу, сəрма к'əтьбу ə'рде, бəлге дара ԝəшиа бун, бин у бог'а кӧлилка надьħат. Шьли у шлоп'ə бу, п'əнще тə'ве иди надьԛьжландьн, р'ож кьн бьбун, ле шəвə дьреж. Гəньме сор ль бəста тəр'ьки иди пел надьда, вьзина мозе ħьнгьв ħатьбу бьр'ине, п'етəке ԝана бьрьбун аране, ԝəки ԝə'дəки əԝ ԝьра жи бькьн вьзин, паше бьк'əвьн хəԝа звьстане. Ль ԝе р'аст у дуза ԛəрахе гӧнд, ԝи бəре ч'ем щи—щийа зəвие хозан майи гəԝр дькьрьн, р'уе т'əмамийа ԝе бəсте р'əш бьбу, шова бəнгзе ԝе гӧħастьбун, нава ԝе бə'ра р'əшайеда щи—щийа шинайи жи дьħатə к'ьвше, əԝ паизə бу, ԝəки ч'ил дьда у тə ԛəй дьгот əԝ ч'илана дьхазьн бежьн əв р'əшайа ԝə'дəлийə, əԝе зутьрəке п'əрда хԝə бьк'шинə сəр ԝе у ԝи чахи бəрфа чил ԝе бе ԝана жь сӧр' у сəрма звьстане вəшерə, ħ'əтани бħар те, п'əнще тə'ве жи бьԛьжлиньн, бəрфе бьħ'əлиньн, ԝəки əԝ ч'илед кӧ паизе бь хоф сəре

xwә дәрхьстьбун, сәрбәст бльнд бьн у мина бә'ра зерзәмин пел бьдьн. Ч'әме к'еләка гӧнд hәла к'лама xwәйә hәрр'ӧ дьстра, ле дьhатә к'ьвше, wәки дәнге wи дьк'әвә, әw хӧшә—хӧш нә мина йа we шәве бу, гава Сисе у К'әләщ р'әх wи ч'әми р'уньштьбун. Сисе жи иди п'әнщәрер'а кем алие ч'ем дьнhер'и. Ч'йаед кӧ дурва дьhатьнә к'ьвше, wана жи бәнгзе xwә гӧhастьбун.

К'еләка ферма колхозе лоде гиhе бльнд бьбун. Щи—щийа т'әqә-т'әqа чакуч у тәвшое дӧргәра дьhат, wана дәри у бание т'әwла т'әзә дькьрьн, п'әнщәре шкәсти шушә дькьрьн, wәки звьстане h'әйwанәт нәк'әвә бьн сӧр' у сәрме.

Пьшти нивро бу, р'ӧ hеди—hеди бәрбь р'оавае дьчу. Т'әwләкә ч'еләкада, ль гоше сор ч'еләкдош бәрәв бьбун. Агитатор, wәки гӧндда дәрсдар дьхәбьти, хортәки щаhьл бу, бәжнә бльнд, деми qәмәр, ч'ә'вә hешин, сьмеләкә зрав бәр поза, хәбатчиед фермер'а дәнг у бә'се т'әзә шьровәдькьр, дәрhәqа нәма h'әйwанәтхwәйкьред нәh'ийа щинарда wанар'а дьгот. Ч'еләкдоша бь h'әwас гӧhдарийа wи дькьр.

—hәвале Ә'мәр,—Qәрqаше агитаторр'а гот,—дьбини колхозед нәh'ийа щинар чьqас силосе hазьр дькьн, әw жи силоса кукуруз, ләма жи wана жь мә зә'фтьр шир стәндьнә. Ле әм силосе кем hазьр дькьн, hәвале Дәдо hәла qайил нәдьбу, wәки әм hеккьн, hәвале Дәдо hәла qайил нәдьбу, wәки әм hекьн, hәвале Дәдо hәла qайил нәдьбу, wәки әм hеккьн, hәвале Дәдо hәла qайил нәдьбу, wәки әм hекьн

лос. Сәрк'аре колхозе гәрәке дәрhәqа ве пьрседа р'ьнд бьфькьрьн, тӧ гәрәке wапар'а бежи.

Ә'мәре агитатор к'әнийа, сәре xwә h'әжанд. Сисе сәре xwә данибу сәр мьле Сестэ у гӧhдарийа агитатор дькьр, сәре xwә блындкьр, hьнәки пешда hат у гот:

—hьлбәт әм ч'еләкдош жи hәла р'ьнд пьхабьтьн, кемасие мә гәләкьн. Әм гәрәке хәйсәте hәр ч'еләкәке р'ьнд заньбьн, чаwа мәт'а Дилбәр дьгот «әмане wан гәрәке заньбьн». Пешие мьн хәйсәте «Бәше» ньзанбу, әwе сәрh'ьшки дькьр у шир кем дьда, ле гава мәт'а Дилбәр хәйсәте we мьнр'а гот, әз нhа wәкә дӧ щара жь бәре зедә шир жь we дьдошьм. Ай әм гәрәке дәрhәqа пьрсе ӧсада бәрәвбьн, хәбәрдьн, hәвр'а бежьн. К'ома зоотехникие щәм мә hәйә, ле әм щарна наене...

Дәдо сәр афьр'әки р'уньштьбу qәлн дьк'ьшанд, гӧhдарийа агитатор у хәбатчиед ферме дькьр, паше жь щие xwә р'абу hатә щәм wан.

—hәвале Ә'мәр,—Дәдо гот,—щер'бандьна ч'еләкдошед пеш hьлбәт гәләк к'аре дьдә ч'еләкдошед майин, ле т'әне бь we йәке у бь силосе әм шир нькарьн зедәкьн.

Әwи ч'ә'ве ч'еләкдоша ньhер'и, сьмела xwә бада, стӧе xwә хӧранд. Ч'еләкдошәке чахе дит Дәдо стӧе xwә хӧранд, к'әнийа у гӧhе hәвала xwәда

кьрə п'ьстə—п'ьст, «хербə чька апе мəс ве щаре дəст баве йаха к'е?». Һəвала we жи к'əнийа.

—Бона шир зедəкьн һьлбəт лазьмə п'əйе ч'елəкдошед пеш бьдьн, щур'е хəбата wана шьровəкьн, ле wер'а т'əвайи ӧса жи ед кӧ храб дьхəбьтьн, гəрəке һəqе wан бенə дəр.

Əв хəбəре Дəдо ч'елəкдошəке хwəш нəдьһат.

—Чйə гəрəке wана дарда бькьн?

—На,—Дəдо гот,—лазьмə wана бьднə соркьрьне.

Qəрqаш к'əнийа у бь лаqьрди гот:

—Соркьн? Йане бьднə т'əхте сор?

—Qəрqаш,—Дəдо готе,—wəлə тӧ лаqьрдие р'ьнд дьки,—ч'елəкдошед ӧса лазьмə соркьн, ле наве wан сəр т'əхте р'əш бьнвисьн, бьднə газета диwер.

Жь лаqьрдие Qəрqаше у щаба Дəдо бəшəра гьшкə хwəш бу, гьшк к'əнийан.

—Һəвале Дəдо,—Севазе гот,—qəт т'əхте р'əш у газета диwер бир накə.

Агитатор, wəки гӧһдарийа хəбəрдана wан дькьр, к'аг'əзəк жь щеба хwə дəрхьст у тьштəк сəр нвиси.

—Бь газета диwер, т'əхте р'əш у сор,—Ə'мəр гот,—һьлбəт əм али хəбатчийа дькьн, wəки р'ьнд бьхəбьтьн, һəвале Дəдо р'аст дьбежə.

Дəдо бьн ч'ə'вар'а ль агитатор дьнһер'и у qə-

дьна хwə дьк'ьшанд, чахе агитатор готьна-wир'а qайил бу, ве щаре əwи дһа сəрбəст хəбəрда.

—Ч'елəкдош we йəке р'ьнд заньн. Wəки мьн Сисе щара ə'wльн нəда газете, əw нһа нəдьбу ч'елəкдошəкə пеш. Һəла əз нахwəзьм дəрһəqа Севазеда бежьм.

—Тьште дəрбазбуйи, дəрбазбуйə, апе Дəдо,—Севазе гот,—ле агитаторе мə т'əзəйə, мьн дьхwəст тьштəк же бьпьрсийа.

Гьшк һивие бун чька Севазе чь пьрсе бьдə агитатор, ахьр əwе дəгмə щара хəбəр дьда, qилжə кор' бу.

—Мьн дьхwəст бьпрсийа хəбата ч'елəкдоша р'асти хəбатəкə һ'ӧрмəтлийə у ...

Ə'мəр, Дəдо, һ'əму ч'елəкдоша, ə'щебмайи Севазе ньһер'ин фə'миəкьрьн, əw чьма we пьрсе дьдə, һəла фькра Дəдор'а дəрбаз бу, wəки Севаз дьхwəзə жь ферме дəре, чьмкӧ звьстан незикə, хəбат гран дьбə.

—Əw чь пьрсə тӧ дьди?—Дəдо Севазер'а гот,—əм гəрəке нһа бьфькьрьн, чаwа бькьн, wəки жь колхозед нəһ'ийа щинар шуңда нəминьн, ле тӧ пьрсə зар'оти дьди, нəви тӧ сəба т'əхте р'əш у газета диwер дьбежи ? Хӧ наве ч'елəкдоша т'əне надьн т'əхте р'əш, йане жи газете? Газета нəһ'иеда иро сəрwере к'т'ебхана мə, Ќ'əлəш, кьрьнə сосрəт данинə.

Агитатор һиви кьр, wəки дəqəке гӧһдарийа wи бькьн, гьшт кəр'бун.

—Пешиеда мьн дьхwәст дәрhәqа ч'еләкдошәкеда wәр'а бьгота, ле хәбәрдан к'әтә орт'е у мьн биркьр. Айи,—әwи газета дәсте хwәда вәкьр, шьклe к'ӧлфәтәке нишани wан да—әва ч'еләкдошә, наве Мерхаса Хәбата Сосиалистие данә we, депутата Совета Т'Р'СС Т'әwрәбльндә. Хәбата ч'еләкдоша хәбатәкә h'ӧрмәтлийә, ле чаwа?

—hәвале Ә'мәр,—Qәрqаше гот,—әм гьшк we йәке зә'ф р'ьнд заньн у фә'м дькьн, чь щайиз hәйә дәрhәqа we пьрседа хәбәрдьн? Әз ә'щебмайи дьминьм, wәки Севазе пьрсәкә ӧса да тә.

К'әсәки фькра Севазе фә'м нәдькьр, т'әне Сисе фә'мкьр у ахин hате.

—hәвале агитатор,—Севазе диса хәбәрда,—wәки к'ӧлфәта тә, йане хушка тә хwәндьна wанә орт'ә hәбә у хастьна wан hәбә тӧе бьhели, wәки ч'еләкдош бьхәбьтьн?

Диса гьшк ә'щебмайи ман, hьнәк к'әнйан, hьнәк hерс бун, wәки Севаз диса пьрснә зар'оти дьдә. Т'әне Сисе нәдьк'әнйа у хwәда дьшәwьти. Әгәр йәки we дәме ль сьфәте Сисе бьнhер'йа we әw йәка те дәрхста. Агитатор qәй бежи hьнәки фькра пьрса Севазе фә'мкьр.

—Әз жь нәh'икә дьнемә,—Ә'мәр гот,—хушка мьн к'ома дәhа к'ӧтакьрйә, ч'еләкдош дьхәбьтә. Әз hәла нәзәwщимә,—Ә'мәр бь к'ән гот,—ч'еләкдош Әз hәла нәзәwщимә... Әгәр гьшк к'әнйан, hивие бун чька әwе паше чь бежә?-Әгәр

әз qизәке бь дьл бьh'әбиньм, дьхwәзи әw ч'еләкдошбә, йане дохтр, мьнр'а йәкә...

—Тӧе we бьстини?—Дәдо хәбәра wи бьр'и.

—hьлбәт,—Ә'мәр гот,—сәри нә әwә чька к'и чь хәбате дькә, сәри әwә, чька к'и чаwа дьхәбьтә, т'әви шӧхӧле мә т'омәри дьбә, ә'мрда хwә чаwа хwәй дькә?

Севаз we р'оже гәләк жир бьбу у хәбәр дьда. Әгәр мәрьва карьбийа мә'на пьрс у пьрсиаред we фә'мбькра, we дәст хwәда те дәрхьста, wәки әw сәр тьштәки гәләки hерс буйә, ле щи hерс буйә. Әwе диса тьштәк жь агитатор пьрси, wәки гьшк диса ә'щебмайи ман.

—Готьн у кьрьна агитатора гәрәке hәв бьгрә йане на?

Дәдо диса хwә орт'ер'а кьр.

—Әw чь гьли, hәр мәрьвәк гәрәке хwәйе готьна хwәбә.

—Әw агитаторе, wәки wәхте хәбәрдана хwә тьштәки дьбе, ле нава ә'мрда тьштәки майин дькә, әw нә агитаторә. Ле гәло агитаторе ӧса hәнә?— Ә'мәр гот.

—hәнә,—Севазе гот,—әз йәки ӧса нас дькьм...

Агитатор qса хwә к'ӧтакьр, хатьре хwә жь ч'еләкдоша хwәст у бәрбь дери чу. Дәдо пәй кьрә гази:

—hәвале Ә'мәр, мә бирнәкә, зу-зу wәрә, тӧ жи

ньшкева мина агитаторе мәй бәре ԛәки, мәhәке чу курсе hат нәхԝәст бе ферме.

—Т'ӧ щара!—Ә'мәр гот у дерива дәрк'әт.

Ԝәхта агитатор дәрк'әт, пәй ԝир'а нәмәбре гӧнд hатә hӧндӧр'. Ч'еләкдош иди чубун щәм ч'еләке хԝә.

—Апе Дәдо,—нәмәбьр гот,—Сиса Сьмо к'ижан гомеда дьхәбьтә? Жь Ереване нәмә жер'а hатйә.

Дәдо щие Сисе нишани нәмәбьр да. Сисе гава нәмә вәкьр у хԝәнд, щарәкева бәщәра ԝе хԝәш бу, шабуна кьрә ԛир'ин.

—Севаз, Севаз!

Севазе, кӧ ч'еләк т'имар дькьр, ԝәхте ԛир'ина Сисе бьhист, әԝе т'әг'минкьр, ԝәки тьштәк hатә сәре Сисе, мәh'әс жь дәсте ԝе к'әт у бәрбь Сисе бәзйа. Сисе жи бәрбь ԝе бәзи, әԝ h'әмезкьр, hатә р'уе ԝе.

—К'аг'әз, к'аг'әз,—Сисе гот у шабуна hесьр сәр сурәте ԝеда hатьнә харә.

—Тә зраве мьн ԛәтанд, чь к'аг'әзә?

Сисе к'аг'әз дьрежи ԝе кьр.

—Бьhер', бьхун, әз института зооветеда ԛәбулкьрьмә.

Севазе Сисе h'әмезкьр, hатә р'уе ԝе у ԛаси ԝе шә бу.

—Ч'ә'ве тә р'они.

Дәдо ԝәхте хәбәрдана ԝана бьhист, hатә щәм ԝан.

—Зоотехникәки мә hәйә әз зә'ф ԛайильм, ԝәки тӧе жи бьби зоотехник. Тӧе иди сәре мьн бьби: hа hәвале Дәдо әва гәрәке hабә, hа hәвале Дәдо әва гәрәке ԝабә...

Дәдо незики Сисе бу, дәсте хԝә да сәр мьле ԝе.

—Ԛиза мьн, әз гәләки шамә. Әм иди мәзьн дьбьн, мәрьвед щер'бaнди у занә гәрәке дәԝса мә бьгрьн. Ай хԝәндьн тә h'әлалә, ԝәки тӧе hьм бьхәбьти, hьм жи hинби. Ңhа зьраве Мраде мә ԝе бьԛәтә, ԝе бежә зутьрәке Сисе дәԝса мьн бьгрә,—әԝи бь лаԛьрди гот у жь ԝана дурк'әт.

—Нә,—Сисе пәй ԝир'а гот,—Мраде шабә...

***

К'әләш гәләки жь Сисе h'ьздькьр. Хенщи К'әләш гәләк щаhьлед гӧнд Сисе р'ач'ә'в кьрьбун, гәләка әԝ хәԝнеда дьдитьн, гәләка хԝәзьла хԝә ль ԝи мери данин, ԝәки Сисе р'амусанәке бьде. Сисе гьшкар'а аза хәбәрдьда, щарна бәшәрхԝәш ԝана дьнhер'и у hьнәка т'ьре Сисе ԝанр'а дьк'әнә, бьзанки әԝ дькарьн лайиԛи h'ьзкьрьна ԝе бьн. Ле нә, әԝ т'ӧ к'әсир'а ль hәв нәhат. Сисе бь дьл т'әне хортәк h'әбандьбу, т'әне хортәки тә'ма левед ԝейә назьк дитьбу. Әԝ К'әләш бу, кӧр'е Дилбәре.

Гӧндда жер'а дьготьн К'әләше Дилбәре, чьмки әw алие бaвeдa зу эт'им ма, де әw хwәйкьр, марин бу, навмьд фрә, ч'ә'ве wи мәрьв те дәрнәдьхьст ч'ь р'әнгинә, нә әwә сутбун, нә жи р'әш, сут у р'әш т'әв һәв бьбун у qәй бежи жь we йәке бу, wәки әw сәрт дьһатә к'ьвше. П'ор'е wи кӧришки бун, wәхте әw у Сисе р'асти һәв дьһатьн Сисе һ'ьз дькьр п'ор'е wир'а бьлизә. Мә'ник жи әв бу, wәки әwи р'ьнд мqати ль п'ор'е хwә дькьр. Әw кӧр'әки аqьл бу, ле һьнәки qӧр'әти доре һәбу. Һәвалед wийә незик щарна дәрһәqа we йәкеда wир'а дьготьн. Р'ожәке бәри чуйина wи курсе Сисе жи фәсал әw йәка жер'а гот, фәсал чьмки әwe заньбу К'әләш зу дьхәидә.

Щарәке гава к'т'ебханеда поэмәкә нвиск'аре к'ӧрда ә'нә'нә дькьрьн, хwәндәвана фькра хwә дьготьн, йәк фькра К'әләшр'а qәйил нибу. Ньшкева К'әләш жь щие хwә р'абу у нәһьшт әw хәбәрдана хwә к'ӧта бькә у qӧр'ә—qӧр'ә гот:

—Һәла тӧ гәрәке гәләки һинби, wәки К'әләшр'а бьк'әви һ'ӧщәте.

Әв хәбәрана гәләка хwәш нәһатьн. Жь гьшка зә'фтьр Сисе хwәш нәһатьн, йа кӧ we гаве ль wьра бу. Һәма дәрһәqа ве йәкеда бу, wәки р'ожәке Сисе гоҭе:

—К'әләш,—әwe нәрм гот,—хәбәрдана тә we р'оже мьн хwәш нәһат. Р'унәрмин жь һ'әму тьшти баштьрә, ле тӧ...

Сисе дьхwәст бьготас, qӧр'әтие дьки, ле нәгот, чьмки әwe дит, К'әләш т'әвһәв бу, хәиди.

—Ле чийә?—К'әләш һеребуйи гот,—гәде дӧ на пер жи мqабли мьн дәрте, дьхwәзә мьн һинкә.

Сисе жь ван хәбәре К'әләш к'әтә нава мьтала, ахинәк һате, әw бәр хwә дьк'әт, wәки qӧр'әти щәм дьлк'әтие we һәйә.

—Әw чь хәбәр?—Сисе готе,—мәрьв жь мәрьве мәзьн жи, жь мәрьве бьч'ук жи дькарә һинбә.

К'әләш сәре хwә бльндкьр Сисе ньһер'и.

—Сисе,—әwи бь хәйид гот,—чийә, тӧ мьн дьки һәвале wи гәдәйи?

Сисе дьхwәст иди дәрһәqа we пьрседа хәбәрнәдә, ле жь ван хәбәред К'әләш т'ә'мул нәкьр.

—Шване, кӧ we р'оже дәрһәqа к'т'ебеда хәбәр дьда, хwәндьна wи жи qаси йа тәйә у әw дһа р'аст незики пьрса дьбу, нә кӧ тӧ.

К'әләш сәр хәбәред Сисе к'әнийа.

—Чьма дьк'әни,—Сисе готе,—әз р'аст набежьм?

—Һьлбәт р'аст набежи, wәки әз qаси wи хорти жи жь пьрсе литературае фә'м нажьм, wи чахи гәрәке әз наве К'әләшие жь сәр хwә һьлдьм.

Әwи әв хәбәрана готьн у диса бу п'ирqә—п'ирqә wи к'әнийа. Ле Сисе мә'де хwә кьр.

—Н'ак,—Сисе гот,—әме паше дәрһәԛа ԝан пър-сада хәбәрдьн. Гӧмана мьн һәйә, тӧе нә кӧ наве хԝә бьгӧһези, ле хәйсәте хԝә. Әз наве «К'әләш» һ'ьздькьм.

Әԝе әв хәбәрана жь к'урайа дьле хԝә готьн, у мьле К'әләш гьрт. К'әләш чахе әв глие Сисе һистьн, чахе әԝе бь дәсте хԝәйи назьк мьле ԝи гьрт, әԝи һ'әму тьшт бир кьр. Сисе щәԝат һ'ә-мезкьр у р'амуса.

Сисе бь гӧман бу, ԝәки әԝе ԛӧр'әтие жь К'әләш дурхә. Әԝ р'астә бона ԝе йәке бәрхԝә дь-к'әт, ле дьле ԝе жь К'әләш сар нәдьбу, әԝе дьх-ԝәст т'ӧ ԛӧсурәкә дьлк'әтие ԝе т'ӧнәбә, ԝәки һ'әму ԛиз хԝәзьла хԝә ԝе биньн.

***

Дилбәре гәләки жь кӧр'е хԝә һ'ьздькьр. Дә к'ижан де жь әԝләде хԝә һ'ьз накә? Йа Дилбәре башԛә бу. Әԝе гәләк тә'ли у тәнгаси дитьн, һ'әта лаԝе хԝәйи бе бав майи мәзьнкьр. Малда әԝ мина зар'а бәр дәсте кӧр' дьчу-дьһат. Кӧр' пер'а гьһиш-тьбу. Әԝ нһа дьфькьри дәрһәԛа зәԝаща ԝида тьбу. Әԝ нһа дьфькьри дәрһәԛа зәԝаща ԝида фькра ԝер'а гәләк ԛиз дьһатьн у дьчун, ле әԝ т'ьме сәр Сисе дьсәкьни. һьлбәт ԛизе мина Сисе бәдәԝ дьса һәбун, ле нава гьшкада Сисе ԝе хԝәш дьһат. «Сисе һьм назькә, һьм жи шӧхӧлк'ар», т'ьме әԝе

дьгот, ле мә'никә дьне жи һәбу, ԝәки һ'ӧба Сисе к'әтьбу дьле ԝе.

Эварәкә зьвьстане, ԝәхте дәрва вьзина багәре бу, Дилбәр у кӧр'ва т'әне малда бәр собе р'уньш-тьбун, ԛиза ԝе чубу мала щивара. Дилбәре горә һивез дькьрьн, ле К'әләш сәр диԝане вәләзнабу к'т'ебәк дьхԝәнд. Малда т'әне дәнге ԛьрч'ә—ԛьр-ч'а дара, ԝәки собеда дышәԝтин у ч'ьнга-ч'ьнга сә-һ'әте дьһат, йа кӧ диԝерда дарда кьрьбун. Дилбәре те дәрдьхьст, ԝәки к'ефа кӧр'е ԝе т'ӧнә, әԝ ԝәйнә-ч'ари к'т'ебе дьхунә, дәрһәԛа тьштәкида дьфькьрә, ԝәки де һаж пе т'ӧнә. Әԝе горә һивез дькьрьн у һәй щара бьн ч'ә'вар'а кӧр' дьнһер'и.

—К'әләш, тӧ ӧса сәрма наки, тьштәки бавежмә сәр тә?

—На.

Әԝи ԝа кьн щаба де да. Сьфәте мере Дил-бәре, кӧ әԝе дабу мәзьнкьрьне, диԝаре пешбәри дери хьстьбун. Дилбәре ԝәхте бьн ч'ә'вар'а К'әләш дьн-һер'и, паше сәре хԝә бльндкьр сьфәте мере хԝә ньһер'и «тӧ ԛәй бежи һәрдӧ кәрие севәкенә» әԝе дьле хԝәда гот у һ'ьзьнгәкә к'ур һате, ӧса к'ур, ԝәки К'әләш к'т'еба хԝә ԝеда дани у ль де ньһер'и.

—Дәе, чьма һ'ьзьнгәкә ӧса к'ур һатә тә?

Дилбәре горә у шишке дәсте хԝә ԝеда данин, пьшта хԝә р'асткьр.

102—3

—Qәт, кӧр'е мьн. Мьн тә дьнһер'и баве тәйи р'ә'мәти к'әтә бира мьн.

К'әләш жи сьфәте баве хwә ньһер'и. Дилбәр р'абу хwәр'а финщанәк ча дагьрт у пешбәри кӧр' бәр т'әхтә сәр к'ӧрси р'уньшт.

—Дйа тә гәләк чәтьнайи к'ьшандьнә. Әре, лаwә, әз wәхте qизбум, мала мә һ'аләки гәләки гранда бу. Нә т'әне мала мә, п'ьр'анийа гӧндийа нава бәләнгазие у һесириеда бун. Гӧндда т'әне чәнд мал һәбун, wәки һәрр'о ду жь к'ӧләка wана дьк'ьшйа.

Ахиникә к'ур һатә Дилбәре. К'әләш жи жь щие хwә р'абу һат бәр т'әхтә р'уньшт. Дилбәр р'абу финщанәк ани wир'а жи чай дагьрт.

—Әһ, wәхте әw р'ож дьк'әвьнә бира мьн к'ьзин жь дьле мьн те. Дәwләмәнде гӧнд аликида к'әда щмаә'те дьхwәрьн, запьтед Р'оме жи аликида хуна мә дьметьн... Щанир'әша хушка мьн...

Дилбәр һьнәки кәр' бу, паше финщана чайе һьлда, wәки вәхwә, ле щара дьн дани сәр т'әхтә. К'әләш чай вәхар у гӧһдарийа де дькьр.

—Дһа п'акә, wан р'оже р'әш бир нәйньн,—

Дилбәре гот, дәзмала хwә жь бәр пьшта хwә дәрхьст, бәре хwә жь кӧр' гӧһаст бевла хwә т'әмьзкьр. К'әләш ча вәхарьбу к'ӧта кьрьбу, дәсте хwә данибу бәр щеника хwә у де дьнһер'и.

—На дае щан, тӧ гәрәке мьнр'а бежи чь qәwмийә, wәки тӧ һ'әта нһа бир накин?

Дилбәре гӧлмәк—дӧдӧ ча вәхар. Ча wе иди сар бьбу, К'әләш әw йәка т'әг'мин кьр, р'абу чайник ани у ча гәрм сәр финщанеда зедәкьр.

—Мина иро әw йәка те бира мьн,—һ'ьаьигәка к'ур һатә Дилбәре,—әз у qьр'ка хушка хwә, Гӧлсьн, т'әне малда бун. Баве мьн чубу зовийна бәг бьдру, ле дйа мьн мина һәрр'о чубу мала дәwләтики зӧбарәти дькьр. Гӧлсьн чәнд сала жь мьн мәзьнтьр бу, әwе дьгот р'ое тӧ дәрнәе әзе дәрем. Әw мәһәк бу, wәки нишан кьрьбун. Дәргстие we, К'әләш, зьламәки ӧса бу, wәки мәрьва дьгот нә бьки, нә бьхwи т'әне ль wи бьнһер'и. Әwи мала аг'еда хӧламти дькьр. Дьле qиза бәг к'әтьбу К'әләш. К'әләш жи гӧһ нәдьда we, хенщи Гӧлсьне әwи т'ӧ кәс нәдьһ'әбанд. Паше жи әwи фәqири чаwа дькарьбу qиза аг'ер'а машоqти бькра, хwә дәст жь сәре хwә нәк'ьшандьбу? Qиза аг'е qрар-кьрьбу, wәки ә'щебәке бинә сәре Гӧлсьне. Дӧ запьте Р'оме тенә к'амбаха аг'е. Әw мә'ра р'әш wанар'а мә'рифәте дькә, ич'ке дьда wана, әw жи сәрхwәш дьбьн, йәк жь wана глийа бәр qиза аг'ер'а давежә. Qиза аг'е тӧ qиза аг'еби, һьлдьдә у wанр'а дьбежә: «Әгәр һуп мернә ӧса qочахьн, әве мала һанда,—мала мә нишани wан дьдә,—qизәкә ӧса һәйә, wәки гьшк сәр бәнги дьбьн, ле әw qәт к'әсәки бәнди тьштәки һ'әсаб накә, т'әне хӧламе мә һ'ьз дькә, һәр'ьн wер'а лаqьрдийа бь-

кьн, әгәр ԝә әԝ ани йоле, ԝи чахи әзе ԝәр’а бежьм һун мерьн, ԝи чахи...»

—Запьтед Р’омер’а жи тьштәки ӧса лазьм бу, әԝ мәрьвнә бе исаф у хунхӧрбун. Бәрха бһаре нишани гӧре бьрчи дабун...

Әз у Гӧлсьн малда р’уньштьбун, мә к’ьнщ’ мә, дӧ запьтед Р’оме, шур бәр ԝанва дардакьри, ԛьрмә к’еләкева, һәр йәк ԝана ԛамчик дестда, ч’ә’в ль ԝан сороморо буйи, мина дӧ гӧре һар к’әтьнә һӧндӧр’. Мьн у Гӧлсьне к’ьнщ у мьнщ ԝеда авитьн, бу ԛир’ина мә, мә һәвдӧ һ’әмезкьр, сәрһәвда ԛьнщьлин у хԝә да бәр к’ӧнще мале. Йәки жь ԝана һерсбуйи гот:

—Ле запьте Р’оме ӧса ԛәбул дькьн, дьр’әвьн дьк’әвьнә ԛӧлч’ька? Зу жь ԝьра дәрен!

Мьн у Гӧлсьне дһа ԛәԝин һәв һ’әмезкьр, бу искәиска мьн әз гьрйам, ле Гӧлсьн нәгьрйа, әԝе һәла мьнр’а гот, тӧ һәԝ зани гьрие тәе гӧне ван п’әр’ана мә бинә, тӧ ԝана нас наки? Һәла Гӧлсьне хәбәра хԝә к’ӧтанәкьрьбу ԝан һәрда мина сәе һарбуйи мьле мә гьртьн әм к’ашкьрьн. Ԝана чахе Гӧлсьн дитьн, дһа һарбун... «Йахшидьр, чох йахшидьр»... ԝана дьгот. Иди ԛәԝәт мәда нәмабу, ԝана әз у Гӧлсьн жь һәв ԛәтандьн. Һәрда жи т’әрка мьн да у Гӧлсьн һ’әмез кьрьн, йәки дьхаст, ԝәки Гӧлсьне жь дәсте е дьне бьгрә. Гӧл-

сьне пе п’ьһ’ина ль ԝан дьхьст, әԝ чәнщәр’ук дькьрьн. Мьн банзда дәвра һәԝаре щинара дахьм. Әз чаԝа дәрк’әтьм мьн дит К’әләш ԝеда те. Мьн кьрә ԛар’ин:—зу бькә запьтед Р’оме Гӧлсьне... К’әләш, кӧ хәбәре мьн бьһистьн, мина мәрьве динбуйи бәзийа һӧндӧр’. Мьн диса дькьрә һәԝар-гази. Һ’әта чәнд гӧнди һатьн, ньшкева ԛьр’ч’ина гӧлле һат. Әм чунә һӧндӧр’ мә ә’щебәкә гран дит...

Ч’ә’ве Дилбәре, т’ьжи һесьр бьбун, хԝә зәфт нәкьр, гьрйа, к’әԝгьри.

—Әһ, кӧр’е мьн, бәсә, дәрде мьн гьшк т’әвһәв бун.

К’әләш гәләк мәлул бьбу, щьг’арә дьк’ьшанд, ч’ә’ве ԝи жи т’ьжи һесьр бьбун.

—Дае щан, бежә әз һиви дькьм.

—Хуне нава мале гьртьбу. К’әләш чахе Гӧлсьн дәсте запьтада дитьбу, дьле ԝи шәԝьти бу, һун намуса мә п’епәс дькьн,—әԝи готьбу, у шуре йәки бәр к’ьшандьбу, һ’әта ԝана дәст бьрьбу ԛьрме хԝә, К’әләш дәрпәкер’а сәре йәки фьр’андьбу у шур зьке е дьнер’а кьрьбу. Әва дәст хԝәда нәмьрьбу, әԝи гӧлләк бәри К’әләш дабу, әԝ гӧлла нәйара р’аст дьле ԝи к’әтьбу...Пәй ԝе йәкер’а Гӧлсьн дин бу у р’ожәке жи әм р’абун мә дит сьвдәреда әԝе щани р’әша хушка мьн хԝә дарда кьрьбу...

К’әләш р’абу у нава мале чу—һат, нькарьбу һесабуйа, ԛәльн пәй ԛәльне дьк’ьшанд.

—Дае, р'асти жи, тә гәләк дәрде гран дитьнә.

—Әре кӧр'е мьн. Әм жь к'амбаха Р'оме р'әвия hатьн, диԝан к'әтә дәсте щмаә'те, hеди—hеди h'але мә хԝәш бу, мә бина хԝә к'ьшанд, әм бунә хԝәйе h'ал у мал, зар'а, мә дәрде хԝә жи биркьрьн. Баве тә чьԛа ша дьбу, ԝәхте тӧ мәр'а буйи... Баве тә наве К'әләше дәргистие Гӧлсьне дани сәр тә... Ле фашистед мә'р'ьз нәhиштьн, ԝәки мразе ԝи тә бьбә. Әԝ нhа саг'буйә ԝе чьԛас бь тә фьр'нах буйа... Әԝи нhа тӧ зәԝщандьбуйи.

Де гот у ч'ә'ве кӧр' ньhер'и. К'әләш нава мале дьчу—дьhат, сәкни, бәшәра ԝи хԝәш бу, ль де ньhер'и.

—Ԝәхте тә зәԝащейә, дйа тә ԛӧрбана тәбә, тӧ гәрәке бьфькьри. hаԛа ԛизе баш hәнә, к'е жи бәгәм бьки дйа тәе дәсте ԝе тәр'а бьгрә.

К'әләш ньзанбу чь щабе бьдә дйа хԝә. Де ньзанбу, ԝәки әԝ зува ԛизәке h'ьз дькә, ле мә'ник hәйә, ԝәки К'әләш дӧдьл дькә.

К'әләш Сисе ԛәт бир нәдькьр, ԛьлафәте ԝе т'ьме бәр ч'ә'ве ԝи бу. Әԝи чәнд щара жь Сисер'а дьгот, ԝәки әԝ т'әрка ч'еләкдошие бьдә у дьготе: жьна флан hәвале мьн дәрсдарә, йа е дьне дохтрә, әз чь жь ԝана кемтьрьм, ԝәки жьна мьн ч'еләкдошбә? Сисе жер'а дьгот, hьлбәт хԝәндьн нә тьштәки храбә, әԝ жи hьм дьхәбьтә, hьм жи hин дьбә, ԝе зутьрәке бьбә зоотехник. На, әԝи дьгот әз

h'ьзнакьм жьна мьн т'ьме hәр'ә нава т'әԝла у гома, нава h'әйԝанәт бьгәр'ә. Сисе щарәке же пьрси «ле чьма тә дьhишт, ԝәки дйа тә ч'еләкдошие бькә». Әԝ сороморо бу у гот: «әԝә нәхԝәндийә ,ле тӧ?»...

Сисе дьготе:—К'әләш тӧ зани, ԝәки ԝәхтәке бе, ԝәки h'әму п'әлә у колхозване мәе хԝәндьна ԝанә п'ешәкзание hәбә. Әԝ ԝә'дә нә дурә. hәма гӧнде мәда чәнд шван хԝәндьна ԝанә орт'ә hәйә. Ԝәки ӧсанә—р'оке жи Сисе готе,—тӧ нә кӧ ԛизе h'ьз дьки, ле ԛӧльха ԝе.

У аhа ве эваре ԝәхта Дилбәре бә'са зәԝаще кьр К'әләш диса дәрhәԛа Сиседа дьфькьри у йазьха хԝә дани, ԝәки әԝә ч'еләкдошә.

—hьлбәт бук бь дьле зә'вейә,—Дилбәре гот,—нhа жи шькьр нә мина к'амбаха ә'дәте бәрейә, ԝәки бе дьли хорта әԝ дьзәԝщандьн ,йане жи дьданә мер...

Дилбәре hәла глие хԝә к'ӧта нәкьрьбу, К'әләш хәбәра ԝе бьр'и.

—Дае hәла hьнә мәрьв hәнә, ԝәки диса пәй ԝи ә'дәте храб дьчьн, ԛәлән дьдьн...

—Дә, йәк әзьм тьште ӧса накьм. Ле чь тә вәшерьм ԛизькәк hәйә гәләки мьн хԝәш те, әгәр хԝәсьна тә hәбә, әԝ жи ԛаилбә, hәма сьбе жи әзе hәр'ьм хԝәзгинийә.

К'әләш к'әнйа у дьфькьри гәло к'ийә, кӧ дйа ԝи

xwəщ hатйə. Əw сəр дŏ—се дəрсдаред гŏнд сəкнй. wəки həла нəчубунə мера.

—Дае, тə к'и кŏр'е xwəр'а дитйə?—К'əлəш шəрма сəре xwə кьрə бəр xwə у hивйа щаба дйа xwə бу.

—Qизəкə ŏсанə, wəки дьбе р'ое тŏ дəрнəе əзе дəрем. Əз wəхте wейа дьбиньм, Гŏлсьн те бира мьн, əз həw заньм Гŏлсьнə бəр ч'ə'ве мьн сəкнийə.

Диса Дилбəре кьрə ахин.

—К'ийə дае?

—Сиса Смо.

К'əлəш wəхте наве Сисе бьhист, ньшкева жь дие xwə р'абу, незики дйа xwə бу, əw h'əмезкьр.

—Дае тŏ р'аст дьбежи, Сисе р'асти жи qизəкə башə, ле...

К'əлəш хəбəра xwə нивщи hьшт, диса фькра wи т'əв həв бу, ахин hате, жь дйа xwə дурк'əт, щьг'арəк вехьст у нава от'ахе чу у hат.

—Ле чь?

—h'əйф, wəки ч'елəкдошə.

Хəбəре кŏр' де xwəш нəhатьн. Əwе пŏрч'ие xwə кьр финщана чае, кŏ нивщи мабу у сарбьбу, əwе hьлда сəр xwəда кьр.

—Чьма ч'елəкдоши тьштəки ə'йбə, лаwо?—Əwе бь хəйил гот.

Хəбəре Сисе, wəки р'оже К'əлəшр'а гот: «ле дйа тə чьма ч'елəкдоши дькьр» к'əтьнə бире, əwи жь дйа xwə шəрмкьр. Незики дйа xwə бу, бона бəр дьле wеда бе, əw h'əмежкьр, hьнəки фькьри, паше гот:

—Дае, тŏ дьбежи Сисе гəлəки мина хатийа мьн Гŏлсьнə?

Нава ван гьлиед К'əлəшда гəлəк шəwат həбу, фькра wан гəлəк к'урбу. Дилбəре əw йəка р'ьнд фə'мкьр.

Де сəре xwə бльндкьр кŏр' ньhер'и.

—Тŏ qəй бежи кəрие севəкенə.

Т'əqин hат. Дəри дьк'ŏтан. Əw хушка К'əлəш бу, wəки жь мала щинар дьhат.

***

К'т'ебхана гŏндда пьшти нивро эп'ещə хорт у qизе щаhьл бəрəв бьбун. Дəрва h'ъшки бу. Ч'ьркина льнге мəрийа həйло дьhат дьгhиштə hŏндŏр'е wе от'ахе, ле əw нава дəнге к'əн у лаqьрдие wан щəhьлада мьна дьбу. Нава дьле wан хорт у qизада бhар бу, бhарəкə ŏса, wəки сŏр'а звьстане ськарбу зор ле бькра. hьнəка ковар у брошйур, hьнəка к'т'еб у газета дьнhер'ин у дьхwəндьн. Чəнд хорт у qиза жи дəрhəqа к'т'ебəкеда, кŏ xwəндьбун, хəбəрдьдан. Хортəки лаqьрдчи щарна лаqьрдие ŏса дьк'əнйан у кьрьн, wəки дьбу п'ирqинийа гьшка дьк'əнйан у wи хорти hиви дькьрьн, wəки мəт'əлокəhазьра жь wи хорти hиви дькьрьн, wəки мəт'əлокə кə дьне жи бежə.

Сисе у Севаз р'әх зоотехник Мрад р'уньштьбун пьрс дьданә wи, әwи жи щаба wан дьда. Сисе наве к'т'ебәке да у же һиви дькьр, wәки we к'т'ебе жер'а дәстхә, чьмки мәһәке шунда әw гәрәке һәр'ә инт'һаме сесион бьдә, әw к'т'еба wейа гәләк лазьмә.

—Әw к'т'еба мьн һәйә, кабинета мьнданә, әм кӧ жь вьра чун әзе бьдмә тә, Мрад готе.

Сисе гәләки шабу. Әwе паше дәрһәqа мет'ода хәбата ч'еләкдошәкеда, wәки газета we р'ожеда нвисибун, фькра Мрад пьрси. Мрад жи сәр фькра Сисе бу, wәки кемаси нава we мqаледа һәнә, щаба чәнд пьрсе фәрз р'ьнд нәһатиййә дайине. Севазе жи пьрс дьданә Мрад.

К'еләка собе хортәки фелетона газета нәһ'иеда дәрк'әтьбу К'әләш у дӧ—се щаһьле майинр'а дьхwәнд у һәй щара дьк'әнийан. Фелетонеда сәр хортәки сьвьк дьк'әнийан, wәки әw жь qизәке гәләки һ'ьз дькә, чьмки әwе бьбә һ'әсабдар, ле wәхте qизьке сәр хәбатәкә майин к'ьвш дькьн, әw wер'а нәме дьнвисә: «Әз иди нькарьм тә һ'ьз бькьм, чьмки тӧ нәбуйи һ'әсабдар». Хортәки дьгот чаwа те к'ьвше «мерхасе» фелетоне тә'ма һ'ьзкьрьне фә'м накә, әwи әw qизька бь дьл һ'ьзнәкьрйә. Хортәки дьне жи дьгот «чаwа те к'ьвше әw байqушәки хӧбәрә». Гьшк дьк'әнийан, т'әне К'әләш нәдьк'әнийа. Әwи һәw заньбу һәвале wи ә'йни сәр wи дьк'әньн. Әw хwәда дьшәwьти, дьп'әр'ьти, әwи

дьхwәст кьрьна «мерхасе» фелетоне әфу бькра, ле дәнгәки һӧндӧр'ва жер'а дьгот: «Тӧ нә р'асти, әв хорте дьк'әньн р'астьн, дйа тә р'аста, Сисе р'аста», К'әләш к'ур у дур дьфькьри...

Ньщкева дәнге гьшка һатә бьр'ине. К'атьбе т'әшкилата партиае, Щнди, у к'атьбе т'әшкилата комсомола һатьнә һӧндӧр'.

—Бьбахшиньн,—Щнди гот,—wәки әм дәрәнг к'әтьн, нәһ'иеда щвате дьреж к'ьшанд.

К'атьбе комсомола щват вәкьр, паше дәнг да Щнди. Щнди палтое хwә эхьст, к'еләка шкафеда дардакьр.

—Әз дьреж хәбәрнадьм,—әwи гот,—мә һун сәба пьрсәке бәрәвкьрьнә. Нһа пьрс те данине, wәки һәр колхозәк хwәр'а кадред механизатор һазьркә. Жь гӧнде мә тракторист, комбайнчи, кемьн, әм гәрәке we кемасие бьднә һьлдане. К'ер'а гәрәке әм дәрһәqа ве пьрседа хәбәрдьн, к'е гәрәке әм бьшиньн курса һинбьн?

—Һьлбәт щаһьла,—Сисе щие хwәда гот.

—Бәле,—Щьнди гот,—гәрәке щаһьла бьшиньн, һәма сәба we йәке жи әм бәрәв бунә.

Щнди хәбәрдана хwә к'ӧта кьр у щие хwәда р'уньшт.

—Изне бьднә мьн,—хортәки гот у жь щие хwә р'абу.

К'атьбе комсомола дәнг да wи хорти.

—Мьн бьшиньн.

Әwи к'әсә гот у р'уньшт.

Гьшка дәсте хwә льhәвхьстьн. «Ә'фәрьм Дәwреш», чәнд мәрийа hәвр'а готе. Дәwреш к'омәкдаре h'әсабдаре колхозе бу.

Хортәки дьне жи р'абу хәбәрда у hиви кьр, wәки wийа жи бьшиньн.

—hьнә щаhьле мә,—әwи хорти к'Ӧтасийа хәбәрдана хwәда гот,—хәбатнә Ӧса дькьн, wәки мәрьвед нәхwаш, к'Ӧлфәтед дәстдәргуш дькарьн wе хәбате бькьн. Әм гәрәке хәбата гран бькьн.

Хәбәрдана ви хорти жи комсомола хwәш hат у ләма жи wана дәсте хwә льhәвхьстьн. Wәхте әви хорти хәбәрдьда, Сисе бьн ч'ә'вар'а ль К'әләш дьнhер'и. Бь wе ньhер'андьна хwә Сисе qәй бежи К'әләшр'а дьхwәст бьгота: «дьбини әви хорти чь тьштәки баш гот, wәки дьле мьн жи хwәш hат»? К'әләш фькра Сисе р'ьнд фә'м дькьр. Әw дьфькьри у дьфькьри...

Wәхте сәдре щвате пьрси иди к'әс нахазә хәбәрдә, К'әләш, кӦ дәсте хwә дабу бьн щеника хwә у к'әтьбу нава мьтала, сәре хwә бльндкьр, ч'ә'ве Сисейә бәләк ньhер'и, wәки wе дәме приске агьр же дьбарин у әw прискана т'әне дьhатьн дьгhиштьнә К'әләш, ньшкева жь щие хwә р'абу. Гьшка бәре хwә К'әләшда кьрьн. Бу п'ьртә-п'ьрта дьле Сисе, әw дьфькьри чька К'әләше чь бежә, дьqә-

wьмә тьштәки нәт'е, тьштәки Ӧса, wәки Сисе шәрм бькә, дьле wе бьшке? Хwәзьл әз нә мрабума,—Сисе дьле хwәда дьгот. Әwе сәре хwә кьрә бәр хwә.

—Р'асти жи,—К'әләш h'әмде хwә гот,—жь гӦнде мә механизатор кемьн, щаhьле мә гәрәке hәр'ьве звьстане hинбьн у бhаре бен бьхәбьтьн.

К'әләш hьнәки сәкни, алие Сисе ньhер'и, дәзмала хwә дәрхьст ә'нийа хwә т'әмьзкьр. Сисе wи нәдьнhер'и у бәр хwә дьк'әт, wәки К'әләш мина hәрщар хәбәрдьдә: «лазьмә бьшиньн», «hәвал гәрәке бьхәбьтьн», ле дәрhәqа хwәда набежә.

—Мьн,—К'әләш гот,—курса сәрwеред к'т'ебханә йәкмәhие к'Ӧтакьрйә...

—Әм пьрса к'т'ебхане иро ә'нә'нәнакьн,—комсомолаки щие хwәда гот.

Бу п'ьстә—п'ьста щаhьла. Йәки әк'с гот:

—Газета нәh'иеда мә дәрhәqа хәбата к'т'ебханеда хwәндийә.

К'әләш, кӦ hәла хәбәрдана хwә к'Ӧтанәкьрьбу, hерс бу.

—Дәнг данә мьн,—әwи гот,—изне бьдьн әз хәбәрдьм. Чь кӦ дәрhәqа к'т'ебханеданә, әз т'әне дьхәбатакарьм бежьм, wәки пәй мqәла газетер'а хәбата к'т'ебхане hатйә п'аккьрьне.

Сисе hерса ньзанбу чаwа бькра. Әгәр әwе жь

һәвала шәрмнәкьра we р'абуйа у жь щвате дәрк'əта.

К'атьбе т'әшкилəта комсомола дәсте хwә ль зәнгьле сәр т'әхтә хьст, wәки кәр'бьн, чьмки хәбәрдана К'әләш к'әсәки хwәш нәдьһат у wана хәбәрдьда.

—һәвале К'әләш,—Щнди готе,—тә к'ӧтакьр, р'уни.

—К'а наһельн мәрьв хәбәрдана хwә к'ӧта бькә. Мьн дьхwәст, бьгота, wәки әз һиви дькьм, мәрьвәки дәwса мьн к'ьвшкьн сәрwерә к'т'ебхане у...

Диса бу qалмә—qалм. Сисе иди хwә зәвт нәкьр, жь щие хwә р'абу у дьхwәст дәрк'әта, ле Севазе п'еша дере we к'ьшанд, әw да р'уньштандьне, гӧһе wеда кьрә п'ьстә-п'ьст: «тӧ чь дьки, сәбьр бькә».

—Чьма мәрьвәки башqә дәwса тә к'ьвшкьн?—Сәдре щвате же пьрси.

—К'әләш, бәсә хәбәрди, р'уне—дәнге qизәке һат.

Сисе wәхта дәнге we qизька комсомол бьһист дһа хwәда шәwьти. К'әләш дит, wәки мәрәме wи фә'мнакьн у нахwәзьн, wәки әw дьреж хәбәрдә, ве щаре к'әсә гот:

—Әз дьбежьм мәрьвәки т'әзә дәwса мьн к'ьвшкьн, чьмки дьхwезьм мьн бьшиньнә курса трактористие, механизаторе хwәнди мәр'а лазьмьн...

Гәләка, wәки гӧһ нәдьдан хәбәрдана К'әләш, ньзаньбун әwи чь гот, ле ньһер'ин, һьнәка жи жь гӧһе хwә бауар нәкьрьн, wәки К'әләш тьштәки

ӧса гот, ахьр әwи хәбәрдана хwә лап бь шур'әки дьне дәстпекьр.

—Ә'фәрьм К'әләш,—Щнди гот.

У һәр т'әне wи чахи бәшәра гьшка хwәш бу, кӧ һ'әтани we гаве сәр К'әләш һерс дьбун, гьшка дәсте хwә льһәвхьстьн. Ьиге Сисе шабуна ә'рд нәдьгьртьн, әwe дәсте хwә ӧса qәwин льһәвдьхстьн, wәки дәнге дәсте we башqә дьһатә бьһистьне, әw бе һ'әмди хwә р'абу п'йа, ле Севазе диса п'еша дере we к'ьшанд әw да р'уньштандьне.

Сисе әгәр шәрм нәкьра, we хwә бавита п'есира К'әләш, әw һ'әмезкьра у жь к'урайа дьле хwә бьготае: «әз нһа дһа зә'ф жь тә һ'ьздькьм». Бе готьн жи, wәхте К'әләш пәй хәбәрдана хwәр'а ль Сисе дьньһер'и, әw йәка р'ьнд, зә'ф р'ьнд, фә'мкьр. Сисе иро бәр ч'ә'ве wи дһа бәдәw, дһа назьк, дһа к'аw дьһатә к'ьвше.

Гава Сисе у К'әләш бь һ'ӧб у һ'ьзкьрьн һәвдӧ дьньһер'ин, Мрад к'еләка Сисе р'уньштьбу, әwи тьштәк жь we пьрси, ле Сисе бьбу мот'аще К'әләш, һ'ьш у сәwда we щәм К'әләш бун, пьрса Мрад нәбьһист. Мрад сороморо бу, әwи һ'әму тьшт, бәле, һ'әму тьшт фә'мкьр.

Пәй щватер'а Сисе у Мрад бәрбь њвисхана колхозе чун сәба Сисе к'т'ебе бинә.

—Сисе,—Мрад готе,—тӧйә ве сьбе бе к'еф буйи, ле к'ӧтасийа щвате бь т'әмами һати гӧһастьне, мьн

т'ӧ р'ожа тӧ әԝԛас ша у бәщәрхԝәш нәдитбуйи, чьԛас кӧ ве гаве.

Сисе к'әнйа.

—Бәле, тӧ р'аст дьбежи, һәвале Мрад, тә р'аст т'әг'мин кьрйә.

Мрад ԝе дәԛе гәләки мәлул дьһатә к'ьвше. Сисе мә'на ԝе йәке баш фә'мкьр.

—Һәвале Мрад,—Сисе бь дәнгәки щирьн готе,—тӧ хортәки гәләки баши, әз дьхԝәзьм, ԝәки әм һәвр'а бьбьн һәвалнә лапә незик, мина хушк у бра...

—Бра ӧса бә,—Мрад гот.

***

Бһар бу. Бәрф зува һ'әлийабу, гӧндийа зува сӧр' у сәрма звьстане биркьрьбун. Гӧнд бь ч'йа у бание хԝәва чаԝа һәрщар диса мина букәкә т'әзә хәмьли бу. Һәр т'әне дур—сәре ч'йаки бьльнд бәрфа чилә ԛәрԛаш хԝйа дькьр у ԛәй бежи жь һәч'е ԝи ч'йае тәр'ьки әԝе бь дәнгәки бьльнд тькьрә гази «бир нәкьн, звьстане диса бе». Гӧндийа әԝ р'ьнд фә'мдькьр у ләма жи һәркәс шӧхӧле хԝәва мжул бу, һәркәс дьхәбьти, ԝәки р'ожед бһарейә хԝәш дәйа нәчьн. Чандьнийа бһаре сәр к'ӧтакьрьне бу. Дәнге трактора шәв у р'ож нәдьһатә бьр'ине. Щики шов дькьрьн, щики дьне трактора р'езр'әш, култиватор авитьбун пәй хԝә у гәньме бһарә бь р'ез, ԝәкәһәв

дьр'әшандьн. Бь автомашина анщах т'охьм р'езр'әшар'а дьгиһандьн. Һ'ала т'опьке бәр гӧнд тракторәке ә'рдәки ӧса р'адькьр, ԝәки сал у зәмана ԛьр' мабу.

К'атьбе т'әшкиләта партиае у сәдре колхозе жь ԝе бһаре дһа хԝәшбун, хәбата чандьние р'ьнд пеш да дьчу. Мә'нийа ве йәке жи һьлбәт һәбу. Колхозе чандьни бь машинед хԝәйә арәти дькьр. Колхозванед гӧнд әԝ машинед мәзьн у бьч'ук дьданә хәбате.

Хәбатчиед ферме жи хирәт дьхәбтин, ԝана бь ԛәԝәта хԝә т'әԝләкә ч'еләкайә т'әзә чекьрьн у т'ьвдарәке бәрәвкьрьна гиһе дьдитьн. Нава ч'еләкдошада хәбата Сисе йа гьшка грантьрбу. Әԝ һьм дьхәбьти, һьм жи бона инт'һама һазьр дьбу.

Ч'еләке колхозе һәла дәрнәдьхьстьнә ч'ерә, һӧндӧр'да альф дькьрьн. Сисе у Севазе дә'не сбе ч'еләк дотьбун, т'имар кьрьбун, альф дабуне у ԛӧлч'е т'әԝле, щәм афьр'е ч'еләкед Севазе сәкиибун у хԝәр'а щирьн-щирьн хәбәр дьдан. Әԝана глие хԝә ва жь һәвдӧ вәнәдьшартьн, дьле хԝә бәр һәвдӧ вәдькьрьн. Йәк бона ачьхийа йа дьне ша дьбу. Чахе йәк сәба тьштәки мәлул дьбу, бәр хԝә дьк'әт, йа дьне пер'а мәлул дьбу, ле паше бәр дьле ԝеда дьһат, нәдьһишт әԝ гәләки бәр хԝә к'әвә у әгәр тьштәк дәсте ԝе дьһат али ԝе дькьр.

Севаз wəхтəке, гава К'əлəш нəдьхwəст Сисе ч'ə-лəкдошие бькə у сəрh'ьшки дькьр, сəба həвала хwə дьбу. К'əлəш жи те дəрхьст, wəки Севаз иди мина həрщар wир'а бь дьлсвани хəбəрнадə, чахе р'асти wи те бəре хwə дьгӧhезə. Щарəке wəхте əwи у Севазе хəбəрдьдан, Севазе əшкəрə готе:

—К'əлəш тӧ агитаторе мəйи, ле т'əмийа мьн тə бона тӧ щəм мə шəрми нəмини, п'ак дьбə тӧ жь к'атьбе партиае hиви бьки, wəки тə щики майин агитатор к'ьвшкьн.

К'əлəш ə'щебмайи ма, чьма Севаз ӧса дьбежə, гəло əw борще хwə храб дьqəдинə, йане жи нькарə пьрса ч'елəкдошар'а р'аст шьровəкə.

—Чьма?—К'əлəш хəйиди жь Севазе пьрси.

—К'и кӧ жь хəбата ч'елəкдоша h'ьзнакə, əw нькарə ббə агитаторе wан.

Севазе əв хəбəрана гəлəк h'əмди хwə готьн у ӧса туж ль К'əлəш ньhер'и, wəки əwи нькарьбу ч'ə'ве wе бьнhер'ийа, кӧ wе дəме пьриске агьр же дьбарин. hьлбəт əw нə мина пьриске ч'ə'ве Сисе бун, wəки дьле К'əлəш дьсотьн. Пьриске ч'ə'ве Севазе шəка К'əлəш шкенандьн. К'əлəш, wəки кӧр'əки hьнəки qӧр'ə бу, бьн гьлиада нəдьма, wе дəме нəдькарьбу р'аст ль ч'ə'ве Севазе бьнhер'и-йа, нə жи щаба wе бьда. «Гьшк, гьшк, мьн гӧнəк'ар дькьн». Əwи, чахе дьфкьри, дьле хwəда хwəр'а дьгот: «дьqəwьмə əзи нə р'астьм»? Əwи жь хwə дьпьрси, ле нькарбу дəрбəкер'а щаба хwə бьда. К'əлəш анщах сəре хwə бльнд кьр у Севазер'а гот:

—Wəки hун нахwəзьн, əз наем, əзе щики майин агитаторие бькьм.

К'əлəш əв хəбəрана ӧса мəлул готьн, wəки гӧне Севазе wи хорте тəр'ьки hат. Əwи ӧса хwə шаш кьрьбу, wəки хатьре хwə жь Севазе нəхwəст у же дурк'əт. Севазе пəй wи кьрə гази:

—К'əлəш, həла бьфкьрə гəло тӧ дькари агитаторие бьки?

Ван хəбəра мина шишəкə туж гӧhе К'əлəш qӧлкьрьн у тə'не да дьле wийи бəнгибуйи.

Ле иро, гава Сисе у Севазе глидькьрьн, həрдӧ жи гəлəки шабун, гӧл у нур жь р'уе wан дьбари, Севаз иди К'əлəш hерснəдьбу. К'əлəш hатьбу гӧhасьтьне, Сисе т'ӧ газьн нəдькьрьн, h'ӧба wанə əвиндие дhа т'еж у гӧр' ббу. К'əлəш иди тракторист дьхəбьти. Сисе wе дəме Севазер'а бь дəнгəки нəрм к'ьлама «Йаре мьн трактористə» дьстра. Севазе шабуна əw h'əмезкьр...

Севазе Сисер'а дəрhəqа хwə у Мрадда шьровəдькьр. Сисе жи hьндава хwəда гəлəки ша дьбу, wəки əwана жь həвдӧ h'ьздькьн у зутьрəке р'ьнгина дəфена дə'wəта Мрад у Севазейə! — шабьн wе нава гӧнд бəла бькə:

Wəхте həрдӧ qизед щаhьл, wəки т'əви бhаре гӧл-

дабун, хwәр'а хәбәрдьдан, зоотехник һатә һӧндӧр'е т'әwле. Әw чу щәм ч'еләкдошед майин у паше һатә бал wан. әw сьлав кьрьн.

К'ефа Мрад щибу, сьфәте wи мәрьвар'а дьк'әнийа. Шәва дәрбазбуйи әwи у Севазе иди qраркьрьбун зутьрәке дә'wәта хwә бькьн.

—һәвале Мрад,—Сисе готе,—мьн тӧ мина иро ӧса бәшәрхwәш, ӧса әшq у ша надитийи.

Мрад к'әнийа, әwи фә'мкьр, wәки Севазе сӧр'а wан вәкьрийә, һ'әму тьшт готийә һәвала хwә, wәки һәвала wийә жи.

—Тӧ р'аст т'әг'мин дьки Сисе,—Мрад готе.

Сисе ч'ә'ве Севазе ньһер'ин, паше Мрад ньһер'и у гот:

—Әз у Севе зува хәбәрдьдьн, дьхwазьм һәр'ьм т'әсәлийа ч'еләка бькьм.

Сисе әw т'әне һьштьн у бәрбь ч'еләке хwә чу, wәки һьнәки жь ед Севазе дуртьр бун. Мрад у Севаз к'әнийан.

—һәваләкә зә'ф башә, хушка мәрьва четьрә,—Мрад пәй Сисе ньһер'и у гот.

Зер'ә, зер!—Севазе сәр хәбәрдана wида зедәкьр.

***

Дилбәр wе бһаре qәй бежи чәнд сала щаһьл бьбу. К'еф-к'ефа wе бу. Дәрде кӧ әwе дитьбу иди

бире чубун. Шабуна льнге wе ә'рд надьгьрт. Әwе кӧр'е хwә зәwщандьбу у нһа т'ьвдарәке дә'wәте дьдит.

—Qиза мьн,—Дилбәре дьготә qиза хwә,—әм гәрәке дә'wәтәкә ӧса бькьн, кӧ кәс те дәрнәхә, wәки К'әләши бе бавә, бе брайә.

Р'ьһ'ане али дйа хwә дькьр, wәки р'ьнд һазьрийа хwә бьбиньн. **Әwана баве Сисер'а** п'әвк'әтьбун, wәки Сисе чаwа жь бажер вәгәр'ийа, инт'һаме хwә дан у һат, гәрәке дә'wәте бькьн.

—Дае тӧ чьма ӧса дьбежи, тӧ мәр'а һьм бави, һьм бра. Хенжи wе йәке һаqа һәвале К'әләш һәнә, wәки wир'а мина бранә. Әме дә'wәтәкә бь готьна тә бькьн.

Дилбәре иди әw чәнд щарбу, wәки дәрһәqа нишанкьрьна Сисе, хәбәрдана хwә у Смо. Р'ьһ'анер'а гли дькьр. Р'ьһ'ане жи бона хатьре дйа хwә нәк'әвә, дәнге хwә надькьр у гӧһдарийа wе дькьр. Дилбәр гәләки ша дьбу, wәки хнамие wе мәрьвәки башә.

Смо мәрьвәки гәлә мьлаһим у херхwаз бу, гӧнди, щинара qәдьре wи дьгьртьн, жь wи һ'ьздькьрьн. Әw мәрьвәки 50 сали зедәтьр бу, әwи гәләк дәрд у кӧл дитьбун. Сисе зар'а wийә бьч'ук бу, хенжи wе дӧ кӧр'е wи һәбун. Дӧ кӧр' нәбежә, дӧ шера бежә, wана ә'мре хwә дано хwәйкьрьна Wәт'әне хwәйи ә'зиз. Шәр'е Wәт'әниейи Мәзьнда йәк wәхте хwәйкьрьна Москвае һатә кӧштьне, ле е дьне бьнат'ара

Бер'лине. Дәрде кӧр'а әw жь wә'дә зутьр калкьрьбу. Әwи гәләки жь Сисе һ'ьздькьр у щарна wәхте кӧр'ә, һьм qизә.—Ләма жи wәхте хwәзгиние Сисе һадьгһижә мразе хwә, ле аликида жи гәләки бәр хwә дьк'әт, дьфкьри, wәки Сисе жь мал һәр'ә, әw у Зозане т'әне бьминьн.

—Дилбәр,—Смо готе, wәхте Дилбәр у чәнд мәрьвед майин һатьбунә хwәзгиние qиза wи,—мьн Сисе мина р'онайа ч'ә'ве хwә мәзьнкьрийә...

Дилбәр пешбәри Смо р'уньштьбу у гӧһдарийа wи дькьр, ле нәһьшт әw глие хwә к'ӧта бькә.

—Нәви тӧ qәлән дьхwәзи, ләма ӧса дьбежи? Смо к'әнйа, сәре хwә бьр-ани.

—На хwәйе, глие мьн дәрһәqа qәләнда нинә. Ә'т'бә, wәки иро һьнәк qизед хwә бь qәлән дьдьнә мер. Мәрьвед ӧса тӧ р'ьнд заньбә жь qизе хwә һ'ьзнакьн, бе исафьн.

Глие Смо гьшка хwәш һатьн. Дилбәр к'әнйа.

—Гәрәке һ'әму тьшт бь дьле Сисе бә,—Смо гот,—мьн әw мина р'онайа ч'ә'ве хwә хwәйкьрийә, әм гази Сисекьн, же бьпьрсьн, чька әw qайил дьбә, йане на?

Дилбәре у Зозане ч'ә'ве һәв ньһер'ин, к'әнйан.

—Хwә әзә нә хамьм,—Диилбәре гот,—һ'әта мьн

ньзанбийа Сисе у К'әләш һәвдӧ һ'ьздькьн, әз qә дьһатьм?

Смо ч'ә'ве Зозане ньһер'и, дьхwәст пе бьһ'әсийа чька Дилбәр р'аст дьбежә, йане на.

—Мерьк,—Зозане готә Смо,—тӧ чьма ӧса ч'ә'ве мьн дьньһер'и? К'әләш у Сисе зува йа хwә кьрьн йәк, һәв һ'әбандьнә.

У т'әне пәй ве йәкер'а Зозане сьврә р'асткьр.

Дилбәре шӧхӧле хwә дькьр у аһа һургли qиза хwәр'а дәрһәqа р'ожа нишанкьрьна Сиседа шьровәдькьр. Wәхте хәбәрдана wан К'әләш әшq у ша, к'аг'әзәк дестда һатә һӧндӧр'.

—Дае, ч'ә'ве тә р'они!

Дилбәр жь щие хwә р'абу бәрбь кӧр' чу.

—Чь qәwьмийә илаща мьн?

—Сисе к'ефе wә гьшка дьпьрсә,—әwи нәма дәсте хwә нишани де да,—у дьнвисә, wәки әwе ида сә инт'ам данә у qимәте, «зә'ф р'ьнд» стәндийә.

Дилбәр у Р'ьһ'ан гәләки ша бун. Дилбәре нәмә жь дәсте кӧр' гьрт, пач'кьр у да сәр ч'ә'ве хwә.

—Ә'фәрьм Сиса мьнр'а, мьн заньбу әw qизәкә шӧхӧлк'арә.

—Дә әз иди чум дае щан, мьн жь һәвале хwә һивикьр ньфта трактора мьн дагрә у әз ләз һатьм, wәки мьзгине бьдмә тә.

К'әләш ләз жь мал дәрк'әт.

***

Чандьнийа бһаре зува к'ӧтакрьбун. Нә кӧ т'әнерьн. Нава бә'ра һешнайеда щи—щийа шове р'әш бун. Дәнге трактора диса шәв у р'ож нәдьһатә бьр'ине. Пьш т'опьке, бәр гӧнд, К'әләш бь трактора хwәйә «ДТ—54» ә'рде хам р'адькьр. Ә'рдәки ӧса, wәки әwе машина qаси ч'йаки анщах шепе хwәдһа дькьрә гӧр'ә-гӧр', хеләке ду мина дуе к'упе машине же дьк'ьшийа, дьбу хьзә—хьза we, тә qәй дьгот к'ӧхьке пе гьртийә, нәфәса we дьбьр'ә, дьхwәзә гәwрийа хwә т'әмьзкә, һьнәки бина хwә бьк'ьшинә у диса әwи ә'рде мина кәвьр һ'ьшк бьqәльшинә, пещда һәр'ә у хwәлийа мина qәт'ране р'әш дәрхә сәр р'уе ә'рде, wәки паизе гәнһьме к'ьр'ьк сәр бьр'әшиньн у сала те әw wәкә бәжна мәрьвәки бльндбә.

Т'әви гӧлпә-гӧлпа тракторе дәнге к'ьлама К'әләш дьһатә бьһистьне, wәки һәв дьһуниан, нава һәwела пел дьдан у бәлайи нава гәли у гәвозе дора гӧнд, нава бәста тәр'ьки дьбун. һәла дурва әв хәбәред к'лама К'әләш дьһатнә бьһистьне:

—Сине, Сине, Синәме,
Кәч' мәлһ'әма бьрине... Бәле, Сисе бьбу
мәлһ'әма һ'әму бьрине wи. Әwи сәр тракторе жи Сисе бирнәдькьр, к'лам сәр we дәрдьхьстьн, дьстьра. Әw хәбәре Сисе, кӧ щарәке готьбуне кӧ «Әз тә нһа дһа зә'ф һ'ьз дькьм, чьмки тӧ хәбатәкә гран дьки» qәт жь бире нәдьчун. Әw гәләк щара дьфькьри чьма әwи әwqас Сисе һерс дькьр, дьле we дьшкенанд. Чахе хәбәред wи дьк'әтьнә бире «жьна мьн ч'еләкдошбә? Әw qәт набә», әwи иди жь хwә, жь wан хәбәред хwә шәрм дькьр. Гава әw у Сисе ван аг'рийа р'асти һәв дьһатьн Сисе к'лама «Йаре мьн трактористә» дьстьра, ле әwи к'лама «Дәлала мьн ч'еләкдошә» дьгот, кӧ әwи бәр хwә дәрхьстьбу.

һ'ӧба Сисе т'аqәт у qәwәт дьда К'әләш. Әw ӧса дьхәбьти, wәки бәр һәвал—һогьре хwә, гӧнди у щинаре хwә, бәр т'әшкиләта комсомола, ле бәри сьшка бәр Сисе шәрми нәминә. «Сәри нә әwә мәрьв чь qӧльхе дькә, ле сәри әwә мәрьв һ'әлал бьхәбьтә, к'аре бьдә дәwләта хwә» әв хәбәрна жи, wәки Сисе чәнд щара готьбуне, жь бира wи нәдьчун.

Пьшти нивро бу. Тә'ве дьqжьланд. К'әләш у һәвале хwәва бәр сйа трактореда р'уньштьбун у бь мә'дәки хwәш нан дьхwарьн, хwарьн хушка wи Р'ьһ'ане wапар'а анибу. Wана щарна лаqрди һәв дькьрьн, дьк'әнийан, ле һьлбәт хwарьна хwә жи бир нәдькьрьн. Нава we бина т'әмьзда

гава ава сар жи к'еләка мерьв һәйә, мә'де мерьв дһа вәдьбә, илаһи мә'де мәрьве хәбатк'ар.

—Әме иро, һ'әта эваре хәбата хwә вьра к'Ӧта бь һ'әжанд,—Дәwреш готә К'әләш. К'әләш жи сәре хwә

Дәwреш у К'әләш т'әвайи чунә курса тракториста, курс к'Ӧтакьрьн, һатьн у нһа жи т'әвайи дьхәбьтьн. Хәбата т'әзә әw незики һәвкьрьн, әwана шәв у р'ож щәм һәвбун, т'әвайи р'адьбун—р'удьньштьн.

—Әм бәре һәвалбун,—К'әләш дьготә Дәwреш,—ле нһа әм иди бранә.

Wәхта вана нан дьхwар у хәбәрдьдан, Р'ьһ'ан жь wана дурк'әтьбу кӦлилк дьчьнин у бәр хwәда нәрм, Ӧса нәрм, wәки т'әне әwе дәнге хwә дьбьһист «Йаре мьн тракгористә» дьстра.

Дәwреш һьм нан дьхwар, һьм жи бьн ч'ә'вар'а ль Р'ьһ'ане дьнһер'и. Әwи Р'ьһ'ан һ'ьздькьр у әгәр К'әләш нәwьрабийа, wе гази wекьра, әw банийа к'еләка хwә, бәр сйа тракторeда бьда р'уньштандьне, ширьн—ширьн пер'а хәбәрда, сьфәте wейи гловәр', дәве wейи к'ән бьнһер'ийа, ле гава фәсал бьк'әтае wе әw һ'әмезкьра у мина һәрщар шәwат—шәwат р'амуса.

Р'ьһ'ане жи Дәwреш һ'ьздькьр, әw сәр һәвдӦ бәнги бьбун. Wәхте эвара әwана щики хәwлә

р'асти һәв дьһатьн, хәбәрдьдан, т'ьме Дәwреш дьготе:

—Р'ьһ'ан ахьр к'әнге хwәзгинийа бьшиньмә мала wә.

Р'ьһ'ане әw һ'әмез дькьр дьготе:

—Сәбьр бькә, Дәwреш, сәбьр бькә һ'әта бре мьни нәзьн нәзәwщә әw йәка набә.

Ләма жи Дәwреш, qаси К'әләш дьхwәст, дә'wәта wи зу бьбә, wәки әw жи бьгһижә мразе хwә. Әwи т'ьме К'әләшр'а дьгот:—бәс нинә тӦ «Сине, Сине, Синәме» бьстьрейи. Дә'wәта хwә бькә, тӦ иди әwqа хwәда нашәwти.

У һәма иро жи, wәхте К'әләш у Дәwреш нан дьхwарьн, Дәwреш бь лаqьрди готе:

—К'әләш, пирка мьнә р'ә'мәти дьгот, wәки бре калке wе һ'әвт сала дәргсти майә, мала wана маләкә к'әсиб буйә, әw һ'әвт сала дьчә wәлате дәрәкә хӦламгие дькә, анщах qәләне хwә дьдә сәр һәв у те дә'wәта хwә бькә. һ'әта те дәргистиа wи хортәкир'а дьр'әвә. Нһа йа тәйә, нәви тӦ жи дьхwәзи һ'әвт сала дәргсти бьмини.

Дәwреш гот у бу п'ирqә—п'ирqа wи к'әнйа. К'әләш жи к'әнйа.

—Ле, wәки пирка мьн саг'бийа—К'әләш гот,—у әв хәбәрана жь дәве тә бьбһистана, wе ньфьр'әкә бирнәкьра. Әвә, Ӧса тә бькра, wәки тә т'Ӧ щара бирнәкьра. Әвә, Ӧса тә бькра, wәки тә т'Ӧ щара бирнәкьра. Әвә, Ӧса тә бькра, wәки тә т'Ӧ щара бирнәкьра. Әвә,

әзе дә'wәта xwә бькьм у сәба wан h'әвт т'ас шәрава Аштараке бьдмә тә, wәки тӧ wан глиед пирка xwә бир бьки.

Диса бу п'ирqә—п'ирqа wана к'әнийан. Р'ьh'ан, баqе кӧлилка дәстда hатә щәм wан, дәрдан т'оп-кьрьн у hазьр бу hәр'ә, ле бәри чуйина xwә әwе у Дәwәреш ӧса бь шәwат ль hәв ньhер'ин, wәки дәсте wе р'ьщьфин, баqе кӧлилка жь дәсте wе к'әт. Дәwреш дәст xwәда кӧлилк жь ә'рде hьлдан бин кьрьн у данә Р'ьh'ане. Р'ьh'ане кӧлилк hьлдан у ньшта xwә да wан чу. hәла әw чәнд гава жь wана дурнәк'әтьбу Дәwреш пәй кьрә гази:

—Р'ьh'ан ч'ә'ве тә р'они, К'әләш дьбе ван р'ожа wе иди дә'wата xwә бькә...

Р'ьh'ане фькра ван хәбәра фә'мкьр, дьле wе шабу, дhа ләз-ләз чу у нәрм «йаре мьн трактористә» стра.

Дәwреш бәрбь трактора xwә чу, трактора wи hьнәки жь йа К'әләш дуртьрбу. Әw бу К'әләш дьxwәст трактора xwә бьда хәбате, ньшкева сәдре колхозе, Шәрәф, у к'атьбе т'әшкиләта партиае Щнди wанва дәрк'әтьн.

Шәрәф у Щнди шова дьнhер'ин, хәбәр дьдан у незики К'әләш бун, сәлам данә wи. Дәwреш жи әw дитьн у hатә щәм wан.

—Сәре жорьн hьнә щи хам майә, бирнәкьн, wәки щарәкә дьне р'әкьн.—Шәрәф гот.

—Шәв К'әләш wьра р'адькьр, qе wе дәме дәргетийә wи к'әтийә бире у әw йәка надитийә... Дәwреш бь лаqьрди гот.

Бәшәра Шәрәф у Щнди, кӧ h'әта wи чахи hьнәзи hеребуйи дьhатьнә к'ьвше, xwәш бу, к'әнийан.

—Дәwреш, тӧ h'әму щийа лаqрдийа дьки—К'әләш hеребуйи готе.

Щнди бәр дьле wида hат.

—hере нәбә, тьшт набә, пәй хәбәтер'а щарәкә дьне wьра р'әкә, хәбата чәнд дәqанә. Тӧ wе бежә, сьламәти, тӧе к'әнге дә'wәта xwә бьки? Xwә бе мә наки?

К'әләш к'әнйа. hерса wи данибу.

—Бе тә у hәвале Шәрәф әм дә'wәте накьн, мә малда qраркьрийә, wәки тӧ бьби сәрдә'wәтие мьн.

Дәwреш стӧе xwә хӧранд у диса бь лаqьрди гот:

—Т'әне дәрәнг дехә.

—Qәт жи дәрәнг нахьм, әва ләда те на, лә'да дьне әме дә'wәте бькьн.

Шәрәф сәh'әт жь щеба xwә дәрхст у ле ньhер'и, паше жи ә'рде нәр'акьри р'ач'ә'вкьр.

—hуне h'әта әваре хәбата xwә вьра к'ӧта бькьн. Wәрнә гӧнд шәв hесабьн, паше сьбе hәр'ьнә wи алие т'опьк, wьра жи хәбата дӧ—се р'ожанә.

—Ә'сәйи әваре wәрьн, ахьр ишәв дә'wата Мрад у Севазейә,— Щнди гот.

—Әме ә'сәйи бен,—К'әләш гот.

К'әләш у Дәwреш шабуна ньзанбун чь бькьн. Wәхте дә'wәтәк гӧндда дьбә, нә кӧ т'әне qәwм у пьмамед бук у зә'ве шадьбьн, ле qаси wан, т'әви wан, ӧса жи qиз у хортед гӧнд шадьбьн. Qиз у бук к'ьнще дә'wәте хwә дькьн, мина кӧлилке бһаре дьхәмьлиньн. Хорт жи жь wана шунда наминьн, к'ьнще т'әзә хwә дькьн. Хорт у qизе бәнгибуйи wәхте дьк'әвьнә говәнде у qәйдәки гьран дьлизьн, бьн ч'ә'вар'а дьлк'әтиед хwә дьнһер'ьн, хwәзьла хwә ль бук у зә'ве тиньи у дьле хwәда дьбежьн: «хwәзьл wе р'оже, wәки дә'wәта мә жи бькьн у дәфчи мина ишәв бь дәнге хwәйи зил сәре мәр'а жи бькә шаваш».

Сисе Р'ьһ'анер'а готьбу, wәки бежә К'әләш әваре бе мал бона һәр'нә дә'wәта Севазе у Мрад, ле Р'ьһ'ан чахе һат ч'ә'в дьлк'әтие хwә к'әт әw йәкә бир кьр.

Дәwреш у К'әләш дитьн кӧ сәдр у к'атьб ләз дьк'әвьн, бәрбь тракторе хwә чун, wәки бьднә хәбәте. К'әләш иди р'абубу сәр трактора хwә, гава Щнди незики wи бу, газетәк жь щеба хwә дәрхьст у дьрежи wи кьр.

—Мьн бир кьр, wәки ч'ә'вр'онайе бьдмә тә. һәла газете бьнһер'ә.

К'әләш газет жь дәсте Щьнди гьрт у бе сәбьр газете ньһер'и, бәшәра wи хwәш бу, һьндьк мабу шабуна газет п'ач'кьра.

Шькле Дилбәре у Сисе р'әх һәв дабун газете. Бьнат'ара шькьлда нвисибун: «Хәбатчийа һ'әлал у шагьрта wе». Әw очерка директоре мәк'т'әбе, К'әмьл, бу.

Бу гӧлпә-гӧлпа тракторе у жь щие хwә һ'әжийа. Дәнге к'лама К'әләш «Дәлала мьн ч'еләждош...» диса чарһьлqә бәла бу...

***

Ләʼд бу. Р'ожәкә һавинейә хwәш. Дор бәре гӧнд мина һәрщар бь һешнаева, бь кӧлилке һ'әзар р'әнгива хәмьлибу. Даре нава гӧндда зува кӧлилк дабун у т'әва азайед бь кәвьред туфе сор чедькьрьн у бане wан криш дькьрьн, әw гӧнда дһа бәдәw дькьрьн. Wе р'оже гӧнд дһа бәдәw дьһатә к'ьвше—жь зар'е гӧнд гьрти, һ'әта мәзьна, к'ьнще т'әзә у бәдәw хwәкьрьбун. Qиз у букед шаһьл дерә у әләкед р'әнг—р'әнги хwәкьрьбун, әрати у һ'әвтр'әнгед аwаз-аwази дабун сәре хwә. һьнәка к'офи у финое к'аw дабун сәре хwә, qоткед р'әш wанава һардажьри. Бәрщенике wанә зер' у полькед бәр әʼнийа, к'әмбәред wанә зивин бьн п'әнще тә'веда дьбьрьqин, шәwq вәдьдан у һәла дурва дьһатьн к'ьвше. Дә'wәт бу...

Бәр дәре Дилбәре, сәр һешнайа т'әмьз говәнд гьран бьбу. һьнәка дьлист,һьнәк жи һәма сәр wе

һешнайе р'уньштбун у р'əqасчийа т'əмашə дькьдӧ зӧр'нə кърьбун дəве хwə. ч'ə'в ле сор ббун у нəчи дьwəстиан, жьн у мера, хорт у qиза, к'ьламе дə'wəте дьготьн, һəв вəдьгəр'андьн, дьлистьн, ша дьбун, һ'əта диса дьбу р'ьнгина дəфе.

Малда Дилбəре т'əхтə р'асткърьбу. Qəwм у пзмам, һəвал у һогьр, гӧнди у шинаред К'əлəш у Сисе дора т'əхтə р'уньштбун: дьхарьн, вəдьхарьн, ша дьбун. Чь бежи сəр т'əхтə т'ӧнə бу: ич'кə, к'ьвав, хашлəмə, мьришкед соркьри, п'ьлаwа бьрьнщə сəр к'ьшмиш, п'ьнщар', эмиш...

Феза т'əхтə Щндие сəрдə'wəти, бук у зə'ва р'уньштбун.

Əшqа К'əлəш у Сисе вəдьхwарьн. Гьшка дьхwəст сəр wе к'асе хəбəрдана. Дəнгбежа у сазбəнда жи дьхwəстьн гəлəк щара əw əшqа бь к'лам у сазбəндиа хwəва ширьнкьрана. К'амьле директоре мəк'т'əбе мьле сəрдə'wəти р'асте р'уньштьбу. Wəхте əwи к'аса хwə һьлда əшqа бук у з'əве вəхар, əwи гəлəки дəрһəqа Сиседа,дəрһəqа р'унəрми, мə'рифəт у шӧхӧлк'арийа wеда хəбəрда:

—Сисе созе хwə qəданд, əw һ'əлал дьхəбьтə, к'и хəбатеда һ'əлалə, əw мала хwəр'а жи wе һ'əлал бə...

Wəхте К'амьл əв хəбəрана готьн, К'əлəш у Сисе

бьн т'əхтəда дəсте һəв гъртьн у гьваштьн. Бь wе йəке wан һəвр'а гəлəк тьшт гот.

Пəй хəбəрдана К'амьлр'а зӧр'нəчи бь мəйе qəйде «Сиабəнд у Хəще» лехьст, паше əw qəйдə зьвьр'анд, qəйде тьрьнги лехьст. Дəwреш жь щие хwə р'абу тьрьнги ӧса qəшəнг у р'ьнд лист, wəки к'ефа гьшка пер'а һат. Ле жь гьшка зə'фтьр листька wи Р'ьһ'ане хwəш һат, кӧ бəр дери сəкьнибу у бьи ч'ə'вар'а йаре хwəйи р'əqасчи дьнһер'и.

Бəр дери гӧвəнд гран ббу, щмаə'та кӧ ньксрбу бьһата һӧндӧр'е от'ахе, дьлист, ша дьбу.

Р'ьһ'ане у чəнд к'ӧлфəтед майин т'əви Дилбəре зу-зу хwарьна гəрм данин сəр т'əхтə. Дə'wəтвана əшqе т'əзə вəдьхwарьн, лаqьрди дькьрьн, дьк'əнйан, дьлистьн, ша дьбун.

Əшq иди к'ӧта дьбун. Дилбəре к'ас һьлда. Гьшк сəкьнибун, сазбəнда дəнге хwə бьр'и. Дилбəр сəкьникəр' бун, сазбəнда дəнге хwə бьр'и. Дилбəр сəкьни-

Әwe ль сьфәте мере хwә һһер'и. Гьшка жи бәре хwә сьфәтда кьрьн, сәре хwә кьрьн бәр хwә у р'абун п'ийа.

—Мәрәме мьн һатә сери...

Дилбәре чахе хәбәр дьда т'әмамийа ә'мре we, әлулиа кӧ әwe дитьбу һатә бәр ч'ә'ва, әwe дьхwәст дәрһәqа wи гьшкида хәбәрда, ле дит, wәки меван гьшк п'ийа сәкьнинә, мәлул бунә, дәст хwәда хәбәра хwә гӧһаст.

—Меванед ә'зиз,—әwe гот,—сәр т'әхте дә'wәте нә щаиз бу мьн ӧса хәбәрда, ле бьбахшиньн, дьле мьн шабуна т'ьжи бьбу у....

Гьшк р'уньштьн.

—К'әләш, Сисе,—Дилбәре бь дәнгәки бльнд гот.—әз wәр'а хwәшбәхтие дьхwәзьм. Әз дьхwәзьм һун ӧса сәрһәв бьшәwтьн, ӧса жь һәв һ'ьзбькьн, чаwа хушка мьнә мразр'әш Гӧлсьн у дәргстие we бун, һун ӧса һ'әйра һәвда бьн, шӧхӧлк'ар у хирәт бьн чаwа де у баве wә бунә. К'әләш, Сисе һун дәwләт у щмаә'та хwәр'а ӧса һ'әлалбьн, чаwа...

К'әла Дилбәре диса т'ьжи бу, нькарьбу хәбәрда. Әwe бәре хwә шькле мере хwәда кьр, ле нһер'и. Гьшка фә'мкьр Дилбәр чь дьхwәзә бежә, диса р'абун п'ийа у ль wи шькли нһер'ин, кӧ we дәqе тә qәй дьгот wанар'а дьк'әнә, т'әви wан ша дьбә у дьбе: «Мьн у гәләке мина мьн ә'мре хwә да Wәт'ән, wәки һун иро аза у сәрбәстбьн, әшq у шабьн, дә'wәте бькьн...»

Сисе у К'әләш ве щаре пьпйа дәсте һәв qәwин гьртьн, гьвапттьн, ч'ә'ве һәв ньһер'ин у дьле хwәда һәвр'а готьн: «Әм сонд дьхӧн, әме ӧса бьн...»

Дилбәр вәгәр'ийа бәре хwә щмаә'теда кьр, К'әләш у Сисе нһер'и. Щарәкева бәнгзе we һатә гӧһастьне, бәшәра we хwәш бу. Бәшәра гьшка жи пер'а хwәш бу.

—Әшqи wә гьшка,—Дилбәре гот.

Диса бу р'ьнгина дәф у зӧр'не...

Тае т'əне

Р'ожəкə паизейə хwəш бу. П'əнще тə'ве авитьбунə сəр гӧнд, ле wана һаqа зор нəдьда гӧндийа, чьмки жь ч'йае сəрбəрф бае һеньк дьһат, п'əнще тə'вер'а дьк'əтə щəнге у əw бет'аqəт дьжьр. Əwe р'ожа һеньк нава гӧндда мəрьв кем дьһатьнə к'ьвше. П'арəкə гӧндийа дəшта колхозеда дьхəбьтин— нан жь бəр комбайне дьк'шандьнə гӧнд, һьнəкə жь зəвие бəрп'ала ч'ие к'ӧлəш дьк'ьшандьн бедəра колхозе, йа кӧ п'əр'е гӧнд бу, сəр р'йа кӧ дьчу мəрк'əза нəһ'ие, һьнəка зəвиед,кӧ комбайн нькарбу ле бьхəбьтийа, к'елəнди дьк'шандьн, һьнəк жи бедəрə колхозеда дьхəбьтин. Гьшк дьхəбьтин.

Жь п'ала ч'йе, жь нава зəвийа, жь бедəре колхозе дəнге к'ьлама qиз у хорта дьһат. Чьqас əшq у шабун һəбу нава wан к'ьламада. Wана мəрьв р'ӧһ' у щан дькьрьн, һ'ӧньре wани хəбате

зə'ф дькьр. Ле к'ьламе дьк'əтьне əвина хорт у qизед бəнгибуйи дһа зедə дькьр.

Бедəра колхозеда хəбат дьк'əлийа. Дəнге малатилке, йа кӧ к'ӧлəщ һ'уфи хwə дькьр у к'елəкə wе сеґ'ща гəньме сор мина т'опəке бльнд ббу, бəлайи чарһьлqə дьбу..Нава wи дəнгида, нава wе к'əл у бина хəбатеда ньшкева qур'тина автое һат. Һəма к'елəка бедəре хортəки нивчəйи демqəмəр, wəки бəре сьмеле wи худабун, бəшəрхwəш жь автое пəйа бу у бь дəнгəки бльнд сəлам да гӧндиед хwə,.

Гӧндики сəрə, кӧ архальхəки р'əш хwəкьрьбу, дəзмалəкə сор сəре хwə п'еч'а бу у жь бəр малатилке гəньм дьк'ьшанд, ньшкева хwə авитə п'еситилке гəньм дьк'ьшанд, ньшкева хwə авитə п'есира wи хорти, əw бь һ'ӧба дьла һ'əмезкьр, ə'нийа wи р'амуса, паше дəсте хwə стӧе wир'а бьр у шабуна ч'ə'ве wи т'ьжи һесьр бун.

—Qанат ч'ə'ве тə р'они, шькьр Ә'ло һат гьһиштə тə, тə зə'ф т'əфəк'урийа wи дьк'ьшанд. Жь чар алийа wа дьготьн wи гӧндий, кӧ хорте т'əзəһати һ'əмезкьрьбу.

We дəме чəнд к'ӧлфəте сəрə, кӧ сап жь бəр малатике дур дьхьстьн, эмəке хəбата хwə һьштьн у ль wи хорти мезə кьрьн.

— Чь то хорт же дəрк'əтйə, мьразе де у баве пебə, мəрьв һ'əwас—һ'ьзмəк'арə wи, бəжн у бала wи

бьнһер'ә, ә'йни wәхте wи у зәwащейә,—wa гот
к'ӧлфәтәкә бәжнбльнд, кӧ жер'а дьготьн һ'әвсе.
Qанат жь кӧр'е хwә т'ер нәдьбу, һәй щара
дәсте хwә ль намьла wи дьхьст, ч'ә'ве wи р'адму-
т'оп бьбун у ч'ә'вр'онайи дьданә wи у кӧр'

— Qанат, әз чаwа дьбиньм, тӧ жь Ә'ло т'ер наби,
Ә'ло жи жь р'йа дур те, нһа wәстиайә, һьлдә һәр'ә
мал, әме хәбата тә бькьн. Wa гот бригадире колхо-
зе Р'әшо у qәй бежи хәбатчийа фькра wи фә'м-
кьрьн у һәр кәс хәбата хwәва мжул бу. Малатилкә,
кӧ wе дәме сәкьнибу, диса хәбьти.

Qанат дәсте wи нә жь кӧр' дьбу, wәки wкйа
т'әне бьшинә мале, нә жи жь хәбате, ахьр бригада
wана wе р'оже һьнәки жь йа дьне шунда дьма.
нан кем т'әслими к'иләре кьрьбу, әwи жи нан
дьк'ьшанд, гьшк к'әтьбунә хирәте, wәки һ'әта
эваре ә'сәйи плана хwәйә р'оже зедә бьqәдиньн. Ле
wәхта бригадир у һәвала готьне, wәки әwе хәба-
та wи бькьн Qанат у Ә'ло хатьре хwә жь wана
хwәстьн у чунә нава гӧнд, бәрбь мала хwә, йа кӧ
феза гӧндда бу, бәрп'ала ч'йе.

Ә'ло тае т'әне бу, де у бав пер'а дьqаqьщин,
бь wийа фьр'нах дьбун. «Ә'ло пәр' у баске мьнә»
һәрт'ьм дйа wи, Гәwре, щинарар'з дьгот. Qанат у

Ғәwре колхозеда дьхәбьтин, сал бь сал һ'але wана
дһа хwәш дьбу, жь колхозе гәләк нан, һасьләт у
п'әрә дьстәндьн, хwәр'а навмал дьк'ьр'и, от'ахәкә
фьрә у р'онайи чекьрьн. Мале wан жи һәбу—ч'е-
ләкәк у чәнд пәз. Кәванийа мале qаз у мьришк жи
хwәй дькьрьн. Эвара wәхте щинар дьһатьн мала
Qанат у шәвбьһерийа хwә дькьрьн, һ'але һәв
дьпьрсин, Гәwре т'ьме дьгот: «шькьр әм кемасий
т'ӧ тьшти нак'ьшиньн, әм жь һ'әму тә'ли у тәнга-
сийа хьлаз бунә, бунә хwәйе мал у һ'ал, кӧр'е мә жи
һин дьбә, мәр'а дьгһижә». Ле щарна гава р'ожед
зәлулийа wе дьк'әтьнә бире, әwе дькьрә ахин, сәре
хwә бльнд дькьр у дьгот: «Бьра әw р'ож һәр'ьн у
вәнәгәр'ьн, мә чь чәтьнайи, чь тәнгаси дьк'ьшанд,
чь зәлули дит». Эмәке, чаwа әw, ӧса жи Qанат у
щинаред кӧ дора-т'әхтә р'уньштьбун, кәр' дьбун,
qәй бежи дьк'әтьнә мьтала, р'оже хwәйә дәрбазбуйи
бир данин. Т'әне эмәке, ле паше wана сәре хwә
бльнд дькьр, ч'ә'ве һәв дьнһер'ин, бәшәрхwәш дь-
бун у тә qәй дьгот һәвр'а дьбен,— «әһ бәсә әм
wан р'ожед хwәйә р'әш, wәки мә бәри зәмане созе-
тие дәрбазкьр, бир биньн, нә ахьр шькьр әмә иди
азанә, сәрбәстьн у нһа бь милионa мәрьвед жь wа-
латед мә дәр хwәзьла хwә ль мә, ль диwана мә, ль
р'ожа мәйә ироинә ша у бәхтәwар тиньн». Бәшәра
гьшка хwәш дьбу, дәрһәqа хәбата хwәйә р'ожеда
хәбәрдьдан, лаqьрди дькьрьн. Паше һәркәс р'адьбу

дьчу мала хwә, бона hесабә, wәки сьбе р'ьнд бьхәбьтә, жь hәвалед хwә шәрми нәминә.

Чахе щинар бәла дьбун, Гәwре Ә'ло р'адьзанд, паше әwе у Qанат qсә дькьрьн. Гәwре hәрт'ьм дьгот: «Qанат хwәзьл wе р'оже, wәки әм Ә'ло бьзәwщиньн, бьбьн хwәй бук, хwәй нәви». Qанат сьмеле хwәйә п'альки ба дьда у дьгот: «Ә'ло иди мәр'а дьгhижә, дьхунә, чәнд сала шунда әме дә'wабьзанбьн, wәки дьне—ә'лам зәндә бьгрьн, тәкә ӧса бькьн, wәки әз нә Qанате бәремә, кӧ мьн щәм аг'а у бәга хӧламти дькьр». Wана ӧса бь hәвр'е хәбәрдьдан у хәwр'а дьчун. hәрда жи т'ьме хәwнеда р'ьнгина дәф у зӧр'не дьбhистьн.

Сал дәрбаз дьбун, Ә'ло иди де у баве хwәр'а дьгhишт. Әwи мәк'т'әба гӧндә h'әвтсалә к'ӧтакьр у р'ожәке бәре хwә да бажер, бона мәк'т'әба механизасиа малhәбуна гӧндитиеда hинбә.

***

Гәwре h'ьзнәдькьр, wәки кӧр'е wе жь гӧнд hәр'ә.—Дә щаhьлә, хамә,—Гәwре мере хwәр'а дьгот,—тә ньhер'и сәрма кьр, нәхwәш к'әт... На, кӧр'е мьни тае т'әне гәрәке qәт р'ожәке жи жь мьн дур нәк'әвә.—Qанат сәрда hерс дьбу, паше жи бәр дьле wеда дьhат у дьготе, wәки Ә'лое hәр'ә, бьбә мәрьв, п'ешәк дәст бинә. Мәрьве бе п'ешәк чәнд

шәйа hежайә,—әwи жьнер'а дьгот,—бьра hәр'ә hинбә, у wи чахи әме дә'wәтәкә ӧса бькьн...»

—Qанат, әзе тәр'а qайил бьм,—р'ожәке Гәwре готе,—әгәр әм Ә'ло hәма нhа, бәри чуйина wи бажер бьзәwщиньн. Гӧнде мәда, гӧндед щинар, т'ьжи qизьн, тӧ qиза к'е жи бьхwәзи дәсте тәда нанә накьн, wе бьдьн.

Wәхта Гәwре у Qанат хәбәрдьдан Ә'ло, кӧ чубу мәрк'әза нәh'ие бона к'аг'әзе хwә hазькә, hатә мале. Де дәст хwәда хwарьн да бәр у жь от'ахе дәрк'әт. Wәхте дәрк'әтьне әwе ч'ә'в кьрә мере хwә, әw да сәрwәхткьрьне, wәки дәрhәqа фькра wеда Ә'лор'а бежә. Ә'ло нан дьхwар, hьм жи баве хwәр'а хәбәр дьда, ша дьбу, wәки h'әму к'аг'әзе хwә hазькьрьнә у гәрәке сьбе hәр'ә, йане на, wе дәрәнги бьк'әвә. Бав жи пер'а ша дьбу, сәре хwә дьh'әжанд, тә qәй дьгот дьхwәзә бежә—сламә тибә, ог'ърбә.

—Ә'ло, дәлале мьн,—баве готе, wәхта әwи нан хар к'ӧта кьр,—тӧ зани әз дьхwәзьм, wәки тӧ hини п'ешәкәкиби. Дьбини нhа хәбат бь машина те кьрьне, гәрәке сәрәдәрие жь wана бьки. Т'әне дйа тә hьнәки бәр хwә дьк'әвә, ньқарә бе тә бьминә...

Ә'ло ньшкева жь щие хwә р'абу, бәрбь дери чу, дьхwәст гази дйа хwә бькра, ле баве нәhьшт.

—Гази дйа хwә мәкә, әз дьхwәзьм фькра wә

т'әмам тәр'а бежьм. Дә шькьр, тӧ иди гһиштийи, дӣа тә дьхwәзә, wәки әм дәсте qизәке тәр'а бьгрьн паше тӧ һәр'и. Дә дейә, wер'а чәтьнә дӧ сала бе тә тәе бь wе шабә у т'әфәк'урӣа тә wе кем бьк'шинә.

Ә'ло соро—моро бу, ньзанбу чь щабе бьдә баве хwә. Әw сәр к'ӧрси р'уньшт, һьнәки фькьри у паше бәр хwәда бавер'а гот.

— Баво, нә ахьр әзи һәла бьч'укьм, гәрәке һәр'ьм һинбьм, п'ешәкәки дәстбиньм, бьбьм мәри. Әм к'әнге гәрәке т'әржа ә'дәте кәвн бьдьн, чь wәхте мьн зәwащейә? Әwи гот паше жь щие хwә р'абу, бәрбь п'әнщәре чу, к'т'ебәк һьлда дәсте хwә у ль wе ньһер'и.

Qанат фә'мкьр, wәки Ә'ло qайил набә, wәки wийа нһа бьзәwщиньн, паше жи Ә'ло жер'а гот. готи сьбе иди һәр'ә, әгәр нәчә, wи чахи шӧхӧле wи wе бьт'әр'ьбә, кӧр'е wие жь һәвала шунда бьминә, һәма жь кӧр'е щинаре wән Qәрәман, wәки пар курса тракториста к'ӧтакьрӣә у нһа буӣә бригадире тракториста, механизаторәки ә'йан.

—Ә'ло, р'асти жи нава ә'дәте мә кәвнда гәләк тьшт һәнә, wәки һ'әта нһа жи гәләк зьраре дьдьнә мә,—Qанат qӧлапәк щьг'ара хwә хьст у сәр хәбәра хwәда зедәкьр,— тӧ гәрәке һини п'ешәкәкиби, паше әме тә бьзәwщиньн. Әзе дӣа тәр'а хәбәрдьм, wе бие-

ньм йоле, тӧ гәрәке сьбе ә'сәйи һәр'и, ле тӧ гәрәке сөз бьди мә, wәки тә чаwа мәк'т'әб к'ӧтакьр у һати, бьзwьщи. Дә әм иди мәзьн бунә...

Ә'ло к'т'еба дәсте хwәда диса дани сәр п'әнщәре, незики баве хwә бу у әw һ'әмеәдьр. We дәме бу ч'ьр'ина дери, Гәwре һатә һӧндӧр'...

***

Әw чәнд р'ож бу, wәки Ә'ло жь бажер һатьбу. Әw к'ьвшкьрьбуи комбайнчие колхозе. Сәдре колхозе һәла бәри һатьна Ә'ло жь директоре СМТ—е һивикьрьбу, wәки ә'сәйи wийа бьшиньнә колхоза wән. Бьра механизаторе мә жь гӧнде мәбьн, әwана зьмане хwәлийа мә р'ьнд заньн, сәдр дьгот.

Льнге Qанат у Гәwре ә'рд нәдьгьрт, wәки кӧр'е wана п'ешәк һинбуйә, нане колхозе дьдьру, бь машина хwә хәбата гәләк мәрийа дькә, гәньме сор дьшинә ә'мбара колхозе у зутьрәке әwанае бәр хәбата хwәва жь wи гәньми биньнә мала хwә.

—Qанат,—р'ожәке Гәwре готә wи,—нә ахьр мә qрар кьр, wәки Ә'ло чаwа хwәндьна хwә к'ӧта бькә, бе, гәрәке әм wийа бьзәwщиньн. Әва иди чәнд р'ожә кӧр'е мә һатӣә, тӧ чаwа те к'ьвше дәрһәqа wе пьрседа нафькьри, нәви, тӧ тьмайа п'әра дьки? Qанат, кӧ дора т'әхте нан р'уньштьбу ишто—

иштә хwарьн дьхwар, кәвч'ие дәсте хwә дани, сәре хwә бльндкьр, ч'ә'ве к'ӧлфәта хwә ньһер'и, сәре хwә бьр—ани у диса кәвч'и һьлда дәсте хwә.

Гәwре жь бәнгзе мере хwә фә'мкьр, wәки мә'ни нә п'әрәнә, ле тьштәки майин, wәки Гәwре һәла һаж пе т'ӧнә.

—Ле мә'ни чьйә, дә зу бежә?—Гәwре һьм һерсбуйи, һьм к'әлогьри жь Qанат пьрси.—Нәви Ә'ло бе мә хwәр'а qизәк дитйә?

Qанат һ'әмди хwә нане хwә хwар, к'ӧтакьр, qӧт'ийа хwә жь щева хwә дәрхьст, щьг'арәк п'еч'а, жь щи р'абу, незики Гәwре бу, мьле wе гьрт, ани, әw к'еләка хwә да р'уньштандьне. Әwи дӧ—се qӧготә Гәwре:

—Тӧ һәw зани мьн созе хwә биркьрйә, wәки дә'wәтәкә ӧса гәрәке бькьм, кӧ гьшк зәндә бьгрьн, на хер. Мьн бирнәкьрйә. Тӧ һәw зани әз тьмайа п'әра дькьм, чь сонде дьхwәзи тәр'а бьхӧм, на. Р'астә щаһьлед мә, кӧ т'әзә р'абунә, дьбен qәлән тьштәки хьрабә, тьштәки ә'йбә, гәрәке әм бе qәлән qизе хwә бьднә мер, кӧр'е хwә бьзәwщиньн, ле...

Qанат һәла готьна хwә к'ӧта нәкьрьбу Гәwре дәсте хwә ӧса qәwин ль чоке хwә хьст, ширqиникә ӧса һат, тә qәй дьгот щер'әки вала зәрп ль зьнарәки хьстьн.

—Нәви тӧ жи тӧр'а wапа дьки, дьхwәзи ә'дәте кал у баве мә п'еп'әски, чьма хwә дәсте мә нә бьн кәвьрданә, wәки әм кӧр'е хwәйи тае т'әне бе qәлән бьзәwщиньн? Qиза бе qәлән чьйә? Әв йәка qә бәр аqьле мьнр'а дәрбаз набә... Бу иска—иска Гәwре

Qанат, кӧ wе р'оже хәбата хwә зу к'ӧтакьрьбу у һатьбу мале, щьг'ара хwәйә весиайи вехьсьт, жь щие хwә р'абу, незики п'әнщәре бу, вәкьр у ль бәста бәр гӧнд мезәкьр.

Бае эварейи һеньк дәнге комбайне дани дьгиһандә гӧнд. Жь гьшка зутьр Qанат у Гәwре әw дәнга дьбһистьн, жь гьшка зә'фтьр әwана бь wи дәнгир'а ша дьбун, фьр'нах дьбун.

Qанат, кӧ п'әнщәрер'а дәвра дьньһер'и, wәхте дәнге гьрие Гәwре бьһист, ньшкева шунда вәгәр'ийа, бәре хwә Гәwреда кьр у мәрд—мәрданә гот:

— Әме иро Ә'ло бьзәwщиньн...

***

Эвар бу. Тә'рие ә'рд һьнгавтьбу, гава бу гӧр'ина ә'wра, бьруске вәда, баране һур—һур дәстпекьр. Бедәра колхозеда wе эваре дһа зә'ф мәрьв һәбун. Колхозван гьшк һатьбун алие хәбатчие бедәре бькьн, wәки нан wьр нәминә, нәк'әвә бьн шьлие, дерс нәбә. Мера у жьна бь автое у фьрг'уна нан дьк'ьшандьнә к'иләра колхозе. Р'астә баран дьһат, хәбата

колхозе дькарьбу шунда бьк'əта, гəлəка жи шӧхӧле мале һьштьбун у һатьбун, ле гьшкə шабун, щаһьла к'ьлама «Wəй баране» дьготьн, лаqьрди һəвдӧ дь. кьрьн.

Чьма гəрəке əWана ша нəбуна, гава We р'оже Wана плана т'əслимкьрьна нан зедə qəдандьбун, гава нани п'ьр' бу, анщах пер'а дьгиһандьн, Wəки нан жь бəр комбайне у малатилке бьк'шиньн. һəла гəлəк щара Ә'лое комбайнчи щəм к'атьбе т'əшкилəта партиае шькиате бригадира дькьр, Wəки əWана нан зу жь бəр комбайне нак'ьшиньн у р'уе We йəкедa хəбата Wи шəрцəзə дьбə. Зутьрəке т'əмамийа нан жь бедəре гӧһастьнə к'иләре.

Щьват бу. Сəдре колхозе, кӧ хортəки бəжн бльнди навмьлфьрə бу у т'ьме бь дəсте хWəйи р'асте сьмеле хWə бадьда, ə'лами колхозвана кьр, Wəки бəйраqа нəһ'иейə сорə дəрбазок, бона жь Wə'дə зутьр у зедə qəдандьна плана спартьна нан, данə колхоза Wан. Гьшк ша дьбун, əмəке Wана дəйа нəчубу. Әмəке Ә'ло жи нава хəбата кьрида кем нибу.

—Ә'лое мə,—нава хəбəрдана хWəда сəдре колхозе гот,—р'астə исал т'əзə сəр комбайне дьхəбьтə, щер'бандьна Wи кемə, ле əW жь хəбата хWə h'ьз дькə, qəWата хWə наһевшинə у кӧр'əки хирəтə, лəма жи плана хWə т'ьме зедə дьqəдинə. Гава дьне хəбатчие СМТ—е бь т'еле ө'лами мьн кьрьн, Wəки

бəйраqа Wанə сорə дəрбазок данə хəбатчиед агрегата Ә'ло. Әва йəка шабуна мə дӧщар дькə.

Wəхте сəдр хəбəр дьда Ә'ло сəре хWə кьрьбу бəр хWə, соро—моро дьбу, худане сəр'а давит. Щара ə'Wльн бу, Wəки əW дьхəбьти, у щара ə'Wльн бу, Wəки п'əйе Wи зьламе р'унəрм дьдан.

—Ало, ало əз дьбһем,—сəдре колхозе гот гава зəнгле т'еле бьһист у т'ел һьлда дəсте хWə, К'и? Ә'ло? Әһ набə, Wəки сьбе бе? Дə п'ак, əзе бьшиньм.

Ә'ло сəре хWə бльндкьр у ль сəдр ньһер'и.

—Ә'ло, ле тӧ һəW зани бəйраq ӧса һеса дьк'əвə дəсте мерьв. Директоре СМТ—е гот тӧ у хəбатчиед агрегата тə гəрəке һəма нһа һəр'ьн СМТ—е бона бəйраqа сор биньн.

Щьват иди к'ӧта бьбу, Ә'ло лəзə—лəз һатə мале, к'аг'əзе хWə һьлдан у əWбу дьхWəст жь мал дəре, Гəwра де незики Wи бу һатə р'уа, əW h'əмез кьр.

—Ч'ара мьн, п'əр' у баске мьн, тӧ иди шькьр нə е ширəтани, мьн у баве тə qраркьрйə, Wəки иро дəсте qизəке тəр'а бьгрьн, йан жь гӧнде Гӧлстане, йан жь гӧнде Бəраве, дəһ һəрд гӧнд жи незийане жи жь гӧнде Бəраве ки манə.

Ә'ло, кӧ We дəме шабуна бəйраqе дьлдəбу у дьфькьри чаWа бькə, Wəки вьр һада жи нава хəбатеда р'успи дəре, чахе хəбəред дйа хWə бьһистьн, тə qəй гот ава сар сəрда кьрьн, к'ефсьз бу.

—Дае,—əwи бь тəhəроки хəйиди готə дйа хwə,—həла wə'де мьн зəwаще нинə, əз həла т'əзə дьхə-бьтьм. К'əнге wə'де мьн зəwаще hат əзе хwə—хwə тəр'а бежьм. Əз нhа гəрəке həр'ьмə СМТ—е.

Qанат жи незики wана бу у дьхwəст тьштəк бьгота Ә'ло, ле Гəwре сьре нəда wи.

—Дəh хорт у qиз гьшк жи шəрм дькьн, к'и р'уе де у баве хwə дьсəкьнə у дьбе мьн бьзəwщи-ньн, йане бьднə мер.—Гəwре ль мере хwə ньhер'и у wир'а гот,—Ә'ло бьра həр'ə сəр шӧхӧле хwə, ле тӧ чəнд лаwька hьлдə у həр'ə дəсте qизəке бьгрə. Паше əwе дəсте хwə стӧе Ә'лор'а бьр, бь h'əwас у h'ьзмəтк'ар wи ньhер'и.

— Мьн гӧстилкəкə ӧса дəргстийа тəр'а к'ьр'ийə, wəки бьра надə бьре, хwəде мьн qӧрбана тə у дəргстийа тəжə.

—Баво,—Ә'ло гот,—həрке лаwьк пьрса мьн дькьн, бе чу СМТ—е.

Ә'ло дьхwəст иди жь мале дəре, ле ве щаре баве əw əглə кьр.

—Дйа тə гӧнəйə,— Qанат готе,— мьн дəсте wеда ад у qрар кьрйə, wəки иро дəсте qизəке тəр'а бьг-рьм. Əwе хəwнəкə хьраб сəр хwə дитйə, дə к'и занə... Тӧ зани де у бав əwлəдед хwəр'а хьрабие нахwəзьн, дə əз жи хwə нə хамьм, əзе тəр'а qи-зəкə ӧса бьвиньм, wəки гӧнди у щинар сьбе h'ə-

та -эваре дəрhəqа wеда хəбəрдьн. Ог'ьрбə həр'ə сəр шӧхӧле хwə.

—Баво тьште ӧса нəки, wə'де мьн зəwаще нинə... Əзе дəрəнг бем, Ә'ло гот, дəри вəкьр, дəрк'ə-тə дəрва, бəре хwə да нвисхана колхозе, wəки автое сиарбə у həр'ə. Бае hеньк əw бинсьвькьр. Ә'ло диса дəрhəqа бəйраqе у хəбатеда дьфькьри. Wəхте əw дьчу СМТ—е у р'ева, гава хəбəрдана д... у баве дьк'этə бире, əw хwəда дьqьщqьщи, hеро дьбу у щарна бəр хwəда дьгот: «ах əw ə'дəте кovн» Щарна əwи хwəхwə жь хwə дьпьрси: дьqəwьма де у бав бе wийа иро wийа бьзəwщиньн? у əwи щаба хwə дьда: тьште ӧса наqəwмə... Ле гава дəрhəqа wе пьрседа дhа к'ур дьфькьри у дани бира хwə, wəки гӧндда чəнд хорте мина wи жи бь wи щур'əйи де у бава зəwщандьнə у паше ахьрийа wа-на чьqас хьраббуйə, хофе у р'ьщафе əw дьгьрт.

***

We шəва хwəш, кӧ пəй баранер'а бина гӧл у сьсьна дьhат, мала гӧндие Гӧлстане, Сьлое Дəwреш-да, т'əне дӧ мəрьв ша нəдьбун.

— Qизəкə бьра qӧрбана wəбə,—Сьло готə мева-нед хwə, кӧ жь гӧнде щинар hатьбун у готə жьнə хwə, wəки т'əхтə р'асткə.

Qанат у лаwке пер'а hати ша дьбун, wəки

Сьло хәбәра wан ә'рде нәхьст у әw шәрми вәнагәр'ьнә мал. Каләки дәвә—дәви 65 сали, кӧ Qанатр'ә һатьбу хазгиниййа, т'ьзбие к'арбар дьк'ьшанд, навмала Сьло дьнһер'и, жь хwәйе мале пьрси:

—Хьнамиц, тьштәки ә'т'б нибә, әw зьлама к'ийә, wәки нава щидане, чьма р'анабә, т'әви мә к'ефкә, шабә, р'ожа һа?

Хорте кӧ нава щидабу, сәр пьште вәләзиайбу гава әв хәбәред кале бьһистьн, вәгәр'ийа сәр к'еләка р'асте, бәре хwә да диwар, кьрә ә'нт'ин. Ньвина wи ӧса һьльдьк'әт—дадьк'әт, тә qәй дьгот йәк wийа дьфәтьсинә у әw бәр хwә дьдә, wәки жь дәсте wи хьлазбә у т'ер бине бьк'ьшинә. К'ефа хорт т'ӧнә бу...

Сьло меванар'а шьровәкьр, wәки әw хорт харзие wан те, жь гӧнде щинар һатйә, wәстиайә, ләма к'әтийә щи.

—Мәме, бьре мьн,—Сьло готе,—хазгине qизхала тә һатьнә, р'абә.

Каләмере кӧ Qанатр'а һатьбу, иди к'ефхwәш бубу, әwи к'асәк шәрава р'әш жи сәр хwәда кьр у гава дит хорте вәләзйаи нахwәзә жь щи р'абә, нава хwәда п'ьнгьр'и...

—Щаһьлед нһа жь р'йа хwә дәрк'әтьнә, гӧр'а мәзьна накьн, нахwәзьн пәй ә'дәте кал у баве мә һәр'ьн, дьбен әм гәрәке qизе бьвиньн паше мә бьзәwщиньн, һәла һьнәк жи һәнә qафсәqәтие дькьн

дьбен qәлән гәрәке жь орт'е бе һьлдане, гьва әw тьштәки хьрабә. Ло баво, баво qиз жи нат'әwьтьн, әw жи дәрһәqа зрара ә'дәте кәвнда хәбәр дьдьн.

—Ло мал авао,—апе Сьлойи каләмер, кӧ жер'ә дьготьн һ'әмид, готә меван,—ван р'ожа хwәзгиние qиза щинаре мә, Тәйо, һатьбун, әwи у баве зә'ве һәвр'а һәре кьрьи к'ӧтакьрьн, ле тӧ wәрә бьнһер'ә әwе qизьке чаwа һ'ӧрмәта де у баве хwә, ло ә'дәте кал-баве мә ә'рде хьст, р'уе баве хwә сәкни у готе: qәт нәбуйә әз wи хорти нахwәзьм. Qиза мәрьвайә ӧса, wәки qәт т'ӧнәбә, жь һ'әмуйа четьрә. Мьн вьр 20—25 сал пешда 3 qиз данә мәр, qә тӧ бе йәке жь мьн, йане жь дйа хwә пьрси әм wана дьдьнә к'е.

Чахе ван һәвр'а хәбәр дьда, әшqа һәвдӧ вәдьхарьн, Зәре, кӧ һатьбун дәсте wе Ә'лор'а бьгрьн, малда к'еләка дйа хwә р'уньштьбу у дьк'әwтьри, һесьр мина барана wе эваре жь ч'ә'ве wе дьһатьн.

—Дае щан,—әwе сәре хwә дани сәр чока де у хәбәрда,—мьн мәдә мер, әз нахwәзьм меркьм, әз wи хорти нахwәзьм, мьн әw нәдитйә, дае щан.. У иди нькарьбу хәбәрда, дькьрә һ'ьнгә—һ'ьнг. Ле де бь п'ешa дере хwә һесьре wе т'әмьз дькьр, гӧлие wе бадьдан.

—Wәйла мьн п'ор' кӧр'е, әw чь гьлинә әз жь тә дьбһем, хәлq wан хәбәре тә бьһ'әсә, әме нава дьне з'ләмеда бьбьнә сосрәт,— Тәwре к'әлогьри

гот.—Ԛиза мьн, бăве тә баве зә'зе нас дькә, дьбе мала ԝана маләкә башә, гӧнд жи незики мәйә, әзе т'ьме сәр тәда һәр'ьм у бем, иди тӧ чь жь хԝәде дьхԝәзи, тӧйә иди 18 салийи, ԝә'де тә у меркьрьне иди зува дәрбаз буйә. Щарәкә дьне әз ԝан хәбәра жь дәве тә бьбьһем әзе ә'щебәкә гьран биньм сәре хԝә, тӧ жи хԝә нәбуйи ԛиза Тәйо?

Һәла Зәре дьгьрйа, ԝе у де хәбәрдана хԝә к'ӧта нәкьрьбун, гава апе ԝе һатә һӧндӧр'.

—Хане дә зу бькә,—әԝи готә жьна бьре хԝә,—Зәре бинә от'ахе.

Гава каләмере Ԛанатр'а һати гьстилк кьрә т'ьлийа Зәре, Зәре хԝәст дәсте хԝә шунда бьк'ьшинә, нәһелә, ԝәки гьстилке бькнә т'ьлие у бежә, ԝәки нахԝәзә меркә, ле ньшкева чахе ч'ә'ве баве у де ньһер'и, чахе хәбәре де к'әтьнә бире, әԝе хоф к'ьшанд, ләрьзи, кале һеса гьстилк кьрә дәсте ԝе у ә'нийа ԝе р'амуса. Кале дит, ԝәки һесьр жь ч'ә'ве Зәре барин, әԝи т'әг'минкьр, ԝәки әԝ һесьре шабуненә.

На, кефа Зәре жи т'ӧнә бу, дьле ԝе ч'ьлмьси, әԝе бьн ч'ә'вар'а ль ньвина хорте воләзиаи ньһер'и, әԝе бьн ч'ә'вар'а ль ньвина хорте воләзиаи ньһер'и, тәвьзи щане ԝер'а чун, дьне бәр ч'ә'ве ԝе р'әш бу, от'ах сәр сәре ԝер'а чу у һат, әԝ шәԝши, һьндьк ма ԝәки бьк'әта, ле дйа ԝе, кӧ к'еләке сәкьнибу, мьле ԝе гьрт әԝ жь от'ахе бьрә мале. Зәре ԝәхта гьһиштә бәр тәндуре, ԛӧдум иди чоке ԝеда нәма,

әԝ к'әт, дйа ԝейа кьрә ԛир'ин әԝ һ'әмезкьр, ава сар чьрпандә сьфәте ԝе. Зәре сәр һ'ьше хԝәда һат.. Әл ԝи хорти һ'ьл... У һәла хәбәра хԝә к'ӧтанәкьрьбу щарәкә дьне хԝәва чу.

Ԝе дәме дӧ мәрийа сьвдәреда дьзикава һәвр'а дәрһәԛа тьштәкида хәбәрдьдан. Жь хәбәрдана ԝана дьһатә к'ьвше, ԝәки әԝ дәрһәԛа п'әрада хәбәр дьдьн. Йәк Сьло бу, е дьне Ԛанат.

***

Бәрбанга сьбе бу, гава йәки дәре мала Ԛанат к'ӧта у хԝәйе мале, кӧ жь әшԛа эваре к'әтьбу нава хәԝа һьнгоре, ньшкева жь щие хԝә ԛӧлоз бу, ләмп вехьст у банзда бәр дери. Ә'ло дәри дьк'ӧта.

Гава Ә'ло һатә һӧндӧр' сьбәхери нәда баве хԝә, у ԝәхте Ԛанат бәнгзе ԝи ньһер'и, дәст хԝәда ге дәрхьст, ԝәки кӧр'е ԝийи һерсбуйийә. Һ'әзар у йәк тьшт һ'ьше ԝир'а дәрбаз бу... Гәло к'е к'ефа лаԝе ԝи к'әтийә, дьԛәԝьмә сәрмакьрйә, йане жи бьрчи майә, йане жи к'и занә дьԛәԝьмә ә'щебәк һатйә сәре комбайнина ԝи... Ԛанат һа-дьфькьри у к'әтьбу мьтала.

—Бәсә тӧ гӧр'а дйа мьн бьки. Ԝә әз нава һәвалада кьрьмә сосрәт, нә мьн ԝәр'а гот ԝә'де мьн зәԝаще нинә, паше жи мьн гава ԛизьк нәдитийә,

wейа наз накьм, же һ'ьз накьм, һун чаwа дәсте wе мьнр'а дьгрьн, нишан дькьн. Ә'ло р'астә һерс бьбу, ле гава әв хәбәред пашьн готьн жь шәрма соро—моро бу.

—Паше жи....

—Паше жи чь? Мьн т'ьре тӧе шаби, ле... Ч'ә'ве Qанат т'ьжи бун. Әгәр әwи жь йаше хwә шәрм нәкьра, т'әнебуйа wе бьгьрйа. Ле әwи хwә зәвткьр.

—Тӧ т'ьме дьбежи, wәки ә'дәте кәвн гәләк зьрар дайә щмаә'та мә, ле паше жи дьхwәзи бе хастьна мьн, мьн бьзәwщини, һәла qәлән жи бьди. Ә'ло әв хәбәрана нәрм бавер'а готьн, гава әwи ч'ә'вед Qаната т'ьжи һесьрбуйи ньһер'и,— нә щмаә'те хwәхwа готйә бук гәрәке бь дьле зә'ве бә, ле тӧ...

Wәхте хәбәрдана баве у кӧр' Гәwре жи, кӧ нава хәwа ширьнда бу у хәwнеда дьчу р'уе бука хwә, wәки әw qәт нәдитьбу, жь р'ьнгина дәнге дәфе, кӧ әwе хәwнеда дьбһист, һ'ьшйар бу. Гава әwе ч'ә'ве хwә вәкьр у дит, wәки Ә'ло һатйә, шабуна тә'на кьресва жь щие хwә р'абу, хwә авитә п'есира кӧр' у дьхwәст бьһата р'уе wи, ле Ә'ло фәсал дәсте хwә да бәр синге wе, нәһьшт wийа пач'кә. Гәwре ә'щебда майи шунда вәк'ьшйа.

—Тӧ зани дае тә к'и мьнр'а хwәстийә, тӧ буке насдьки?—Ә'ло к'ән жь дйа хwә пьрси.

—Чаwа нас накьм, баве тә дьбе qиза Сьлойә, дьбе Сьло щамерәки башә, һәла дьбе гава гьстилка

нишанийа тә кьрьнә т'ьлйа wе, шабуна һесьр сәр һ'ьнаре сурәте wейә сорда һатьнә харе. Ле чаwа нас накьм, дае qӧрбана тәбә. Сьло чаwа те к'ьвше мәрьвәки мәрдә, qәлән жи кем хwәстийә, саләке тӧ баве хwәва колхозеда р'ьнд бьхәбьтьн әме qәләне тә т'әмам бьдьн у һәла дә'wәта тә жи бькьн.

Гәwре wе һәла диса хәбәрда, ле Ә'ло, кӧ ләз дьк'әт һәр'ә хәбате, мәщал нәда wе.

—Баво тӧ зани тә к'и мьнр'а хwәстийә у һәла qәлән жи бьр'ийә? Ве бәрбанге, wәхта әз жь СМТ-е, жь мала һәвале хwә, Мәме, дьһатьм, к'еләка гӧнд әз р'асти wи һатьм. Әw шәв нә мал бу. Әwи бь дьләки кӧл мьнр'а гьшк шьровәкьр. Әw жь мала Сьло дьһат....

Ә'ло wәхте наве Мәме да, Qанат лева хwә гәст.

—Ӧса набә, дьбини, ә'дәте кәвн чь ә'щебе гьран дькарә бинә сәре мә? Зәре пәй һатьна wәр'а дйа хwәр'а готйә, wәки әw хенжь Мәме т'ӧ кәсәки майин һ'ьз накә. Дйа wе гава әв хәбәред qиза хwә бьһистьнә, хwәстийә ә'щебәке бинә сәре хwә, ле бәхтр'а щинар пе һ'әсйанә у нәһиштьнә. Әва саләке зедәтьрә, wәки Зәре у Мәме һәвдӧ һ'ьз дькьн. Мәме чәнд щара мьнр'а дәрһәqа һ'ьзкьрьна хwә у wеда готйә. Әwи чәнд щара к'ьламе бәнгитие, кӧ сәр wе дәрхьстьнә, мьнр'а страңә...

Qанат у Гәwре шашмайи ч'ә'ве һәв ньһер'ин.

Qанат зу-зу qӧлап дь мьштька хwə дьхьст, нава мале дьчу-дьhат, дəсте wи дьр'ьщьфин.

—Бəле, бук у зə'ва гəрəке бь дьле həвбьн,— Qанат гот у жь мал дəрк'əт.

***

Р'о иди wəкə бəжна мəрики бльнд бьбу. Нава гӧндда мəри кем дьhатьнə к'ьвше. Дəнге комбайне дьhат у бəлайи нава гəлие р'əх гӧнд дьбу. Wе сьба хwəш дӧ к'ӧлфəт, кӧ наве йəке h'ьнар бу, ле йа дьне—Ширьн, п'ала ч'йер'а бəрбь гӧнде Гӧлстане дьчун. Əwана жь гӧнд həла дурнəк'əтьбун, wəхта дӧ к'ӧлфəт р'асти wан hатьн. h'ьнар, wəки к'ӧлфəтəкə сəрə бу у гəлəк щара чубу Гӧлстане у hатьбу, к'ӧлфəтəк жь wана наскьр.

—Сьба wə хер. Qəрqаш, ог'ьрбə ве сьбе тӧ у həвала хwə к'ӧда дьчьн? h'ьнаре жь wе к'ӧлфəта нас пьрси.

Qəрqаше жи h'ьнар нас кьр, слава wе вəгьрт

—Wələ əм дьчьнə гӧнде wə,—əwе щаба h'ьнаре да,—мьн жи дьхwəст бьhатама мала wə, wəки əм т'əвайи бьчуна мала Qанат, хьзмəтəкə мьн həбу.

—Хербə, чь хьзмəтə? Ширьне же пьрси.

—Хwəйе,—Qəрqаше гот,—тӧ ньзани, wəки нава ə'дəте мəйи кəвнда чьqас тьште нəт'е həнə, бе дьли мə пешие мə хере нəбиньн, əм ч'укə—ч'ук,

дьдинə мер, р'уе wи к'амбахе qəлəнда дьчунə сəр мала р'əqə р'ут. Дə hун жи шькьр жь хwəде р'ьнд заньн, wəки аг'ьрйа мə чаwа дьбу. Нhа дае днйа hатйə гӧhастьне, дьбини,—əwе дəсте хwə дьрежи алие бəста к'еляка гӧнд кьр,— нhа комбайн дьхəбьтə, ле диса гəлəк дьхwəзьн мина бəре qиза бьднə мер, хорта бьзəwщиньн. Дьбен əw ə'дəте де у баве мəйə, ле хорт у qиз жи иди нə мина мəнə, фə'мдькьн. Əh, чь сəре wə бешиньм, шəве дьне Сьлое гӧндие мə qиза хwə дайə кӧр'е Qанат. Qизьк жи дьлк'əтие wе həйə, дьбе qəт нəбуйə, əз к'е h'ьз дькьм гəрəке wи жи бьстиньм.

həвала Qəрqаше кӧ к'ӧлфəтəкə щаhьл бу, сəр хəбəрдана wеда зедəкьр у гот:

—Весбе Сьло хwəхwə hат мала мə, гази Qəрqаше жи кьр, жь мə hивикьр, wəки əм нишанийа кӧр'е Qанат вəгəр'иньн биньн бьднə wан. Сəба wе йəке жи əм hатьнə. Р'асти əз бона хатьре Зəре hатьм, дьле мьн сəба wе дьшəwтə, меркьрьна бе h'ьзкьрьн зӧлмə—зӧлм... Ахьр бь qəлəн дьле qизе нькари бьк'ьр'и.

h'ьнаре у Ширьне ч'ə'ве həв ньhер'ин у к'əнийан.

—Wələ хwəйе,—h'ьнаре кьрə п'ирqин у к'əнийа,—Qанат жи əм шандьнə, wəки нишание шунда биньн.

Qəрqаше у həвала wе жи, кӧ əв хəбəрана бьhис-

тьн, кьрьнə п'ирqə—п'ирq к'əнйан. Дəнге к'əне wан чар к'ӧлфəтед щаhьл у сəрə wе сьбе т'əви ба[illegible] hеньк бəлайи нава гəли у гəвоза, ч'йа у банийа, дəшт у зозана бу. Əw дəнга ŏса зиз бу у ŏса жи туж, wəки гьhиштə гəлəк щийа, гəлəк мəрийа. Дəнге wи к'əни, кӧ навда hьм qəрф, hьм ньфьр'и, hьм жи шабун həбу, wе сьбе мина дəнге комбайнə Əло чарhьлqə бəла бу.

Сəрəщəм

1. Сисе 3
2. Тае т'əне 100